

Štrukturálne výzvy

2021

Vydavateľ

© Národná banka Slovenska

Kontakt

Národná banka Slovenska
Imricha Karvaša 1
813 25 Bratislava
info@nbs.sk

Elektronická verzia

[https://www.nbs.sk/sk/publikacie/
strukturalne-vyzvy](https://www.nbs.sk/sk/publikacie/strukturalne-vyzvy)

Materiál bol prerokovaný v Bankovej rade NBS 27. apríla 2021.

Reprodukovanie na vzdelávacie a nekomerčné účely je povolené
s uvedením zdroja.

Obsah

1	Zhrnutie štrukturálnych výziev	9
2	Štrukturálne výzvy z pohľadu centrálnej banky	12
3	Najväčšie výzvy Slovenska	16
4	Ekonomická výkonnosť	22
4.1	Produktivita	26
4.2	Trh práce	34
5	Ekonomická zraniteľnosť	45
5.1	Makroekonomická stabilita	45
5.2	Konkurencieschopnosť	48
5.3	Udržateľnosť verejných financií	51
6	Sociálna inklúzia	54
7	Zdravie	62
8	Životné prostredie	72
9	Priority	81
10	Príloha	84
10.1	Analytický koncept	84
10.2	Štrukturálne politiky a menová politika	86
Zoznam boxov		
Box 1	Publikácie o štrukturálnych politikách na Slovensku	14
Box 2	Hodnotenie konkurencieschopnosti medzinárodnými rebríčkami	32
Box 3	Ktoré faktory vplývajú na mieru nezamestnanosti?	38
Box 4	Prepojenie ekonomických a zdravotných dosahov pandémie	64
Box 5	Skĺbenie klimateckej neutrality s ekonomickým rastom	74
Zoznam tabuliek		
Tabuľka 1	Indikátory ekonomickej konvergenencie	16
Tabuľka 2	Faktory ekonomického rastu	27
Tabuľka 3	Otvorenosť ekonomiky	27
Tabuľka 4	Inovačná kapacita	29
Tabuľka 5	Digitálna a technologická infraštruktúra	30
Tabuľka 6	Podnikateľské prostredie	31
Tabuľka 7	Kvalita inštitúcií	32

Tabuľka 8	Charakteristiky trhu práce	37
Tabuľka 9	PISA – Program medzinárodného hodnotenia žiakov	42
Tabuľka 10	Kvalita ľudského kapitálu	43
Tabuľka 11	Vnútoraná rovnováha	48
Tabuľka 12	Vonkajšia rovnováha	50
Tabuľka 13	Fiškálna udržateľnosť	53
Tabuľka 14	Riziko chudoby podľa ekonomickej aktivity a riziko materiálnej deprivácie	55
Tabuľka 15	Riziko chudoby podľa typu domácnosti	57
Tabuľka 16	Výdavky na sociálnu inklúziu	59
Tabuľka 17	Príjmová nerovnosť	61
Tabuľka 18	Rozdiel v príjme pohlaví	61
Tabuľka 19	Výsledkové indikátory zdravia	63
Tabuľka 20	Zdroje zdravotného systému	67
Tabuľka 21	Vybrané indikátory kvality zdravotnej starostlivosti	69
Tabuľka 22	Indikátory životného štýlu a iných faktorov	71
Tabuľka 23	Indikátory klimatickej neutrality	73
Tabuľka 24	Indikátory znečistenia	78
Tabuľka 25	Indikátory tvorby odpadov	78
Tabuľka 26	Indikátory environmentálnej politiky	79

Zoznam grafov

Graf 1	Skóre výsledkových ukazovateľov oproti benchmarku	19
Graf 2	Regionálne HDP na obyvateľa v parite kúpnej sily	20
Graf 3	Vybrané ukazovatele slovenských regiónov	21
Graf 4	Ekonomický rast rozložený na faktory produktivity a trhu práce	23
Graf 5	Ekonomický rast rozložený na faktory produkčnej funkcie	23
Graf 6	Príspevok IKT k ekonomickému rastu	24
Graf 7	Príspevok kvality práce k ekonomickému rastu	24
Graf 8	Zmena ekonomického rastu podľa faktorov produktivity a trhu práce	24
Graf 9	Zmena ekonomického rastu podľa faktorov produkčnej funkcie	24
Graf 10	Štruktúra celkovej populácie podľa veku	25
Graf 11	Vývoj populácie na Slovensku	25
Graf 12	Vekové zloženie obyvateľstva SR	26
Graf 13	Digitálne služby verejnej správy pre biznis	30
Graf 14	Integrácia digitálnych technológií	30
Graf 15	Miera zamestnanosti a participácie	34
Graf 16	Miera participácie	34
Graf 17	Produktivita a odpracované hodiny	35
Graf 18	Priemerné odpracované hodiny na zamestnanca	35
Graf 19	Možné spôsoby zvýšenia zamestnanosti	36
Graf 20	Miera zamestnanosti nízkokvalifikovaných	36

Graf 21	Povolenia na pobyt kvôli práci	36
Graf 22	Vysokoškólači na pracovných miestach s nižším požadovaným v zdelaní	41
Graf 23	Nesúlad medzi vykonávanou prácou a študijným odborom	41
Graf 24	Miera zamestnanosti žien a vzdelávanie detí v ranom detstve	42
Graf 25	Čitateľská gramotnosť PISA	42
Graf 26	Predikcia vývoja potenciálneho produktu	46
Graf 27	Súkromný dlh	47
Graf 28	Zmena súkromného dlhu medzi rokmi 2019 a 2012	47
Graf 29	Zmena jednotkových nákladov práce voči eurozóne v % medzi rokmi 2020 a 2010	49
Graf 30	Vývoj bežného účtu	49
Graf 31	Miera závislosti v krajinách EÚ	51
Graf 32	Miera závislosti na Slovensku	51
Graf 33	Dekompozícia indikátora udržateľnosti verejných financií S2 (2020)	52
Graf 34	Riziko chudoby v prostredí MRK a v celej populácii Slovenska	54
Graf 35	Riziko chudoby v krajinách EÚ	56
Graf 36	Materiálna deprivácia v krajinách EÚ	56
Graf 37	Porovnanie materiálnej deprivácie a rizika chudoby na Slovensku v roku 2019 podľa typu domácnosti	57
Graf 38	Výdavky na starobu v krajinách EÚ	58
Graf 39	Výdavky na starobu vs. podiel ľudí vo veku 60+	58
Graf 40	Výdavky na rodinnú politiku vs. podiel detí do 15 rokov	59
Graf 41	GINI koeficient v krajinách EÚ	60
Graf 42	Podiel očakávanej dĺžky života prežitej v zdraví	62
Graf 43	Odvrátiteľná úmrtnosť na 100-tis. obyvateľov (2017)	62
Graf 44	Dojčenská úmrtnosť	63
Graf 45	Vplyv starnutia na zdravotné výdavky (2018)	66
Graf 46	Výdavky na zdravotníctvo očistené o vplyv starnutia	66
Graf 47	Emisie skleníkových plynov na obyvateľa	72
Graf A	Dekompozícia zmeny emisií skleníkových plynov medzi rokmi 1995 a 2018	75
Graf 48	Priemerné vystavenie časticiam PM _{2,5}	76
Graf 49	Vystavenie časticiam PM _{2,5} v regiónoch SR	76
Graf 50	Znečistenie vzduchu a podiel priemyslu (2019)	77
Graf 51	Tvorba komunálneho odpadu a ekonomická úroveň (2019)	77

Zoznam grafov v boxoch

Box 2		
Graf A	Index ekonomickej komplexnosti v krajinách EÚ ²⁷	33
Box 3		
Graf A	Zmena miery nezamestnanosti a príspevky ukazovateľov z panelovej regresie	39

Graf B	Zmena miery nezamestnanosti (2014 – 2019) príspevky z panelovej regresie	39
Box 4		
Graf A	Ekonomický rast a nadmerné úmrtia v krajinách EHP a Švajčiarska	65

Zoznam schém

Schéma 1	Dimenzie kvality života	13
Schéma 2	Rozklad hrubého domáceho produktu	22
Schéma 3	Prístup OECD	84
Schéma 4	Dimenzie analytického konceptu NBS	85

Použité skratky

AI	Umelá inteligencia
Ameco	Makroekonomická databáza Generálneho riaditeľstva pre hospodárske a finančné záležitosti Európskej komisie
BMI	body mass index – index telesnej hmotnosti
BPM6	Manuál platobnej bilancie a medzinárodnej investičnej pozície voči zahraničiu, šieste vydanie
CO ₂	oxid uhličitý
CT	computer tomography – počítačová tomografia
DG ECFIN	Generálne riaditeľstvo pre hospodárske a finančné záležitosti Európskej komisie
ECB	Európska centrálna banka
EFSF	European Financial Stability Facility – Európsky nástroj finančnej stability
EFSM	European Financial Stabilisation Mechanism – Európsky finančný stabilizačný mechanizmus
EIS	Európsky prehľad výsledkov inovácií
EK	Európska komisia
EMÚ	Európska menová únia
ESM	European Stability Mechanism – Európsky mechanizmus pre stabilitu
EÚ	Európska únia
FRA	Agentúra Európskej únie pre základné práva
GEM	Globálny monitoring podnikania
GVC	Globálne hodnotové reťazce
HDP	Hrubý domáci produkt
IEP	Inštitút environmentálnej politiky
IFP	Inštitút finančnej politiky
IFR	Medzinárodná federácia pre robotiku
IKT	Informačno-komunikačné technológie
IT	Informačné technológie
MF SR	Ministerstvo financií Slovenskej republiky
MMF	Medzinárodný menový fond
MRI	magnetic resonance imaging – zobrazovanie magnetickou rezonanciou
MRK	marginalizované rómske komunity
NBS	Národná banka Slovenska
NO ₂	oxid dusičitý
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development – Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj
OMTs	Outright Monetary Transactions – priame menové transakcie

OSN	Organizácia spojených národov
p. b.	percentuálny bod
PISA	Program medzinárodného hodnotenia žiakov
PKS	Parita kúpnej sily
PM10	particulate matter with diameters 10 micrometers and less – prachové častice s priemerom 10 µm alebo menším
PM2,5	particulate matter with diameters 2.5 micrometers and less – jemné prachové častice s priemerom 2,5 µm alebo menším
PPI	producer price index – index výrobných cien
PZI	Priame zahraničné investície
QE	quantitative easing – kvantitatívne uvoľňovanie
RRP	Recovery and Resilience Plan – plán obnovy a odolnosti
TFP	Celková produktivita faktorov
ŤZP	ťažké zdravotné postihnutie
UNDP	Rozvojový program Spojených národov
V4	Vyšehradská skupina: Česko, Maďarsko, Poľsko, Slovensko
WGI	Svetový index vládnutia

Použité symboly v tabuľkách:

- . – Údaj ešte nie je k dispozícii.
- – Údaj sa nevyskytoval / neexistujúci údaj.
- (p) – Predbežný údaj.

V stĺpci Indikátor je zároveň za indikátorom uvedená jeho jednotka a zdroj údajov.
Platí pre tabuľky č. 2 až č. 26.

1 Zhrnutie štrukturálnych výziev

Slovensko prestalo dobiehať ekonomickú úroveň Európskej únie. Naša ekonomika stojí pred pascou stredného príjmu a čelí viacerým zásadným výzvam, ktoré pandémia v mnohých prípadoch ešte prehĺbila. Obnovenie dobiehania životnej úrovne vyspelejších krajín si vyžiada prijatie zásadných štrukturálnych reforiem. Tie by ďalej zlepšili aj fungovanie slovenskej ekonomiky v prostredí jednotnej menovej politiky eurozóny.

Výzvy Slovenska presahujú oblasť dobiehania ekonomickej výkonnosti vyspelejších krajín. Naša ekonomika musí navyše prejsť zelenou transformáciou, aby ďalší jej rozvoj bol zlučiteľný s našim záväzkom dosiahnutia klimatickej neutrality do polovice storočia. Popri tejto transformácii je nevyhnutné reagovať na narastajúce zraniteľnosti ekonomiky, kde vážne obavy vzbudzuje najmä dlhodobá udržateľnosť verejných financií. Výzvou je priblížiť Slovákov k európskemu priemeru aj v prípade zdravotných výsledkov, ktoré výrazne zaostávajú. Achillovou päťou našej ekonomiky je aj vylúčenie znevýhodnených skupín z pôžitkov ekonomického rastu, čo si vyžiada ich začlenenie na trh práce a odstránenie ich zaostávania v životných podmienkach, vzdelávaní a zdravotnom stave.

Zmazanie ekonomických rozdielov voči vyspelejším krajinám si vyžiada reformné úsilie v prípade vzdelania, inovačnej kapacity ekonomiky, zlepšenia podnikateľského prostredia a verejných inštitúcií. Vzdelávací systém od predškolskej výchovy až po univerzity aj celoživotné vzdelávanie a aktívne politiky trhu práce musia vybaviť obyvateľstvo znalosťami a zručnosťami nielen pre potreby súčasného trhu práce, ale aj trhu práce budúcnosti. Na dosiahnutie tohto cieľa je potrebná reforma osnov, zlepšenie fyzickej infraštruktúry škôl, zvýšenie atraktivity učiteľského povolania, reforma riadenia, internacionalizácia vysokých škôl aj zvýšenie kvality ich výskumu a jeho dofinancovanie.

Posilnenie inovačného potenciálu Slovenska, a to najmä v progresívnych oblastiach (priemysel 5.0, digitálna ekonomika, AI, robotizácia, elektromobilita, vodíková ekonomika) je kľúčom k zvýšeniu produktivity slovenskej ekonomiky. Ovocie by mohla priniesť reforma financovania výskumu a jeho dofinancovanie. Dôležitá bude aj jeho internacionalizácia a silnejšie prepojenie so súkromným sektorom, najmä v progresívnych oblastiach. K silnejším inováciám by mohlo prispieť aj zlepšenie podnikateľského prostredia, vymožitelnosti práva a skvalitnenie verejných inštitúcií, vrátane ich digitalizácie.

Efektívne čerpanie dostupných zdrojov z fondu obnovy a štrukturálnych fondov môže významne prispieť k zelenej transformácii ekonomiky. Opatrenia a investície by sa mali zamerať najmä na dekarbonizáciu priemyslu a energetiky, zvyšovanie energetickej efektívnosti, vrátane modernizácie verejných budov, súkromných domov aj na adaptáciu na zmenu klímy. Dôležitý bude aj prechod k udržateľnej doprave cez investície do elektromobility, železničnej a verejnej dopravy aj cyklistickej infraštruktúry a podpora cirkulárnej ekonomiky. Implementácia opatrení na ochranu ovzdušia má navyše potenciál prispieť k zníženiu chorobnosti a nadmerných úmrtí obyvateľstva.

Neudržateľnosť verejných financií predstavuje závažnú zraniteľnosť pre slovenskú ekonomiku a po doznení následkov koronakrízy musí nastať ich ozdravenie. Vzhľadom na rapídne starnutie obyvateľstva je potrebné pristúpiť k reforme dôchodkového systému, vrátane opätovného naviazania veku odchodu do dôchodku na strednú dĺžku života. K zvýšeniu udržateľnosti systému môže prispieť aj zvýšenie flexibility odchodu do dôchodku spojené s výpočtom dôchodku motivujúceho k zotrvaní na pracovnom trhu, ale aj zvýšenie efektivity sporenia v 2. pilieri. Dlhodobú udržateľnosť verejných financií môže posilniť zavedenie výdavkových limitov a dôsledná implementácia opatrení z revízie výdavkov do rozpočtového procesu (hodnota za peniaze). Na strane výdavkov verejnej správy je potrebné zlepšiť prioritizáciu a riadenie verejných investícií. V prípade príjmov existuje priestor na zlepšenie výberu daní a presun daňového bremena z aktivity v prospech environmentálnych daní a zdanenia bohatstva.

Zmenšenie rozdielu v zdravotných výsledkoch medzi Slovenskom a európskym priemerom si vyžiada reformy a investície do zdravotného systému. Lepšie výsledky z existujúcich zdrojov by systém zdravotníctva dosiahol, keby sa zaviedli opatrenia, na ktoré poukázala revízia zdravotných výdavkov. Pomohlo by aj lepšie nastavenie siete a riadenie nemocníc. Výzvou je riešenie nevyváženej vekovej štruktúry zdravotníkov a navýšenie počtov nedostatkového personálu (najmä všeobecných lekárov a zdravotných sestier) aj rozšírenie právomocí všeobecných lekárov a zdravotných sestier. Prostriedky z fondu obnovy a štrukturálnych fondov poskytujú príležitosť na zmazanie investičného dlhu v zdravotníctve. Kľúčové však bude ich efektívne čerpanie a zabezpečenie dostatku budúcich zdrojov na údržbu nových a modernizovaných zariadení. K zlepšeniu zdravotných výsledkov môže prispieť dokončenie digitalizácie zdravotného systému a využitie moderných technológií (telemedicína, automatizácia a umelá inteligencia).

V oblasti odstraňovania nerovností stojíme pred výzvou zapojenia znevýhodnených skupín do ekonomickej aktivity, vyrovnania životných

podmienok a príležitostí. V tomto smere môže pomôcť zefektívnenie a navýšenie výdavkov na aktívne politiky trhu práce, rozšírenie predškolskej výchovy a zlepšenie kvality aj inklúzie vzdelávacieho systému. Účasť žien v reprodukčnom veku na trhu práce môžu podporiť ciele rodinnej politiky, napríklad zlepšovanie dostupnosti predškolskej starostlivosti a možnosť kratší čas poberať vyššiu rodičovskú dávku. Opatrenia by tiež mali smerovať k potláčaniu rodových rozdielov v odmeňovaní a podpore rovnosti príležitostí. Výzvou je zlepšenie životných podmienok a základnej infraštruktúry rómskeho obyvateľstva aj ich prístup k zdravotnej starostlivosti a osвете v oblasti zdravia.

Plán obnovy predstavuje bezprecedentnú príležitosť zlepšiť kvalitu života, inovačný potenciál ekonomiky a prispieť k zelenej transformácii ekonomiky. Jeho úspech bude závisieť najmä od konkrétneho nastavenia jednotlivých reforiem a hlavne od ich implementácie. Rovnako dôležitá bude aplikácia princípov hodnoty za peniaze v prípade investícií z RRP.

2 Štrukturálne výzvy z pohľadu centrálnej banky

„V záujme zvýšenia produktivity, rastového potenciálu a odolnosti eurozóny, ako aj v záujme zníženia štrukturálnej nezamestnanosti je potrebné podstatne zrýchliť tempo realizácie **štrukturálnych politík** v krajinách eurozóny.“

„Ak má mechanizmus Európskej únie na podporu obnovy a odolnosti dosiahnuť plný potenciál, musí byť pevne ukotvený v účinných **štrukturálnych politikách** koncipovaných a implementovaných na úrovni jednotlivých krajín. Dobře navrhnuté štrukturálne politiky by mohli prispieť k rýchlejšiemu, výraznejšiemu a jednotnejšiemu zotaveniu z krízy, a tým **podporiť účinnosť menovej politiky v eurozóne.**“

Christine Lagarde, Úvodné vyhlásenie z 12. decembra 2019, resp. zo 16. júla 2020

Slovensko stojí pred pascou stredného príjmu. Hrubý domáci produkt na obyvateľa stagnoval pred koronakrízou okolo úrovne 70 % priemeru EÚ27. Koronakríza a jej dôsledky stavajú ekonomiku pred nové výzvy.

V tejto situácii sa čoraz viac skloňuje potreba tzv. **štrukturálnych reforiem, ktoré majú výrazný dosah aj na efektívne fungovanie menovej politiky.** Štrukturálne politiky sú opatrenia regulačného a inštitucionálneho charakteru, ktoré majú za cieľ zvýšiť dlhodobý rast príjmov, ekonomickú odolnosť, inklúziu a sociálnu férovosť.

Z pohľadu centrálnej banky je ich dosah obzvlášť dôležitý v prostredí nízkych úrokových mier a aj v prípade spoločnej menovej politiky. Nízka úroveň rovnovážnej úrokovej miery obmedzuje priestor centrálnej banky reagovať na negatívny ekonomický vývoj štandardnými nástrojmi. Štrukturálne politiky zamerané na rast produktivity a riešenie negatívnych vplyvov starnutia obyvateľstva môžu prispieť k nárastu rovnovážnych úrokových mier.

Štrukturálne reformy môžu zvyšovať odolnosť ekonomiky voči šokom v podmienkach, keď chýba samostatná menová politika. Spoločná menová politika v eurozóne nemusí byť v niektorých momentoch schopná reagovať na špecifický vývoj v danej krajine. Problematike vzťahu štrukturálnych politík a menovej politiky sa hlbšie venuje príloha v časti 10. 2.

Publikácia Štrukturálne výzvy má ambíciu pravidelne nastavovať zrkadlo, ponúkať zoznam riešení a aj tým podnecovať ďalšie debaty o štrukturálnych politikách na Slovensku. Správa má ambíciu posilniť postavenie NBS vo verejnej diskusii o potrebných štrukturálnych reformách. Pokrok v nich by mal zabezpečiť obnovu procesu dobiehania západnej Európy, posilnenie odolnosti ekonomiky, prípravu krajiny na výzvy budúcnosti a v neposlednom rade zlepšiť fungovanie ekonomiky v prostredí jednotnej menovej politiky. V konkurencii niekoľkých medzinárodných aj domácich publikácií (box č. 1) by mala vynikať ucelenosťou, zrozumiteľnosťou a zameraním sa na riešenia kľúčových problémov.

Aktuálne prvé vydanie správy sa sústreďuje na komplexné zmapovanie stavu a určenie prioritných oblastí pre reformy. Ďalšie verzie by mali okrem zhodnotenia posunu v kľúčových oblastiach obsahovať aj tematicky orientované časti na vybrané témy dôležité pre krajinu. Bude prinášať najnovšie poznatky z odbornej literatúry a skúseností mimoriadne úspešných krajín v tej-ktorej oblasti, aby ponúkla prehľad sľubných riešení, ktoré môžu inšpirovať ďalšiu verejnú diskusiu.

Správa poukazuje na štrukturálne výzvy a zraniteľnosti slovenskej ekonomiky s použitím uceleného analytického rámca, v ktorého jadre je cieľ trvalo udržateľného rozvoja a kvality života. Vysoká kvalita života má v tomto ponímaní niekoľko rozmerov:

Schéma 1
Dimenzie kvality života

Každú z týchto oblastí hodnotíme cez súbor merateľných ukazovateľov. Porovnanie s krajinami EÚ resp. OECD je doplnené o výpočet skóre za jednotlivé ukazovatele, ktoré normuje pozíciu Slovenska naprieč krajinami, a tým

umožňuje lepšie hodnotenie.¹ Koncept a metodika sú bližšie popísané v prílohe č. 1.

Vzdelanie, inovačná kapacita ekonomiky a podnikateľské prostredie sú kľúčové oblasti, na ktoré by sa Slovensko malo zamerať, aby sa obnovil proces dobiehania vyspelejšieho sveta. Ďalšími veľkými výzvami sú sklbenie procesu dobiehania životnej úrovne so záväzkom dosiahnutia klimatickej neutrality, zdravie, udržateľnosť verejných financií a integrácia sociálne vylúčených skupín.

Box 1

Publikácie o štrukturálnych politikách na Slovensku

Problematike štrukturálnych politík na Slovensku sa venuje viacero medzinárodných aj domácich publikácií. Na európskej úrovni je analýza štrukturálnych politík súčasťou európskeho semestra. Tieto analýzy sú zhmotnené najmä v publikáciách EK, resp. Rady vo forme Správy o krajine² a Odporúčaníach EÚ pre jednotlivé krajiny.³ Odporúčania týkajúce sa štrukturálnych politík ďalej vydáva aj MMF v rámci konzultácií podľa článku IV⁴ aj OECD v Ekonomickom prehľade Slovenska⁵ a Reformných prioritách v rámci publikácie Going for growth.⁶

Na národnej úrovni sa na túto tému pripravujú dve publikácie. MF SR v rámci európskeho semestra každoročne vypracováva Národný program reforiem⁷, ktorý načrtáva výhľad štrukturálnych reforiem a popisuje opatrenia reagujúce na Odporúčania EÚ. Inštitút pre stratégie a analýzy ÚV SR v rámci Národnej rady pre produktivitu v apríli 2020 spracoval prvú Správu o produktivite a konkurencieschopnosti krajiny.⁸

V októbri 2020 predložilo Ministerstvo financií SR na verejnú diskusiu integrovaný reformný plán pod názvom Moderné a úspešné Slovensko.⁹ Obsiahlym analytickým materiálom

¹ Pri indikátoroch, kde nižšia hodnota daného ukazovateľa znamená lepší výsledok krajiny, je skóre navyše upravené pre násobenie hodnotou -1. Pozitívne skóre vždy vyjadruje nadpriemerné výsledky krajiny.

² <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1584543810241&uri=CELEX:52020SC0524>

³ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1591720698631&uri=CELEX:52020DC0525>

⁴ <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2019/07/11/Slovak-Republic-2019-Article-IV-Consultation-Press-Release-Staff-Report-47103>

⁵ https://read.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-economic-surveys-slovak-republic-2019_eco_surveys-svk-2019-en#page1

⁶ Economic Policy Reforms 2019: Going for Growth, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/aec5b059-en>

⁷ <https://www.mfsr.sk/sk/financie/institut-financnej-politiky/strategicke-materialy/narodny-program-reforiem/narodny-program-reforiem.html>

⁸ https://www.vlada.gov.sk/data/files/7813_spra%CC%81va-o-produktivite-a-konkurencieschopnosti-slovenska-2019.pdf

⁹ https://www.mfsr.sk/files/archiv/8/MaUS_NIRP2.pdf

reagovalo na reformné výzvy EÚ, ktorá na ich financovanie zriadila nástroj Next Generation EU. Dokument zhrnul dlho odkladané reformy aj aktuálne reformné imperatívy do ôsmich oblastí, ktoré presahujú finančný rámec zdrojov Next Generation EU. Identifikované oblasti (aj s navrhovanými riešeniami, termínom plnenia, definovanými výsledkami a vplyvmi) sú kvalitnou strednodobou víziou Slovenska, závislou od efektívneho využitia všetkých verejných zdrojov.

Štrukturálnym výzvam a politikám sa venuje aj niekoľko ad hoc publikácií. Filko a kol.¹⁰ diskutujú prístupy k meraniu kvality života a navrhujú výsledkové ukazovatele na stanovenie cieľov a vyhodnocovanie štrukturálnych politík. IFP navrhlo metodiku identifikácie troch reformných priorít ako podklad pre opatrenia v Národnom programe reforiem.¹¹ Podobne Inštitút environmentálnej politiky IEP použil rovnakú metodiku na identifikáciu nakladania s odpadom, kvality ovzdušia a lesov ako tri najväčšie výzvy životného prostredia na Slovensku.¹² V neposlednom rade štrukturálny charakter majú do veľkej miery aj odporúčania v rámci jednotlivých správ projektu Hodnoty za peniaze.¹³

¹⁰ Filko, M. a kol. (2010), Ako sa najesť z grafov: 10 receptov pre slovenskú ekonomiku, Diskusná štúdia NBS 1/2010

¹¹ IFP (2015), Tri výzvy slovenskej ekonomiky: Metodika identifikácie priorít Slovenska, manuál Inštitútu finančnej politiky, marec 2015

¹² IEP (2017), Tri výzvy životného prostredia na Slovensku: Medzinárodné porovnanie kľúčových indikátorov životného prostredia, Inštitút environmentálnej politiky, január 2017

¹³ <https://www.mfsr.sk/sk/financie/hodnota-za-peniaze/>

3 Najväčšie výzvy Slovenska

Slovensko prestalo dobiehať ekonomickú úroveň Európskej únie. Hrubý domáci produkt na obyvateľa je o 30 % nižší ako priemer EÚ27.

Problémom slovenskej ekonomiky je stagnujúca produktivita oproti priemeru EÚ27. Hodinovej produktivite chýba vyše štvrtina do priemeru EÚ27.

V prostredí oslabenej výkonnosti nemožno očakávať ani zvýšenie materiálnej spotreby. Obyvateľ Slovenska má v porovnaní s priemerným Európanom o 28 % nižší disponibilný príjem a ešte nižšiu skutočnú spotrebu.¹⁴ Na dopravu míňa tretinu, na hotely, reštaurácie, odev a obuv polovicu zo spotrebných výdavkov obyvateľa EÚ. Výdavky slovenského spotrebiteľa sú zamerané na predmety krátkodobej spotreby (potraviny, nápoje). Nakupuje ich takmer v rozsahu európskeho priemeru. Nákupy tovarov dlhodobej spotreby (napr. autá) sú polovičné. Skutočná spotreba zostáva aj po zahrnutí zdravotných, vzdelávacích a iných služieb, ktoré domácnosti neplatia zo svojho disponibilného príjmu, dlhodobo nízka. Len tri z 27 krajín EÚ majú úroveň skutočnej spotreby nižšiu ako Slovensko.

Tabuľka 1 Indikátory ekonomickej konvergenie (% EÚ27, v parite kúpnej sily)

Indikátor	2016	2017	2018	2019
HDP na obyvateľa	73	71	71	70
Hodinová produktivita práce	73	72	73	73
Disponibilný príjem na obyvateľa	68	69	72	72
Skutočná individuálna spotreba na obyvateľa	70	68	69	69
Kompenzácie na zamestnanca	64	63	64	65
Hodinové kompenzácie na zamestnanca	60	60	61	63
Všeobecná porovnateľná cenová úroveň – HDP	73	75	77	79
Porovnateľná cenová úroveň skutočnej spotreby domácností	72	76	78	79
Porovnateľná cenová úroveň konečnej spotreby domácností	78	82	84	86

Zdroj: Eurostat

Poznámka: Údaje Eurostatu pred a po roku 2016 nie sú porovnateľné (v období 2016 – 2019 je zohľadnená revízia parity kúpnej sily). Parita kúpnej sily reprezentuje umelo vykonštruovanú spoločnú menu, ktorá eliminuje rozdiely v cenových úrovniach naprieč krajinami a umožňuje porovnávať objemové ukazovatele rôznych krajín.

¹⁴ Skutočná spotreba obsahuje nielen nákupy tovarov a služieb platených domácnosťami, ale aj zdravotné, vzdelávacie a iné výdavky z verejných zdrojov na individuálnu spotrebu. Disponibilný príjem je čistý príjem, z ktorého domácnosť financuje spotrebu a tvorí úspory.

Cenová hladina je však oveľa bližšie k európskej úrovni najmä v dôsledku rýchleho prispôsobenia cien obchodovateľných tovarov, ale aj služieb bývania. Slovensku chýba do úplnej cenovej vyrovnanosti (v priemere) iba 14 %. Ide o ceny tovarov a služieb, ktoré domácnosti nakupujú na spotrebiteľskom trhu. Odevy a obuv nakupujeme za takmer porovnateľné ceny. Potraviny a bývanie sú v EÚ iba o 5 a 7 % drahšie ako na Slovensku. Mobily, komunikácia a nealkoholické nápoje sú v Európe dokonca lacnejšie ako na slovenskom spotrebiteľskom trhu. Aktuálne má až desať krajín európskej dvadsaťsedemičky vrátane ostatných krajín V4 nižšiu cenovú úroveň ako Slovensko.

Ďalšie cenové indexy Slovenska, napríklad index všeobecnej cenovej hladiny HDP alebo skutočnej spotreby (vrátane štátom financovaných služieb), mierne zaostávajú v dobiehaní Únie za spotrebiteľskými cenami. Dôvodom je najmä zaostávanie cien zdravia a celkových verejných služieb, rezidenčných budov a ostatných stavieb.

Výzvy, ktorým Slovensko čelí, však presahujú len problém ekonomického zaostávania. Na identifikáciu najproblematickejších oblastí (tzv. policy gapov) Slovenska sme porovnali výsledky Slovenska v sledovaných rozmeroch kvality života s krajinami EÚ, resp. OECD. Graf č. 1 porovnáva relatívne skóre Slovenska v 6 oblastiach: produktivity, trhu práce, zraniteľnosti, sociálnej inklúzie, zdravia a životného prostredia. V kapitolách 4 až 8 následne detailne analyzujeme zaostávanie v prípade doplnkových indikátorov v rámci jednotlivých dimenzií.

Ekonomické zaostávanie za európskym priemerom vyplýva najmä z nízkej produktivity. Napriek istému pokroku však v posledných rokoch stále zaostávame aj v prípade zapojenia obyvateľstva do ekonomickej aktivity. Zníženie zaostávania voči európskemu priemeru v týchto oblastiach si vyžiada najmä reformné úsilie v oblasti vzdelávacieho systému, kapacity ekonomiky a kvality podnikateľského prostredia.

Slovensko výrazne zaostáva vo všetkých výsledkových ukazovateľoch v oblasti zdravia, ktoré tak patrí k jednej z najväčších výziev Slovenska. V porovnaní s európskymi susedmi Slováci žijú kratšie a zomierajú vo väčšej miere na odvrátiteľné príčiny. Dojčenská úmrtnosť prevyšuje nielen európsky priemer, ale aj výsledky ostatných krajín V4. Pod zlé výsledky v oblasti zdravia sa negatívne podpisuje aj vysoké znečistenie ovzdušia a sociálne vylúčenie rómskych marginalizovaných komunít.

Vzhľadom na svoju ekonomickú úroveň patrí Slovensko v rámci EÚ ku krajinám s nízkou uhlíkovou stopou a nízkou mierou produkcie odpadov. Problematické je však znečistenie ovzdušia a stále zaostávajúca miera recyklácie odpadov. Vzhľadom na svoju relatívne nízku ekonomickú úroveň Slovensko produkuje pomerne nízke emisie skleníkových plynov na

obyvateľa. Zároveň oproti roku 1990 zaznamenalo ich výrazný pokles pod vplyvom transformácie hospodárstva. Relatívne nízka ekonomická úroveň Slovenska sa odzrkadľuje tiež v nižšej produkcii komunálnych odpadov. Problémom životného prostredia na Slovensku je naopak znečistenie ovzdušia, ktoré sa premieta do predčasných úmrtí.

Napriek na prvý pohľad priaznivému hodnoteniu výsledkových ukazovateľov však Slovensko čaká v nasledujúcich dekádach značná výzva práve v dimenzii životného prostredia – skĺbenie záväzku klimatickej neutrality s ekonomickým dobiehaním vyspelejších krajín.

Problematická je narastajúca zraniteľnosť slovenskej ekonomiky vyplývajúca najmä zo zhoršujúcej sa udržateľnosti verejných financií. Slovensko čelí rýchlo starnúcemu obyvateľstvu, ktoré spolu s následkami koronakrízy na verejné financie zakladajú vysoké riziká pre budúcu udržateľnosť verejných financií. Kým dnes na jedného obyvateľa v poproduktívnom veku pripadajú štyria v produktívnom a patríme medzi najmladšie krajiny v EÚ, tak do roku 2060 sa dostaneme na opačnú stranu poradia a pomer sa rapídne zníži na jeden a pol na jedného.

V oblasti vonkajšej rovnováhy nastal v období pred pandémiou dynamický nárast jednotkových nákladov práce, ktoré sa premietli do deficitu bežného účtu platobnej bilancie. Jediným prebytkovým účtom bol obchod so službami. Prípadné pokračovanie tohto vývoja môže v prostredí menovej únie do budúcnosti vytvárať riziká bolestivej obnovy externej rovnováhy.¹⁵

Priaznivo vyznieva stav súkromného zadĺženia, ktoré je v porovnaní s krajinami EÚ stále na relatívne nízkej úrovni a relatívne dobré zdravie bankového sektora. Problematický je však dynamický nárast zadĺženia v posledných rokoch aj relatívne vysoká úroveň v porovnaní s krajinami na podobnom stupni rozvoja. Podobné riziko pre bankový sektor do budúcnosti môžu predstavovať dosahy koronakrízy.

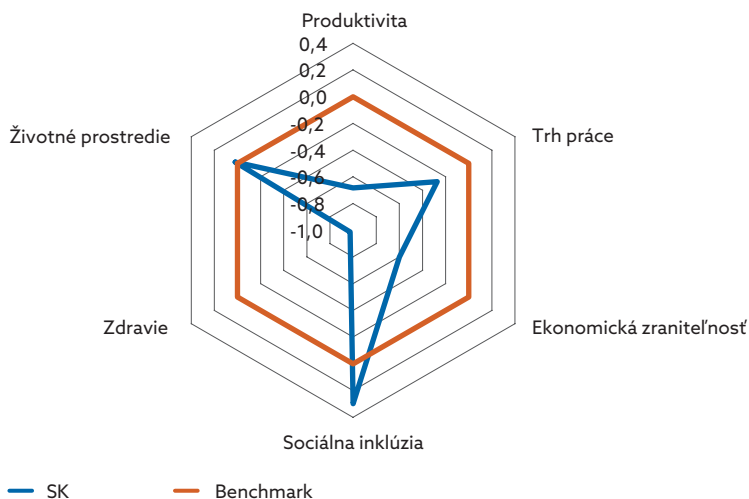
Miera príjmových nerovností a rizika chudoby na Slovensku je relatívne nízka, problémom je však absolútna chudoba, vylúčenie marginalizovaných rómskych komunít a rodové nerovnosti. Slovensko patrí ku krajinám EÚ s najnižšími príjmovými rozdielmi, ktoré sa prenášajú aj do relatívne nízkeho rizika chudoby a celkovo priaznivého hodnotenia za výsledkové ukazovatele v oblasti sociálnej inklúzie. Zároveň však pomocou týchto údajov nedokážeme plnohodnotne identifikovať rozsah sociálneho vylúčenia, najmä v prípade marginalizovaných rómskych komunít. Tento

¹⁵ NBS predpokladá v jarnom Ekonomickom a menovom vývoji v rokoch 2021 až 2023 expanzívne pôsobenie kurzovej zložky menovej politiky, čo by malo tlmieť riziká v oblasti vonkajšej rovnováhy.

problém predstavuje výzvu, ktorá má navyše značné súvislosti s vývojom na trhu práce, ako aj zdravím a vzdelanostnou úrovňou populácie. Ďalšou výzvou v oblasti inklúzie je rodová nerovnosť v odmeňovaní a participácii na trhu práce.

Graf 1

Skóre výsledkových ukazovateľov oproti benchmarku

Zdroj: Eurostat, Ameco, ECB, EK, OECD, vlastné výpočty

Poznámka: Skóre vyjadruje rozdiel medzi hodnotou ukazovateľa pre Slovensko a priemerom referenčných krajín prenormovaný štandardnou odchýlkou. Pozitívne hodnoty vyjadrujú nadpriemerné výsledky. Výsledkový indikátor za produktivitu je HDP na odpracovanú hodinu v PKS, v prípade trhu práce miera zamestnanosti. V ostatných dimenziách boli použité kompozity výsledkových indikátorov z daných kapitol.

Mnohé výzvy majú aj svoju regionálnu podobu. Regionálne rozdiely merané cez výkonnosť na obyvateľa na Slovensku sú výrazné a zmierňujú sa pomaly. Takto merané vychýlenie najsilnejšieho kraja od ostatných regiónov je na Slovensku najvýraznejším z Únie (spolu s Českom, nasledujú Rumunsko a Bulharsko). Porovnaním regionálnych HDP možno odmerať medziregionálne disparity vo výkone, ale nie v príjmoch obyvateľov.

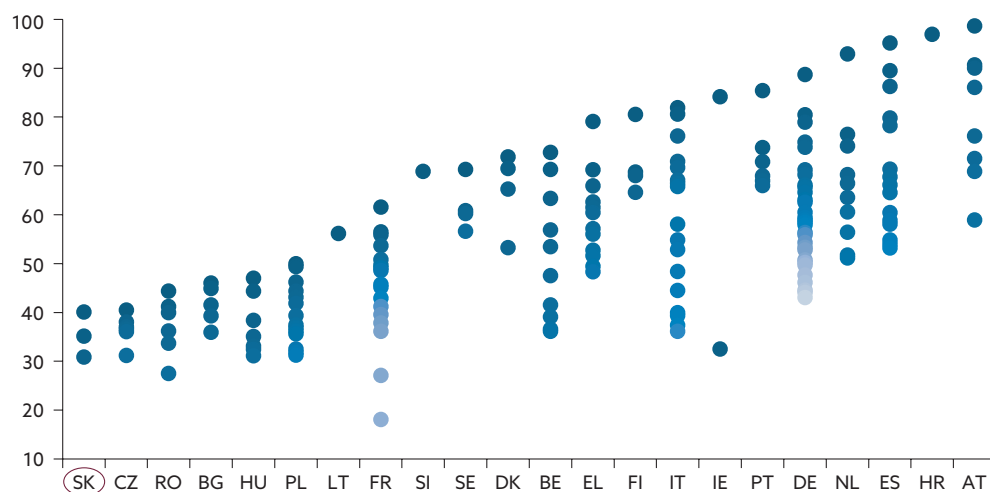
Na produkcii Bratislavského kraja sa do veľkej miery podieľajú obyvatelia z iných regiónov. Po zohľadnení tohto faktu sú rozdiely nižšie. Príjmy mimo Bratislavčanov sa premietajú v disponibilnom príjme regiónu, v ktorom ich spotrebúvajú. Najslabší región - východné Slovensko - tvorí z ekonomicky najsilnejšieho Bratislavského kraja 31 % HDP, resp. 56 % disponibilného príjmu.

V ostatných rokoch sa medziregionálne rozdiely zmiernili. V prípade HDP sa východné Slovensko priblížilo k Bratislavskému kraju o 3 percentuálne body v roku 2019 oproti dovtedajšej dlhodobej stagnácii. Za zmiernením je však oslabený výkon silnejšieho kraja. V prípade disponibilného príjmu sa medziregionálne rozdiely znížili o 4 percentuálne body, a to prílepšením si východného Slovenska.

So zvýšením disponibilného príjmu sa na východnom Slovensku súčasne zvýšila príjmová nerovnosť. Aj keď Slovensko stále patrí ku krajinám s nízkou príjmovou nerovnosťou, v roku 2019 sa ukázali mierne medziregionálne rozdiely medzi menej rovnomerným rozdelením príjmov na východnom Slovensku a zvyškom krajiny. Pritom pred piatimi rokmi sa regióny v príjmovej nerovnosti takmer nelíšili.

Graf 2

Regionálne HDP na obyvateľa v parite kúpnej sily (HDP za rok 2019 najsilnejšieho regiónu v každej krajine = 100)

Zdroj: Eurostat

V období oživenia ekonomického rastu sa znížili medziregionálne rozdiely v miere nezamestnanosti, aj keď zostávajú stále vysoké (rozdiel medzi východným Slovenskom a Bratislavským krajom sa znížil z 5,5 percentuálneho bodu v roku 2015 na 4,1 v roku 2019). Silný dopyt po pracovnej sile do roku 2019 odčerpával zo stavu nezamestnaných vo všetkých regiónoch. Nové pracovné miesta sa sústredili najmä v Bratislavskom kraji a vďaka vnútroštátnej mobilite nezamestnanosť najviac klesla v menej rozvinutých regiónoch. Miera zamestnanosti sa zvýšila vo všetkých regiónoch.

Podiel mladých ľudí bez práce a mimo vzdelávania na východnom Slovensku je viac ako dvojnásobný v porovnaní so zvyškom krajiny. Pritom na strednom Slovensku sa medzi rokmi 2015 – 2019 podarilo úspešne znížiť nielen uvedený podiel, ale aj predčasné ukončenia vzdelania. Stred Slovenska však bol jediným regiónom s klesajúcim podielom predčasných ukončení vzdelania. V ostatných regiónoch boli tieto prípady častejšie. Celoslovenský priemer aj medziregionálne rozdiely vzrástli v predčasných ukončeniach vzdelania.

Mierne sa znížili rozdiely medzi regiónmi v podiele ľudí, ktorí nemajú skúsenosti s prácou na počítači. Za zníženými rozdielmi (a nezmeneným

celoslovenským priemerom) sú však horšie výsledky v Bratislavskom kraji a na východnom Slovensku.

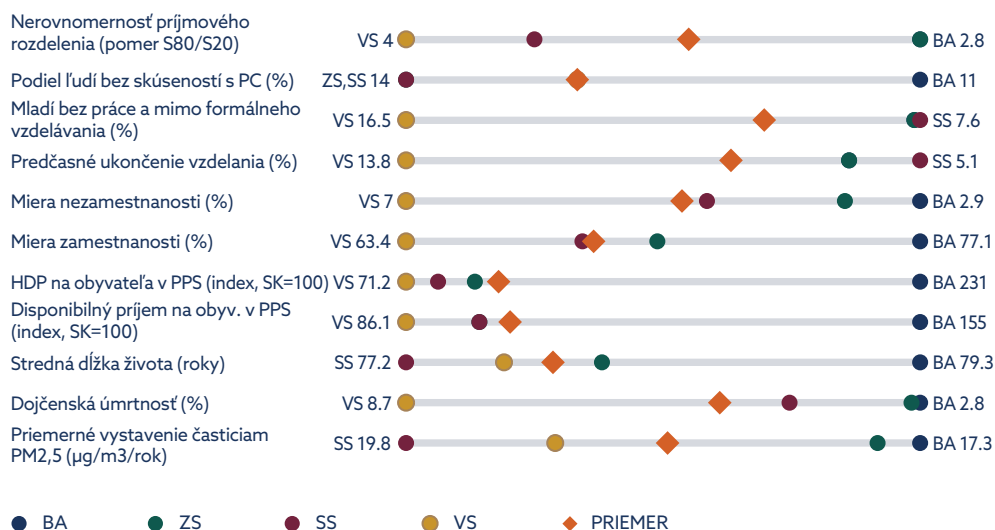
Najdlhšie žijú ľudia v Bratislavskom kraji, o 2 roky viac ako na strednom Slovensku. V posledných rokoch sa k nemu pomaly približujú aj ostatné regióny. K strednej dĺžke života v Bratislavskom kraji sa najviac priblížilo východné Slovensko. Slabší posun stredného Slovenska spôsobil, že rozdiel medzi najlepším a najhorším regiónom v strednej dĺžke života zostal v roku 2019 takmer rovnaký ako bol v roku 2015.

V dojčenskej úmrtnosti vypuklý regionálny problém dlhodobo pretrváva na východnom Slovensku a celoslovenský priemer posúva výrazne nad druhý najhorší región Slovenska. Situácia v danom regióne je spôsobená výraznejším zastúpením marginalizovaných komunít, v ktorých je dojčenská úmrtnosť takmer trojnásobne vyššia v porovnaní so zvyškom populácie. Medziregionálne disparity sa v posledných rokoch zmiernili, ale rozporuplným smerom. Zhoršil sa dovtedy najlepší Bratislavský kraj. Na druhej strane, za nezmeneným celoslovenským priemerom sú lepšie výsledky západného Slovenska.

Znečistenie vzduchu merané cez prachové častice PM_{2,5} najviac zaťažuje región stredného Slovenska. Zlepšenie v posledných rokoch vidno v každom z regiónov, avšak rozdiel medzi najviac znečisteným stredným Slovenskom (v porovnaní s Bratislavským krajom, najmenej vystaveným prachovým časticiam), zostal v roku 2019 rovnaký ako v roku 2015.

Graf 3

Vybrané ukazovatele slovenských regiónov

Zdroj: Eurostat, OECD

Poznámka: BA-Bratislavský kraj, ZS-západné Slovensko, SS-stredné Slovensko, VS-východné Slovensko.

4 Ekonomická výkonnosť

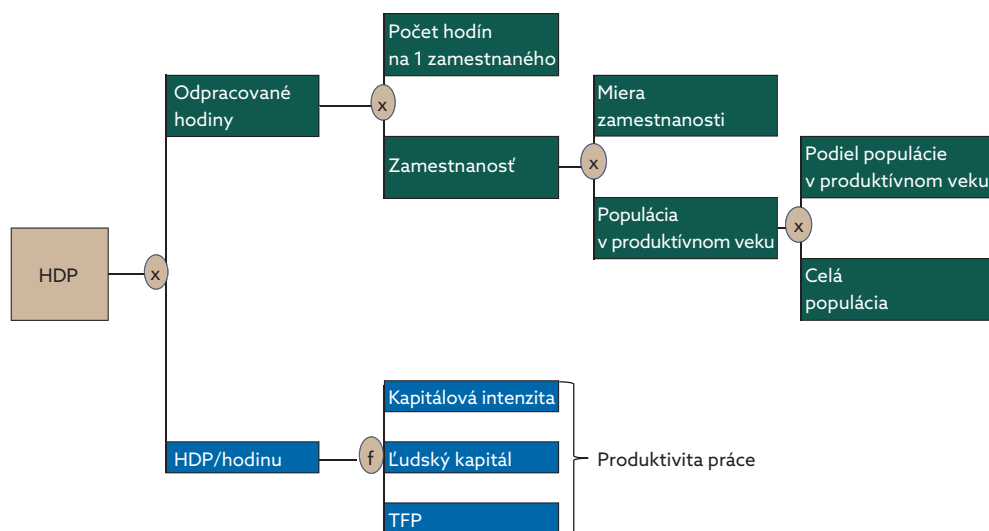
Bez štrukturálnych zmien je Slovensko odkázané na stagnáciu. Posledné roky pred koronakrízou boli pre Slovensko v znamení dobiehania výkonu európskej dvadsaťsedmičky vďaka rýchlejšiemu rastu produktivity práce aj vyššiemu počtu odpracovaných hodín. Obidva faktory však v dnešných sociálno-ekonomických podmienkach narazili na svoje limity.

Investície do inovatívnych a produktívnych aktív a ich schopnosti násobiť pridanú hodnotu zaostávajú za západnými krajinami. Ucelený obraz hĺbky zaostávania slovenskej ekonomiky dáva rozklad HDP na faktory ovplyvňujúce produktivitu a faktory množstva odpracovaných hodín (schéma č. 2). Poddimenzovaná zásoba kapitálu síce neustále rástla a rástla aj produktivita, ale medzera v produktivite je zapríčinená kvalitou ľudského kapitálu, jeho vzdelaním a zručnosťami. Príčina prehlbovania medzery v ostatných rokoch je v celkovej produktivite faktorov, v ktorej sú obsiahnuté faktory ako technologický pokrok, efektivita pracovných procesov, kvalita inštitúcií a podnikateľského prostredia.

Počet odpracovaných hodín rástol vďaka zamestnávaniu čoraz viac ľudí v produktívnom veku. Limitom je však klesajúci počet ľudí v produktívnom veku (od roku 2017) a obmedzená možnosť zvyšovania počtu hodín na jedného zamestnanca, keďže Slovensko značne prevyšuje európsky priemer. Zdroje rastu miery zamestnanosti možno nájsť v lepšej pracovnej zangažovanosti nízkokvalifikovaných, mladých, starších, žien, zahraničnej pracovnej sily a v rozšírení čiastočných úväzkov a vzdelávania dospelých.

Schéma 2

Rozklad hrubého domáceho produktu

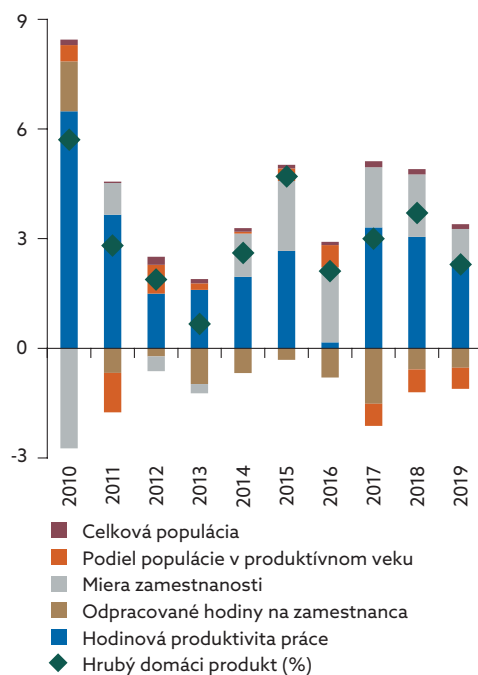
Zdroj: OECD

Rast produktivity práce doposiaľ zabezpečovala akumulácia fyzického, prevažne dovezeného kapitálu (stroje a zariadenia) a menej produktívneho, ale potrebného infraštruktúrneho kapitálu (budovy, diaľnice). Išlo o hmotný kapitál, ktorý nedokázal zvýšiť podiel pridanej hodnoty v produkcii a vývoze.

Aktuálne sa prestalo dariť aj celkovej tvorbe fixného kapitálu. Investujeme menej a do tradičných, málo inovatívnych foriem aktív.

Graf 4

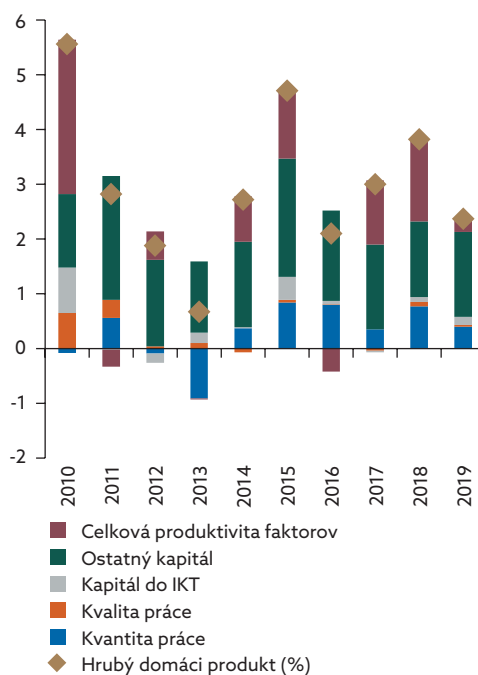
Ekonomický rast rozložený na faktory produktivity a trhu práce (p. b., %)

Zdroj: Eurostat, OECD, výpočty NBS

Graf 5

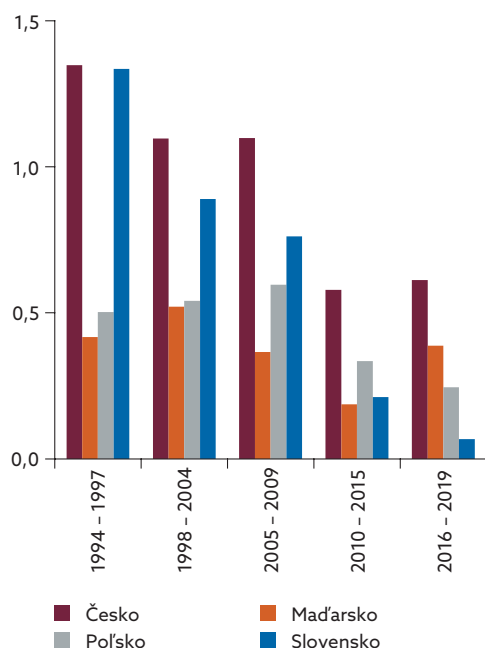
Ekonomický rast rozložený na faktory produkčnej funkcie (p. b., %)

Zdroj: Total Economy Database™, výpočty NBS

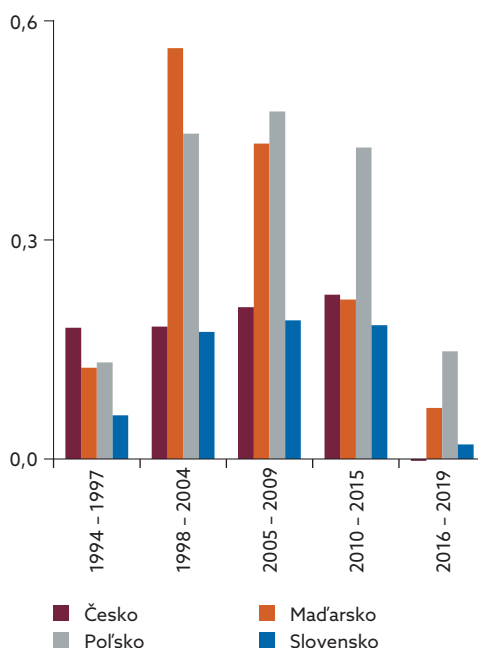
K rastu slovenskej ekonomiky takmer neprispieva zvýšenie kvality pracovnej sily ani investície do softvéru, hardvéru, databáz, telekomunikačných zariadení, výskumu a vývoja, celkovo investícií do informačno-komunikačných technológií. Kvalita práce (kvalifikácia pracovníkov odvíjajúca sa od úrovne školstva a prepojenia trhu práce a vzdelávania) sa zhoršila aj v ostatných krajinách V4, na Slovensku však najviac. Informačno-komunikačné investície (IKT) postupne klesli až na minimum. Práve charakteristiky znalostnej ekonomiky na Slovensku boli v rámci V4 najslabšie. Stav informačno-komunikačných technológií nie je primeraný tempu globálneho technologického rozvoja. Sťažuje najmä možnosti vzdelávania a kvalitného poskytovania verejných služieb. Medzery v uvedených oblastiach sú dôsledkom aj nízkej miery investovania do IKT.

Graf 6
Príspevok IKT k ekonomickému rastu
(p. b.)

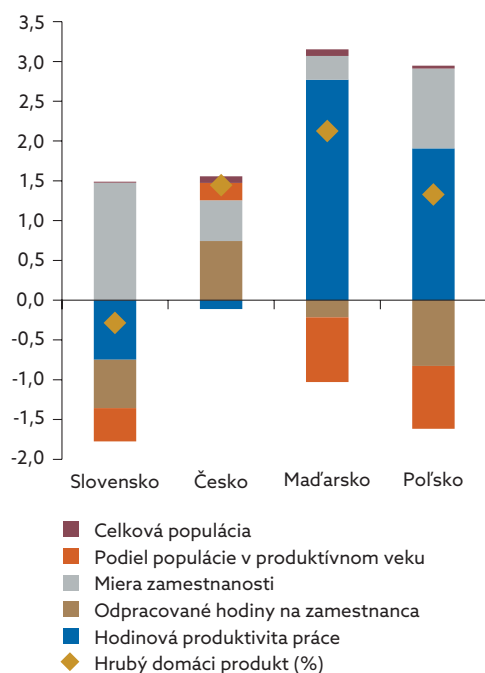
Zdroj: Total Economy Database™, výpočty NBS

Graf 7
Príspevok kvality práce
k ekonomickému rastu (p. b.)

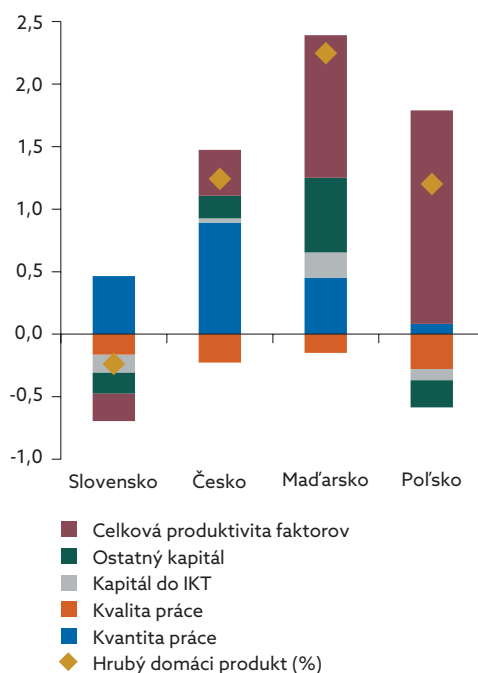
Zdroj: Total Economy Database™, výpočty NBS

Graf 8
Zmena ekonomického rastu podľa
faktorov produktivity a trhu práce
(2016 - 2019 oproti 2010 - 2015, p. b.
HDP)

Zdroj: Eurostat, OECD, výpočty NBS

Graf 9
Zmena ekonomického rastu podľa
faktorov produkčnej funkcie (2016 -
2019 oproti 2010 - 2015, p. b. HDP)

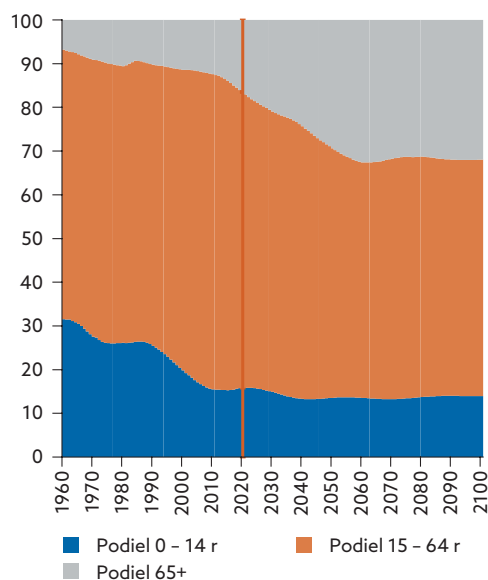

Zdroj: Total Economy Database™, výpočty NBS

Doterajší ekonomický rast, založený na kvantite (počte zamestnaných a hmotného kapitálu), stráca dych. Ostatné krajiny V4 boli výkonnejšie a produktívnejšie. Okrem Česka mali vyšší ekonomický rast vďaka zrýchleniu produktivity. Produktivite v ostatných krajinách V4 pomáhal technologický pokrok (celková produktivita faktorov). Na Slovensku klesol vplyv technologického pokroku, kvality práce a celkových investícií.

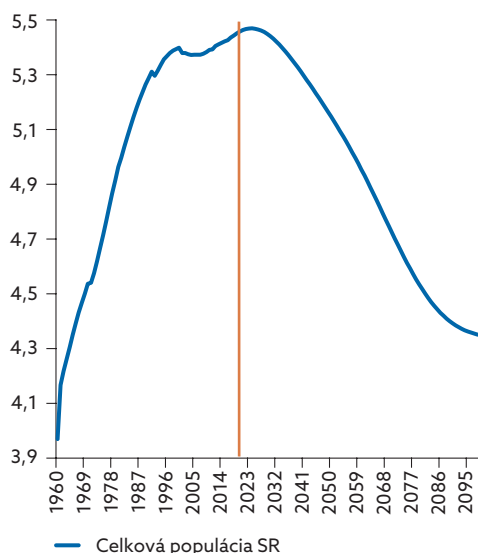
Ekonomický výkon sa neprepadol nižšie len v dôsledku rastúcej zamestnanosti, teda kvantity práce. Podiel populácie v produktívnom veku už pod vplyvom demografických zmien začal klesať (od roku 2017) a najbližšie desaťročia si tento trend udrží.

Graf 10
Štruktúra celkovej populácie podľa veku

Zdroj: Eurostat, EUROPOP2019

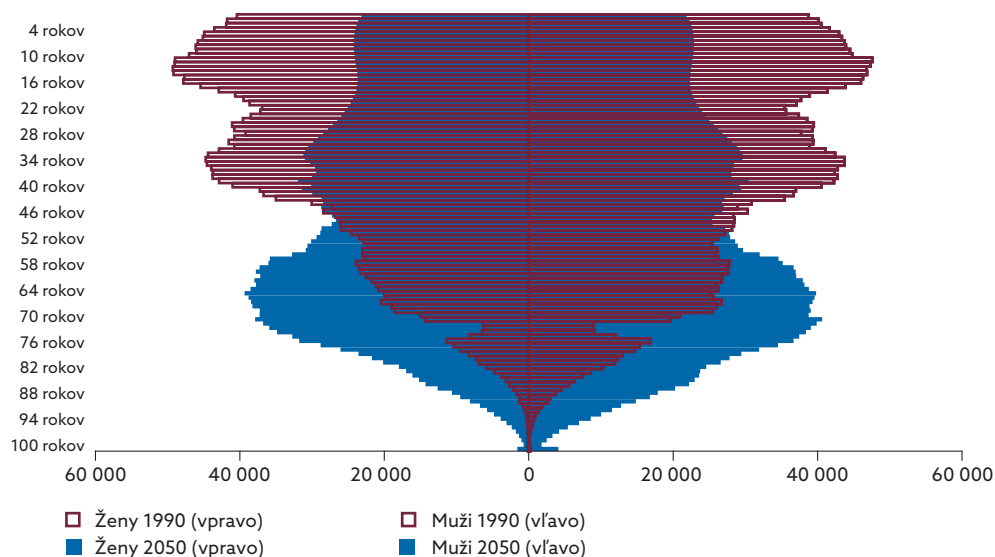
Graf 11
Vývoj populácie na Slovensku (mil. osôb)

Zdroj: Eurostat, EUROPOP2019

Demografické zmeny, ktoré ovplyvnia ekonomický výkon cez kvantitu práce, oblasť zdravotnej a sociálnej starostlivosti, udržateľnosť verejných financií cez dôchodky a ďalšie, znázorňuje vekový strom. V roku 1990 boli najpočetnejšou skupinou mladí ľudia do 16 rokov a potom tridsiatnici. O 60 rokov neskôr, v roku 2050, počet ľudí do 50 rokov výrazne ubudne a najpočetnejšou skupinou budú 60- a viacroční. Počet obyvateľov Slovenska sa podľa projekcie Eurostatu začne znižovať, do roku 2100 by mal dosiahnuť približne 4,35 mil. Táto hodnota je porovnateľná s počtom obyvateľov Slovenska v roku 1965.

Graf 12
Vekové zloženie obyvateľstva SR

Zdroj: Eurostat, EUROPOP2019

4.1 Produktivita

Zdroje technologického pokroku preberané zo zahraničia vďaka príchodu zahraničných investorov a ich dodávateľov sa zdajú byť vyčerpané. Priame zahraničné investície vyhľadávajú regióny s kvalifikovanou pracovnou silou, investície do kvality práce na Slovensku sú však obmedzené. Zhoršená kvalita práce by mohla prispieť k poklesu priamych zahraničných investícií. Bez ďalších objemných PZI sa Slovensko v produktivite faktorov vzdialilo od európskeho priemeru.

Slovensko nenahrádza v dostatočnej miere dovezené technológie a know-how domácimi inováciami. Pre chýbajúce inovácie sa neposúva na vyššie priečky v hodnotových reťazcoch, čo by viedlo k zvýšeniu produktivity, miezd, spotreby a materiálneho blahobytu.

Vývoz dlhodobo obsahuje vysoký podiel zahraničnej pridanej hodnoty a medzera oproti EÚ sa dokonca rozširuje. Vo vývoze je obsiahnuté značné množstvo reexportovaných produktov. Ukazuje sa, že podiel domácej pridanej hodnoty vo vývoze cez globálne hodnotové reťazce vzrástol na úroveň priemeru krajín EÚ. Ďalší vývoj ukáže, či zatvorenie medzery medzi SR a EÚ v podiele domácej pridanej hodnoty bolo prechodné alebo trvalé.

Tabuľka 2 Faktory ekonomického rastu

Kategória	Indikátor		2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Výsledkový indikátor	HDP na odpracovanú hodinu	SK	26,2	29,3	27,7	27,6	28,3	28,8	
	jednotky PKS, Eurostat, vlastné výpočty	priemer krajín EÚ	31,3	35,5	35,7	36,9	37,7	38,7	
Doplňkové indikátory	Celková produktivita faktorov	SK	5,4	1,2	-0,4	0,4	1,2	0,0	
	ročný rast, Eurostat	priemer krajín EÚ	1,9	2,2	1,0	1,7	1,2	0,6	
	Zásoba kapitálu na zamestnaného	SK	3,6	2,9	0,4	0,7	0,9	2,2	
	ročný rast, DG ECFIN Ameco	priemer krajín EÚ	3,3	0,4	0,0	-0,2	0,1	1,3	
	Tvorba fixného kapitálu	SK	8,1	21,6	-9,3	3,5	2,6	5,8	-11,9
	ročný rast, Eurostat	priemer krajín EÚ	-3,1	8,2	4,3	6,2	3,9	7,0	-4,7
Kategória	Skóre		2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Výsledkový indikátor	HDP na odpracovanú hodinu		-0,43	-0,44	-0,57	-0,65	-0,66	-0,68	
Doplňkové indikátory	Celková produktivita faktorov		1,61	-0,24	-0,84	-0,84	0,01	-0,55	
	Zásoba kapitálu na zamestnaného		0,13	1,28	0,19	0,53	0,46	0,40	
	Tvorba fixného kapitálu		1,15	0,85	-0,95	-0,54	-0,25	-0,09	-0,87

Poznámka: V stĺpci Indikátor je zároveň za indikátorom uvedená jeho jednotka a zdroj údajov. Platí pre tabuľky 2 až 26.

Tabuľka 3 Otvorenosť ekonomiky

Indikátor		2010	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Exportná výkonnosť	SK	75	91	90	93	94	96	94
podiel exportu na HDP v % (metodika BPM6), OSN	priemer krajín EÚ	60	68	69	68	70	70	70
Prílev priamych zahraničných investícií	SK	2,0	-0,5	0,1	0,9	4,2	1,6	2,3
podiel na HDP v %, OECD	priemer krajín EÚ	3,6	2,4	4,7	3,0	3,2	5,8	
Zahraničná pridaná hodnota obsiahnutá v domácom exporte ¹⁾	SK	44	47	47	46	45		
%, OECD	priemer krajín EÚ	30	32	31	31	30		
Domáca pridaná hodnota exportovaná cez GVC ¹⁾	SK	17	17	17	18	19		
%, OECD	priemer krajín EÚ	18	19	19	19	19		
Reexport medziproduktov ¹⁾	SK	66	73	73	72	68		
%, OECD	priemer krajín EÚ	48	52	52	52	51		
Skóre		2010	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Exportná výkonnosť		0,47	0,60	0,53	0,67	0,68	0,69	0,64
Prílev priamych zahraničných investícií		-0,23	-0,62	-0,26	-0,50	0,30	-0,32	
Zahraničná pridaná hodnota obsiahnutá v domácom exporte ¹⁾		-2,34	-1,97	-1,99	-1,92	-2,06		
Domáca pridaná hodnota exportovaná cez GVC ¹⁾		-0,42	-0,56	-0,60	-0,37	0,00		
Reexport medziproduktov ¹⁾		-1,58	-1,97	-1,96	-1,85	-1,57	-1,73	

Poznámka: 1) údaje za obdobie 2012 – 2015 (2016)

Zahraničná pridaná hodnota a reexport zabezpečujú Slovensku dobré výsledky vo vývoze technologicky náročnejších produktov a v predaji inovácií. Ide najmä o výsledok vplyvu PZI, keďže domácu produkciu sa nedarí obohacovať o nové produkty s vyššími ziskami. Prípadné úspechy v produkčnom raste potom neprinášajú želaný rast pridanej hodnoty a ani produktivity práce.

Zavádzaniu nových inovatívnych produktov bráni menej priaznivé prostredie a slabšie financovanie vedy a výskumu, ako je priemer EÚ. Súkromné výdavky na vedu a výskum v podnikateľskom sektore sú ešte hlbšie pod priemerom EÚ ako verejné výdavky na vedu a výskum. Miera, v akej súkromný sektor financuje verejné činnosti v oblasti výskumu a vývoja (spolufinancovanie), sa blíži k európskej úrovni. Atraktivita vedeckého prostredia má medzery v medzinárodnej konkurencieschopnosti vedeckej základne, citovaných publikácií a zahraničných doktorandov. Spolupráca vo vedeckom prostredí je slabšia aj medzi inovatívnymi firmami, aj medzi súkromným a verejným sektorom.

Výsledkom je slabá produkcia intelektuálnych aktív (patenty, ochranné známky, dizajn) a nízky výskyt inovatívnych firiem. Ide o firmy, ktoré zaviedli inovatívny produkt či proces na trh alebo vo vlastnej organizácii.

Medzera v digitálnej a technologickej vybavenosti medzi Slovenskom a krajinami EÚ sa nezužuje. Slovenské hospodárstvo bude musieť v najbližších rokoch profitovať z digitálnej transformácie. Rýchle širokopásmové pripojenie umožní využiť (nielen) obchodný elektronický potenciál Európy a sveta. Integrácia digitálnych technológií do súkromného aj verejného sektora spolu s investíciami do zručností obyvateľstva sú dôležitou prípravou na digitálny svet. Robotizácia v spracovateľskom priemysle sa v ostatných rokoch zvýšila. Medzeru sa nedarí uzatvoriť v porovnaní s priemerom, kde sú zahrnuté aj vysoko robotizované ekonomiky ako Japonsko a USA.

Tabuľka 4 Inovačná kapacita

Indikátor		2012	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Výdavky na vedu a výskum v biznis sektore	SK	17	28	23	24	30	36	34
<i>normovaný index (EÚ2012=100), EIS</i>	priemer krajín EÚ	74	75	75	75	75	77	81
Výdavky na vedu a výskum verejného sektora	SK	41	47	67	118	38	40	36
<i>normovaný index (EÚ2012=100), EIS</i>	priemer krajín EÚ	78	82	80	83	70	71	74
Spolufinancovanie verejného sektora súkromnými zdrojmi	SK	69	78	58	86	80	64	58
<i>normovaný index (EÚ2012=100), EIS</i>	priemer krajín EÚ	78	76	75	74	75	70	70
Inovátorské firmy	SK	60	40	40	33	33	37	37
<i>normovaný index (EÚ2012=100), EIS</i>	priemer krajín EÚ	87	80	80	77	77	87	84
Atraktivita vedeckého prostredia	SK	34	41	42	48	50	49	56
<i>normovaný index (EÚ2012=100), EIS</i>	priemer krajín EÚ	93	100	103	104	109	114	114
Prostredie naklonené inováciám	SK	57	54	63	64	76	77	87
<i>normovaný index (EÚ2012=100), EIS</i>	priemer krajín EÚ	109	108	112	120	140	154	172
Export vedomostne náročných služieb	SK	36	36	36	34	34	42	44
<i>normovaný index (EÚ2012=100), EIS</i>	priemer krajín EÚ	69	70	70	72	73	73	69
Export technologicky náročnejších produktov	SK	124	134	139	143	140	142	147
<i>normovaný index (EÚ2012=100), EIS</i>	priemer krajín EÚ	79	86	91	93	90	90	95
Intelektuálne aktíva (patenty a pod.)	SK	36	40	41	38	43	46	40
<i>normovaný index (EÚ2012=100), EIS</i>	priemer krajín EÚ	81	86	86	86	86	85	82
Spolupráca vo vedeckom prostredí	SK	67	68	56	77	75	66	63
<i>normovaný index (EÚ2012=100), EIS</i>	priemer krajín EÚ	97	93	92	95	96	97	97
Skóre		2012	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Výdavky na vedu a výskum v biznis sektore		-0,98	-0,83	-0,94	-0,92	-0,84	-0,77	-0,86
Výdavky na vedu a výskum verejného sektora		-0,85	-0,80	-0,30	0,81	-0,69	-0,68	-0,83
Spolufinancovanie verejného sektora súkromnými zdrojmi		-0,26	0,06	-0,47	0,35	0,14	-0,17	-0,38
Inovátorské firmy		-0,68	-1,02	-1,02	-1,04	-1,04	-1,12	-1,03
Atraktivita vedeckého prostredia		-0,94	-0,90	-0,92	-0,88	-0,90	-0,98	-0,91
Prostredie naklonené inováciám		-0,79	-0,79	-0,75	-0,86	-0,89	-1,06	-1,14
Export vedomostne náročných služieb		-0,79	-0,83	-0,85	-0,93	-0,95	-0,77	-0,69
Export technologicky náročnejších produktov		1,31	1,31	1,35	1,41	1,49	1,52	1,49
Intelektuálne aktíva (patenty a pod.)		-1,17	-1,22	-1,22	-1,28	-1,19	-1,12	-1,21
Spolupráca vo vedeckom prostredí		-0,68	-0,57	-0,81	-0,38	-0,45	-0,66	-0,70

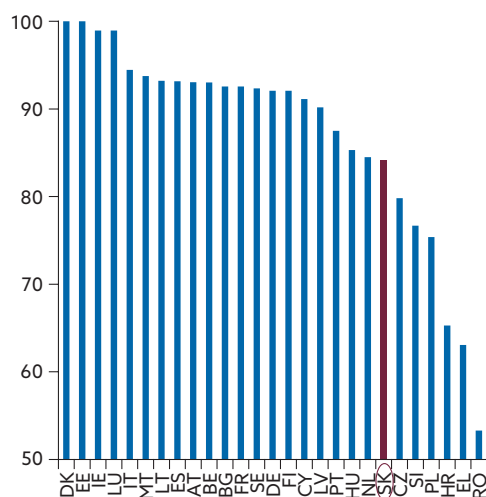
Tabuľka 5 Digitálna a technologická infraštruktúra

Indikátor		2015	2016	2017	2018	2019	2020
Roboty v spracovateľskom priemysle	SK	79	135	151	165	169	
počet na 10- tis. pracovníkov, IFR	priemer členských krajín IFR	200	224	240	266	286	
Širokopásmové pripojenie	SK	29	32	36	38	40	47
skóre (0 - 100), Európska komisia	priemer krajín EÚ	33	36	39	42	47	52
Integrácia digitálnych technológií	SK	28	31	31	36	33	33
skóre (0 - 100), Európska komisia	priemer krajín EÚ	30	33	36	39	41	43
Skóre		2015	2016	2017	2018	2019	2020
Roboty v spracovateľskom priemysle		-1,05	-0,66	-0,54	-0,51	-0,55	
Širokopásmové pripojenie		-0,49	-0,54	-0,40	-0,54	-0,92	-0,57
Integrácia digitálnych technológií		-0,22	-0,22	-0,42	-0,24	-0,56	-0,70

Vyššie identifikovaný pokles v celkovej produktivite faktorov vyjadruje nielen technologické zaostávanie, ale aj zaostávanie v kvalite podnikateľského prostredia a inštitúcií. Podnikateľské prostredie na Slovensku trpí dlhou dobou platobnej neschopnosti oproti priemeru EÚ, čo prináša vynútené náklady. Založenie novej firmy trvá dlhšie, aj keď náklady na rozbeh sú nižšie. Nižšie sú aj náklady súdneho konania v obchodných sporoch, ale dĺžka súdneho konania presahuje európsky priemer.

Graf 13

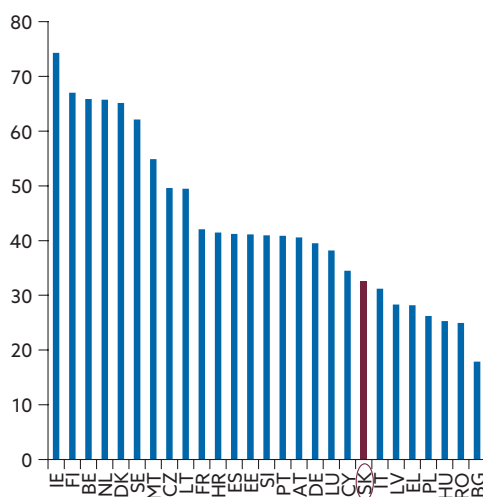
Digitálne služby verejnej správy pre biznis (výsledok za rok 2020)

Zdroj: Európska komisia

Graf 14

Integrácia digitálnych technológií (výsledok za rok 2020)

Zdroj: Európska komisia

Všeobecná podpora rozvoja a regulácia biznis prostredia je stále pod priemerom EÚ. Vyjadruje schopnosť vlády formulovať a implementovať jasné a spoľahlivé politiky, ktoré podporia súkromný sektor. Regulačné procesy sa musia ďalej zlepšovať, pomôcť môže digitalizácia verejnej správy. Zefektívnenie regulácie a odstránenie byrokracie pomôže podnikateľom úspešne konkurovať v prostredí globalizácie, kde je zásadnou maximálna snaha

o efektívnosť. Nepriaznivo pre Slovensko vyznievajú aj viaceré rebríčky konkurencieschopnosti (box č. 2).

Tabuľka 6 Podnikateľské prostredie								
Indikátor		2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Podpora rozvoja a regulácia biznis prostredia	SK	1,00	0,79	0,89	0,82	0,81	1,01	
<i>skóre (od -2,5 do +2,5), Svetová banka</i>	priemer krajín EÚ	1,21	1,15	1,14	1,15	1,15	1,19	
Dĺžka súdneho konania (obchodné vzťahy)	SK	565	775	775	775	775	775	775
<i>počet dní, Svetová banka</i>	priemer krajín EÚ	582	638	627	633	633	633	633
Náklady súdneho konania (obchodné vzťahy)	SK	30,6	30,6	30,6	30,4	20,5	20,5	20,5
<i>% z nárokovateľnej sumy, Svetová banka</i>	priemer krajín EÚ	21,4	21,2	21,3	21,5	21,0	21,0	20,9
Insolvenčné konanie	SK	4	4	4	4	4	4	4
<i>počet rokov, Svetová banka</i>	priemer krajín EÚ	2,0	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8
Náklady insolvenčného konania	SK	18	18	18	18	18	18	18
<i>% dlhu, Svetová banka</i>	priemer krajín EÚ	10,3	9,7	9,7	9,7	9,7	9,7	9,7
Rozbeh podnikania	SK	28,5	26,5	26,5	26,5	26,5	26,5	21,5
<i>počet dní, Svetová banka</i>	priemer krajín EÚ	17,0	13,2	12,0	11,5	11,5	11,6	10,9
Náklady na rozbeh podnikania	SK	2,0	1,5	1,5	1,1	1,1	1,0	1,0
<i>% priemerného príjmu, Svetová banka</i>	priemer krajín EÚ	5,6	4,0	3,6	3,5	3,1	3,0	3,0
Digitálne služby verejnej správy pre biznis	SK		58,6	50,8	57,5	73,1	77,7	84,1
<i>skóre (0 - 100), Európska komisia</i>	priemer krajín EÚ		70,5	76,3	80,3	82,4	83,8	87,3
Skóre		2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Podpora rozvoja a regulácia biznis prostredia		-0,51	-0,77	-0,51	-0,66	-0,71	-0,43	
Dĺžka súdneho konania (obchodné vzťahy)		0,06	-0,44	-0,50	-0,45	-0,45	-0,45	-0,45
Náklady súdneho konania (obchodné vzťahy)		-1,12	-1,20	-1,12	-1,07	0,06	0,06	0,05
Insolvenčné konanie		-1,55	-2,32	-2,32	-2,32	-2,32	-2,32	-2,32
Náklady insolvenčného konania		-1,44	-1,62	-1,62	-1,62	-1,62	-1,62	-1,62
Rozbeh podnikania		-0,85	-1,50	-1,56	-1,71	-1,71	-1,71	-1,27
Náklady na rozbeh podnikania		0,58	0,61	0,55	0,62	0,54	0,55	0,54
Digitálne služby verejnej správy pre biznis			-0,72	-1,64	-1,64	-0,76	-0,53	-0,27

V kvalite inštitúcií sú nevyhnutné zmeny vo vymožitelnosti práva a v kontrole korupcie. Kvalitu vymáhania zmluvných plnení, domáhania sa vlastníckych práv, dôveru v políciu a súdy je nutné zvýšiť na úroveň vyspelých krajín. Elitárske a súkromné záujmy pri vykonávaní verejnej moci zas eliminovať. Politické a inštitucionálne prostredie pôsobí na cel-

kový faktor produktivity v dlhodobom horizonte. Je spolutvorcom medzinárodnej konkurencie na domácom trhu. Sloboda prejavu, združovania a médií sa zhoršila od roku 2017. Rovnako kvalita verejných služieb, ktorá okrem služieb verejnosti monitoruje aj stupeň nezávislosti od politických tlakov, kvalitu formulovania politik a dôveryhodnosť vládnych záväzkov.

Indikátor		2010	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Sloboda prejavu, združovania, médií	SK	0,91	0,96	0,97	0,96	0,94	0,88	0,91
skóre (od -2,5 do +2,5), Svetová banka	priemer krajín EÚ	1,10	1,09	1,10	1,08	1,07	1,08	1,08
Politická stabilita	SK	1,05	1,04	0,87	0,72	0,91	0,75	0,78
skóre (od -2,5 do +2,5), Svetová banka	priemer krajín EÚ	0,76	0,75	0,69	0,67	0,70	0,70	0,74
Kvalita verejných služieb	SK	0,84	0,88	0,84	0,89	0,80	0,71	0,67
skóre (od -2,5 do +2,5), Svetová banka	priemer krajín EÚ	1,12	1,10	1,10	1,09	1,07	1,07	1,05
Vymožitelnosť práva	SK	0,57	0,50	0,50	0,65	0,57	0,53	0,56
skóre (od -2,5 do +2,5), Svetová banka	priemer krajín EÚ	1,13	1,16	1,12	1,09	1,08	1,07	1,08
Kontrola korupcie	SK	0,29	0,16	0,18	0,23	0,22	0,36	0,33
skóre (od -2,5 do +2,5), Svetová banka	priemer krajín EÚ	0,99	0,96	0,98	0,98	0,95	0,96	0,95
Skóre		2010	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Sloboda prejavu, združovania, médií		-0,59	-0,35	-0,39	-0,33	-0,38	-0,51	-0,44
Politická stabilita		0,70	0,73	0,48	0,13	0,57	0,15	0,16
Kvalita verejných služieb		-0,47	-0,42	-0,49	-0,36	-0,50	-0,65	-0,68
Vymožitelnosť práva		-0,92	-1,02	-0,93	-0,72	-0,85	-0,89	-0,88
Kontrola korupcie		-0,85	-1,00	-1,02	-0,96	-0,96	-0,76	-0,79

Box 2

Hodnotenie konkurencieschopnosti medzinárodnými rebríčkami

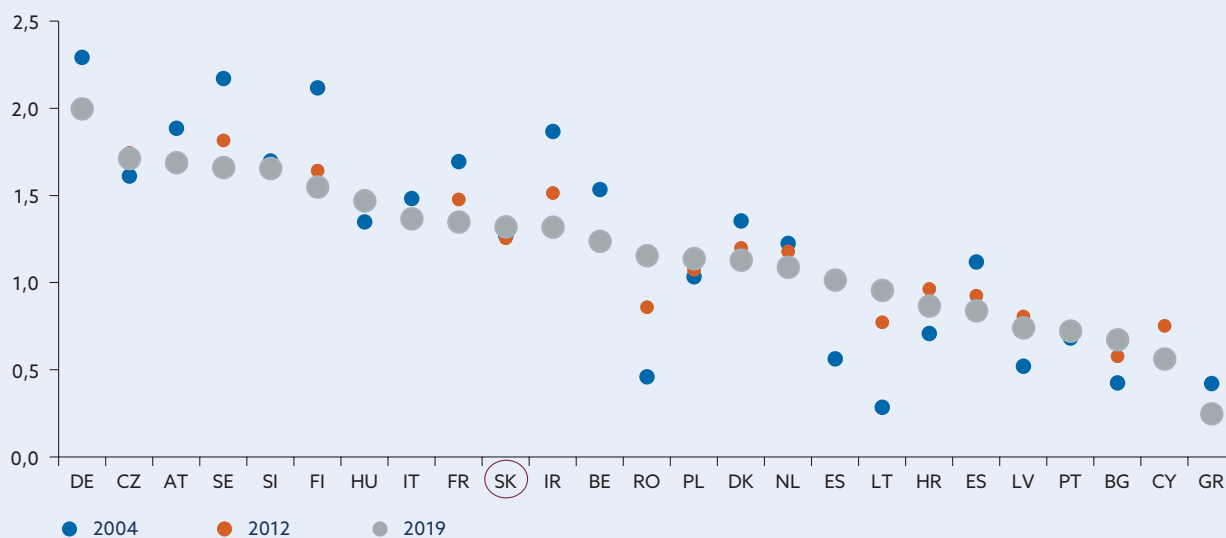
Slovensko sa v rebríčku vývozných konkurencieschopnosti posunulo z 20. miesta v roku 2018 na 18. miesto v roku 2019 (zo 156 krajín). V rámci EÚ27 je jedným z najkomplexnejších vývozcov, ale v rámci stredoeurópskeho hodnotového reťazca sa umiestnilo za Českom, Rakúskom a Maďarskom a jeho pozícia sa nezmenila v dlhodobom horizonte. Rebríček na základe údajov o zahraničnom obchode vyjadruje počet a komplexnosť produktov, ktoré krajina vyváža s komparatívnou výhodou.

Kvalita podnikateľského prostredia dlhodobo nepodporuje konkurencieschopnosť a rast dostatočnou intenzitou. Svetová banka v Doing Business hodnotí regulácie podnikateľského

prostredia a zákony ovplyvňujúce podnikanie v 190 krajinách. **Na Slovensku sa Podľa Doing Business podnikateľské prostredie výraznejšie zlepšilo v roku 2016. Odvtedy sme v hodnotení nezaznamenali žiaden pokrok.** Slovensko predbehli reformnejšie krajiny a z pomerne úspešného 29. miesta v roku 2016 ho zatlačili až na 45. miesto v roku 2020 (hodnotenie sa vzťahuje na 2. polrok 2018 a 1. polrok 2019). Dlhodobo najlepšie hodnotenia máme v cezhraničnom obchodovaní, najhoršie v získavaní stavebných povolení (v procese stavebného konania je Slovensko na predposlednom mieste z krajín OECD).

Graf A

Index ekonomickej komplexnosti v krajinách EÚ27

Zdroj: Atlas ekonomickej komplexnosti

Poznámka: Údaje za Luxembursko a Maltu nie sú k dispozícii.

Globálny monitoring podnikania (GEM) meria dynamiku podnikania v 54 krajinách sveta. **Podľa GEM sa podnikateľské prostredie aj napriek ekonomicky priaznivému obdobiu na Slovensku nezlepšilo** a v skupine krajín s vysokými príjmami zostáva hodnotené ako **dlhodobo podpriemerné**. Pozitívne je hodnotený najmä prístup na zahraničné trhy a odbúravanie bariér v medzinárodnom obchode. Obmedzujúca je podľa expertov administratívna náročnosť, byrokratické zaťaženie, nestabilita legislatívy, problematická situácia v súdnictve, vysoké daňové a odvodové zaťaženie podnikania.

Indexy dobrého vládnutia merajú podnikateľské prostredie prostredníctvom kvality jeho spravovania. Z nich Svetový index vládnutia (World Governance Index, WGI) v 215 krajinách hodnotí procesy, akými je vláda volená, monitorovaná a obmieňaná. Ďalej hodnotí schopnosť vlády efektívne formulovať a implementovať rozumné politiky, rešpekt voči regulátorom a sociálne interakcie medzi občanmi a štátom. Dlhodobo najslabšie je hodnotená kontrola korupcie a kvalita právneho poriadku. Znepokojujúce je zhoršovanie efektivity verejnej správy a kvality regulácií.

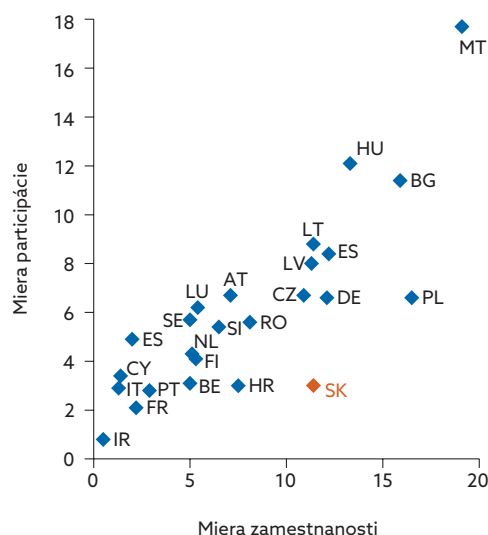
4.2 Trh práce

Trh práce prispel k ekonomickému výkonu vyšším počtom zamestnaných. Miera zamestnanosti rástla, čerpala aj z radov nezamestnaných, čo tlačilo nadol mieru nezamestnanosti (box č. 3). K rastu miery zamestnanosti prispela aj výraznejšia podpora zamestnávania cudzincov. Ich miera zamestnanosti výrazne rástla a aktuálne už prevyšuje úroveň domácej pracovnej sily.

V miere participácie však Slovensko zaváhalo. Práve aktivizácia čo najväčšej časti populácie v produktívnom veku je pre trh práce nutnou podmienkou rastu ekonomiky, zlepšenia sociálnej inklúzie a udržateľnosti dôchodkového systému.

Graf 15

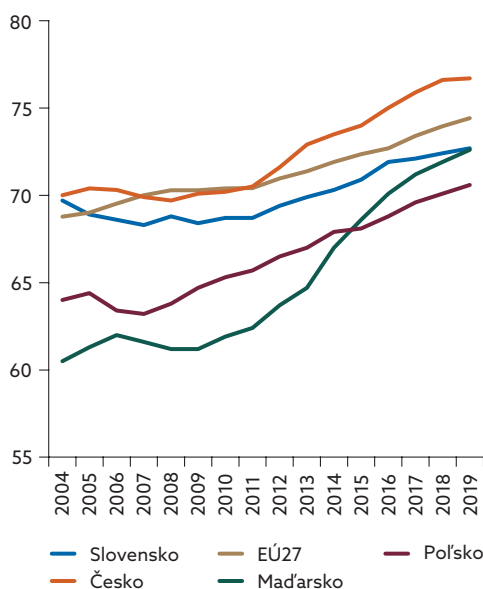
Miera zamestnanosti a participácie (p. b., zmena v r. 2019 oproti 2004)

Zdroj: Eurostat

Graf 16

Miera participácie (%)

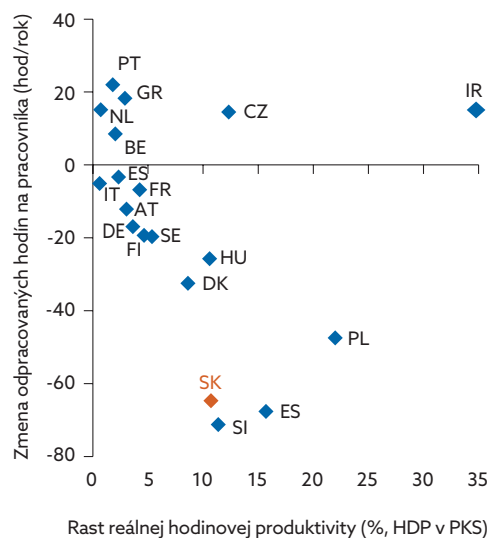
Zdroj: Eurostat

Vďaka zamestnávaniu čoraz viac ľudí v produktívnom veku rástol počet odpracovaných hodín. Limitom je klesajúci počet ľudí v produktívnom veku a obmedzená možnosť zvyšovania počtu hodín na jedného zamestnanca, keďže Slovensko značne prevyšuje európsky priemer. Slovenský pracujúci stále odpracuje za rok viac hodín, ako je zvykom v EÚ. Počet hodín však z roka na rok klesá. V poklese odpracovaných hodín na pracovníka patrí Slovensko k európskym premiantom.

Nové sily pre trh práce možno získať najmä spomedzi žien do 39 rokov a nízkokvalifikovaných. Priepasť medzi slovenskou a priemernou európskou zamestnanosťou sa ani v jednej z uvedených skupín nezužuje. V prí-

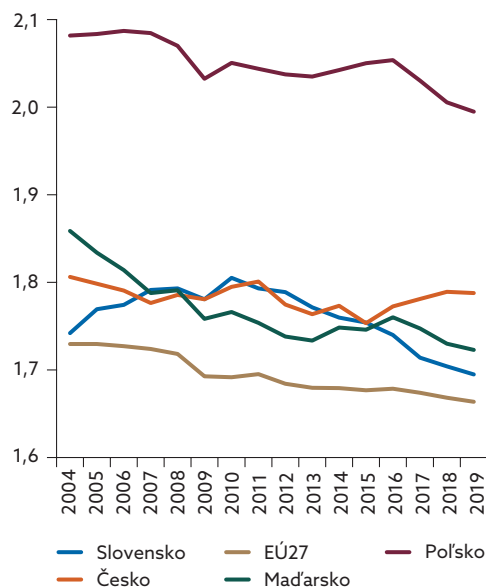
pade nízkokvalifikovaných sa, naopak, prehĺbuje. Slovenskí muži dosahujú maximálnu zamestnanosť vo veku od 25 – 29 rokov. Ženy až od 40. roku života, vo veku od 40 – 49 rokov majú najnižšie riziko nezamestnanosti. Situácia sa rapídne mení po 60. roku života, keď najmä muži a po 65. roku už aj ženy pracujú oveľa zriedkavejšie ako ich európski rovesníci.

Graf 17
Produktivita a odpracované hodiny
(zmena v r. 2019 oproti 2014)

Zdroj: Eurostat, OECD

Graf 18
Priemerné odpracované hodiny na zamestnanca (počet/rok)

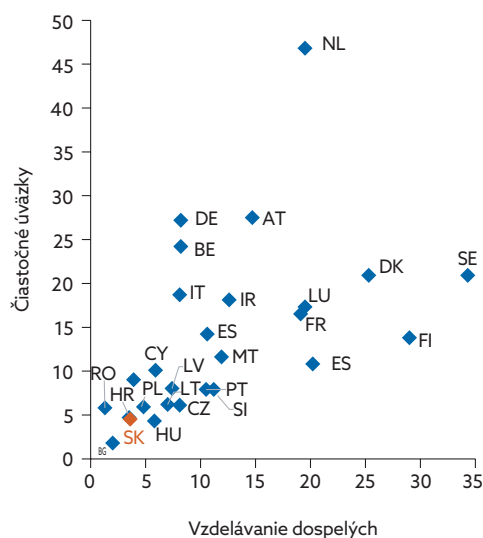

Zdroj: OECD

Rezervy sú aj medzi mladými do 25 rokov. Miera zamestnanosti mladých po krátkom období rastu opätovne poklesla a vzdialila sa od európskeho priemeru. Naďalej máme na Slovensku vyšší podiel mladých, ktorí sú mimo vzdelávacieho a pracovného procesu. Dlhodobú nezamestnanosť sa podarilo v ekonomicky priaznivom období výraznejšie obmedziť tesne nad priemer EÚ27.

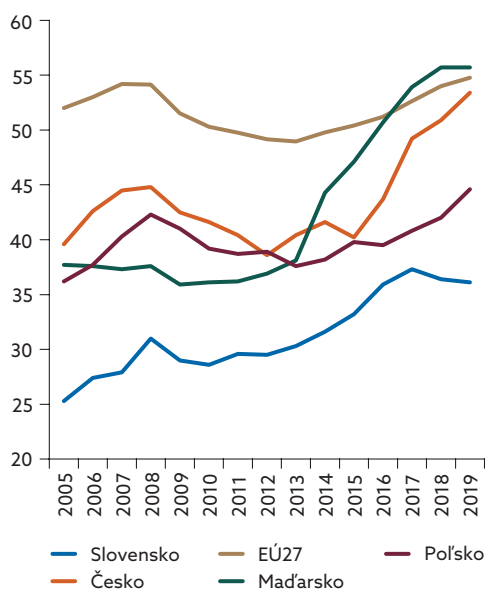
Čiastočné úväzky a prispôsobovanie vedomostí a zručností potrebám zamestnávateľov zvýšia šancu zapojiť sa a udržať sa na trhu práce. Pri nevyužívaní čiastočných úväzkov nie sú zásadnejšie rozdiely ani medzi vekovými skupinami, ani medzi pohlaviami. Rozšírenie čiastočných úväzkov a zintenzívnenie vzdelávania dospelých môže pomôcť všetkým skupinám populácie a rozšíriť produktívnu pracovnú silu. Na Slovensku sú obidve možnosti na okraji záujmu.

Graf 19
Možné spôsoby zvýšenia
zamestnanosti (%)

Zdroj: Eurostat

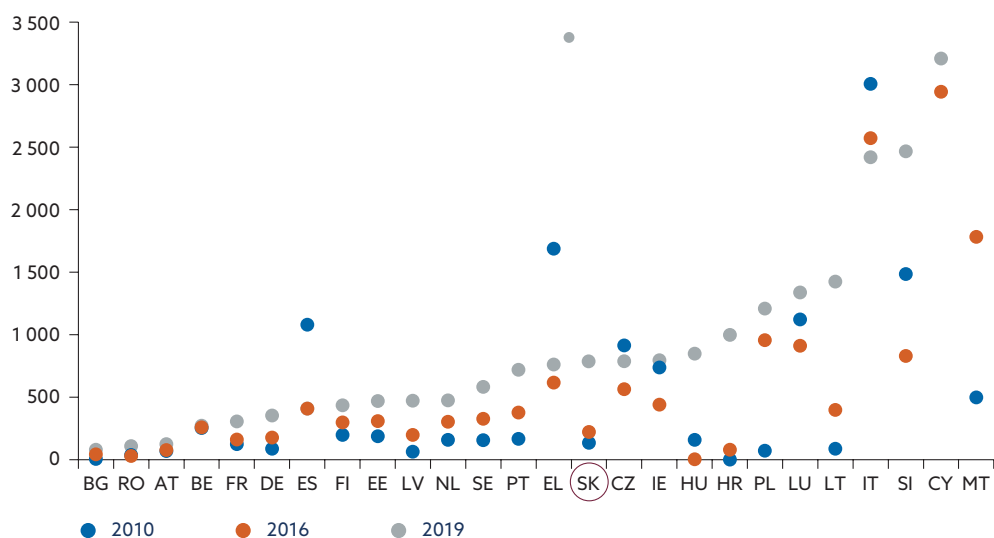
Graf 20
Miera zamestnanosti
nizkokvalifikovaných (%)

Zdroj: Eurostat

Import kvalitnej pracovnej sily zo zahraničia môže zmierniť následky nepriaznivého demografického trendu. Aj keď posledné roky boli v znamení rastu počtu zahraničných pracovníkov, vyžiadala si to situácia na trhu práce. Nedostatok pracovnej sily vo vybraných profesiách, najmä v odvetviach s nižšou pridanou hodnotou, prinútil otvorenie trhu práce zahraničnej pracovnej sile.

Graf 21
Povolenia na pobyt kvôli práci (počet na 100-tis. obyvateľov)

Zdroj: Eurostat

Tabuľka 8 Charakteristiky trhu práce

Katégoria	Indikátor	2010	2015	2016	2017	2018	2019
Výsledkový indikátor	Miera zamestnanosti SK	58,8	62,7	64,9	66,2	67,6	68,4
	%, Eurostat priemer krajín EÚ	63,1	65,2	66,2	67,7	69,0	69,9
Doplňkové indikátory	Miera participácie SK	68,7	70,9	71,9	72,1	72,4	72,7
	%, Eurostat priemer krajín EÚ	70,4	72,3	72,7	73,4	74,0	74,4
	Odpracované hodiny na zamestnanca SK	1 805	1 754	1 740	1 714	1 704	1 695
	počet hodín/rok, OECD priemer krajín OECD	1 728	1 714	1 716	1 704	1 699	1 692
	Miera zamestnanosti širšej vek. skupiny 15 – 74 SK	53,8	56,5	58,2	59,2	60,1	60,6
	%, Eurostat priemer krajín EÚ	56,7	57,9	58,7	59,9	60,9	61,6
	Miera zamestnanosti starších, 55 – 64 r. SK	40,5	47,0	49,0	53,0	54,2	57,0
	%, Eurostat priemer krajín EÚ	45,4	50,9	53,0	55,1	57,4	58,9
	Miera zamestnanosti žien, 15 – 39 r. SK	46,8	48,4	50,6	51,5	51,5	51,2
	%, Eurostat priemer krajín EÚ	56,1	57,2	57,7	59,0	59,8	60,2
	Čiastočné úväzky SK	3,7	5,7	5,7	5,7	4,8	4,5
	%, Eurostat priemer krajín EÚ	13,7	14,5	14,5	14,2	13,9	13,7
	Miera zamestnanosti mladých, 14 – 24 r. SK	20,6	23,3	25,2	26,9	27,5	24,9
	%, Eurostat priemer krajín EÚ	31,2	31,4	32,0	33,2	34,1	34,3
	Mladí mimo vzdelávacieho a pracovného procesu SK	14,1	13,7	12,3	12,1	10,2	10,3
	%, Eurostat priemer krajín EÚ	12,2	11,8	11,1	10,4	9,6	9,4
	Miera zamestnanosti nízkokvalifikovaných SK	28,6	33,2	35,9	37,3	36,4	36,1
	%, Eurostat priemer krajín EÚ	50,3	50,4	51,2	52,6	54,0	54,8
	Dlhodobá nezamestnanosť SK	9,1	7,5	5,8	5,0	4,0	3,3
	miera v %, Eurostat priemer krajín EÚ	4,3	4,9	4,2	3,5	2,8	2,3
	Miera participácie 65+ SK	1,6	2,6	2,7	3,6	4,0	4,6
	%, Eurostat priemer krajín EÚ	5,6	5,8	5,8	6,2	6,5	6,8
Vzdelávanie dospelých SK	3,1	3,1	2,9	3,4	4,0	3,6	
%, Eurostat priemer krajín EÚ	9,4	10,6	10,7	11,2	11,5	11,7	
Katégoria	Skóre	2010	2015	2016	2017	2018	2019
Výsledkový indikátor	Miera zamestnanosti	-0,76	-0,42	-0,23	-0,27	-0,25	-0,27
Doplňkové indikátory	Miera participácie	-0,33	-0,33	-0,18	-0,30	-0,35	-0,39
	Odpracované hodiny na zamestnanca	0,38	0,20	0,12	0,05	0,03	0,01
	Miera zamestnanosti širšej vek. skupiny 15 – 74	-0,56	-0,27	-0,09	-0,13	-0,16	-0,20
	Miera zamestnanosti starších, 55 – 64 r.	-0,53	-0,39	-0,39	-0,21	-0,32	-0,19
	Miera zamestnanosti žien, 15 – 39 r.	-1,26	-1,15	-0,93	-0,98	-1,02	-1,13
	Čiastočné úväzky	-1,06	-0,91	-0,90	-0,87	-0,93	-0,94
	Miera zamestnanosti mladých do 25 r.	-0,91	-0,67	-0,57	-0,53	-0,54	-0,77
	Mladí mimo vzdelávacieho a pracovného procesu	-0,43	-0,43	-0,30	-0,44	-0,16	-0,29
	Miera zamestnanosti nízkokvalifikovaných	-2,12	-2,22	-1,92	-1,91	-2,15	-2,37
	Dlhodobá nezamestnanosť	-1,95	-0,69	-0,48	-0,51	-0,45	-0,41
	Miera participácie 65+	-1,10	-1,10	-0,99	-0,83	-0,78	-0,68
	Vzdelávanie dospelých	-0,83	-0,93	-0,99	-0,99	-0,95	-0,96

Box 3

Ktoré faktory vplývajú na mieru nezamestnanosti?

Mieru nezamestnanosti významne ovplyvňujú viaceré veličiny: štrukturálny výkon ekonomiky (a to nielen jeho rast, ale aj úroveň), prehriatie alebo podchladenie ekonomiky, aktívne politiky trhu práce, demografické zmeny a šoky v nákladoch práce. Tieto veličiny vyšli ako štatisticky významné v rámci panelovej regresnej analýzy krajín EÚ (Karšay, 2021: Štrukturálne a cyklické vplyvy na mieru nezamestnanosti).

Najrozsiahlejším pojmom z uvedených vplyvov je štrukturálna výkonnosť ekonomiky. Existuje množstvo faktorov, ktoré ju podporujú. Všetko, čo spravíme pre dlhodobu udržateľnú výkonnosť ekonomiky, vrátane efektívnych reforiem v rámci Plánu obnovy má potenciál znížiť našu mieru nezamestnanosti. Preto treba pomáhať podnikateľom viac podnikať a menej riešiť byrokráciu, deťom umožniť kvalitne študovať a mať priestor na športové a voľnočasové aktivity (napr. OECD Health at a Glance 2017). Pomáhať rozumnými investíciami zlepšovať infraštruktúru aj v menej rozvinutých regiónoch. Dbať pritom na dôležité oblasti ako zdravie, životné prostredie, sociálna oblasť a udržateľné verejné financie.

Ekonomika sa môže dočasne odkloniť od svojej rovnovážnej úrovne buď nahor (prehriatie, nadmerné investície a výroba), alebo nadol (podchladenie). Prirodzene to tiež dočasne ovplyvní mieru nezamestnanosti.

Aktívne politiky trhu práce sú schopné významne znížiť mieru nezamestnanosti. Pomáhajú zvýšiť pravdepodobnosť, že si nezamestnaný nájde prácu natrvalo. Nechať nezamestnaných, nech si poradia, alebo s nimi aktívne pracovať a pomôcť im v umiestnení do zamestnania? Literatúra aj naša štúdia sa prikláňa k druhej možnosti (Rozsiahly a aktuálny prehľad literatúry v štúdiu Card, Kluve, Weber /2018/).

Aktívne politiky by mali byť efektívne. Najlepšie v oblasti zvyšovania kvalifikácií a zručností dlhodobu nezamestnaných, prípadne ich dočasne podporovaným umiestnením do zamestnania, kedy má zamestnávateľ šancu ich zaškoliť a zapracovať. Účinná je aj aktívna pomoc uchádzačom s hľadaním práce formou kariérneho poradenstva a ponuky pracovných miest. Naopak, ako menej efektívne sa v zahraničnej literatúre ukazujú opatrenia typu aktivačných prác, ktoré nepomáhajú rozvíjať zručnosti nezamestnaných.

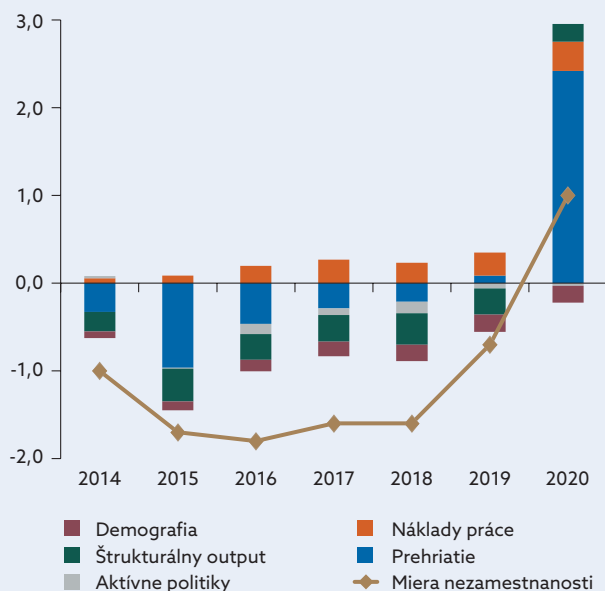
Keď klesá počet obyvateľov v produktívnom veku, zamestnávatelia môžu pristúpiť k zamestnaniu ťažšie zamestnateľnej pracovnej sily. Miera nezamestnanosti tak klesá. Táto situácia sa odohráva v súčasnosti aj na Slovensku pri starnutí populácie. Snahou by malo byť vytvoriť podmienky na zamestnanie čo najviac obyvateľov bez ohľadu na vek.

Prudké nárasty nákladov práce pre zamestnávateľov bez adekvátneho zvyšovania produktivity práce môžu tlačiť mieru nezamestnanosti nahor. V SR už niekoľko rokov nie sú náklady práce také nízke, ako sa dlho hovorilo. V priemysle, IT a finančnom sektore a niektorých ďalších službách sme už západné krajiny v pomere k produktivite práce prakticky dobehli.

V SR za obdobie expanzie 2014 – 2019 trvalo tlačili mieru nezamestnanosti nadol faktory ako nárast štrukturálnej výkonnosti ekonomiky, pokles počtu obyvateľov v pracovnom veku a aktívne politiky trhu práce. Výraznú zásluhu však malo aj cyklické zvyšovanie výkonnosti ekonomiky. FIRMAM vzrástol podiel nákladov práce na pridanej hodnote, čo čiastočne tlmilo priaznivý vývoj.

Graf A

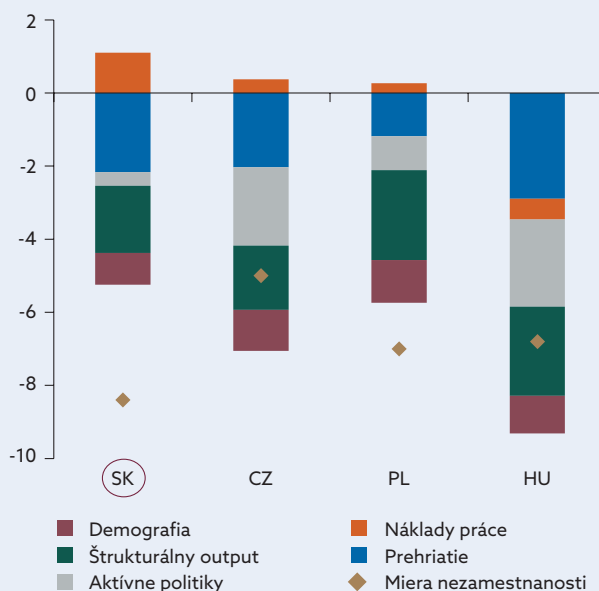
Zmena miery nezamestnanosti a príspevky ukazovateľov z panelovej regresie (p. b., SR)

Zdroj: Výpočty NBS

Graf B

Zmena miery nezamestnanosti (2014 – 2019) príspevky z panelovej regresie (p. b., V4)

Zdroj: Výpočty NBS

V krízovom roku 2020 koronakríza začala otáčať cyklický vývoj, ale je pravdepodobné, že časť zhoršenia miery nezamestnanosti je aj štrukturálneho, teda trvalejšieho charakteru (vplyv zásadných kríz na zhoršenie potenciálnej výkonnosti ekonomiky a rovnovážnej nezamestnanosti na trhu práce, tzv. hysterézu popisuje napríklad štúdia Cerra, Fatás, Saxena, 2020).

Na Slovensku bol pokles nezamestnanosti prudší, ako v iných krajinách V4 a ani modelové vplyvy ho nedokážu presne vysvetliť. Čiastkovým vysvetlením je väčšie zameranie aktívnych politik trhu práce na účinnejšie nástroje, napr. rekvalifikácie a dočasne dotované

zamestnávanie v reálnych podmienkach. Zároveň možno označiť expanziu SR v danom období za málo kapitálovo a inovačne intenzívnu. To prispelo k rozširovaniu produkcie skôr prostredníctvom pracovnej sily a menej formou inovácií a investícií do technológií a kapitálu. Čiastočne za to môže byť zodpovedné aj stagnujúce podnikateľské prostredie v danom období.

Do budúcnosti je **dobrou správou, že reformná snaha vo všetkých oblastiach ekonomiky môže prispieť k trvalému poklesu miery nezamestnanosti**. Nebude to však stačiť, kým máme stále problém s pomerne vysokým počtom dlhodobo nezamestnaných a marginalizovanými komunitami. Ich potenciál je možné využiť prostredníctvom väčšieho dôrazu na efektívne aktívne politiky trhu práce. Tieto môžu pomôcť aj ľuďom, ktorí natrvalo prišli o prácu v dôsledku koronakrízy. Zníženie nákladov práce aspoň pre nízkoprijímové skupiny je pasívnym opatrením, ktoré tiež môže prispieť k poklesu nezamestnanosti. Marginalizované komunity sú širšou témou, pričom nástroje politiky môžu zasahovať mimo trh práce (napríklad bývanie, infraštruktúra, zdravie, vzdelávanie). Zdržanlivo by sme mali pristupovať k ďalším nárastom mzdových nákladov nad rámec produktivity práce.

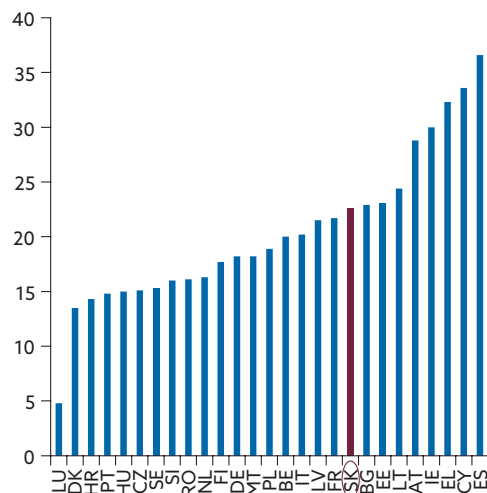
Slovensko má vyšší podiel vzdelanej populácie (minimálne s vyšším stredným vzdelaním) v porovnaní s priemerom EÚ. Podiel vysokoškolsky vzdelaných v ostatnom desaťročí dynamicky rástol, aj keď priemer EÚ sme ešte nedosiahli. Pozornosť si však zaslужuje zvyšujúci sa podiel predčasných ukončení (až takmer k priemeru EÚ) ku koncu hodnoteného obdobia. Nadpriemernú dĺžku vzdelávania, ako je štandard v EÚ, nemožno hodnotiť jednoznačne pozitívne. Slovenskí absolventi vstupujú na trh práce neskôr. Ochudobňujú (zužujúcu sa) disponibilnú pracovnú silu a súčasne seba, lebo v porovnaní s európskymi rovesníkmi začínajú zarábať neskôr.

Pozitívne hodnotenie kvantitatívnych výsledkov sa stráca pri porovnaní s požiadavkami trhu práce, ale aj v medzinárodnom hodnotení gramotnosti. Slovensko zaznamenáva najvýraznejší nesúlad medzi študijným zameraním a vykonávanou prácou spomedzi krajín EÚ27. Takmer 38 % absolventov pracuje v inom ako vyštudovanom odbore a situácia sa nezlepšuje. Najmenej sa vo svojom odbore uplatnia absolventi pôdohospodárskych, veterinárnych odborov a sociálnych vied. Najviac sa uplatnia absolventi inžinierskych a stavebných odborov.

Pozorujeme aj značnú prekvalifikovanosť na pracovných miestach. Vysokoškolsky vzdelaní ľudia (absolventi minimálne 1. stupňa VŠ štúdia) pracujú na pozíciách s nižším požadovaným vzdelaním. Ich podiel je oveľa vyšší ako v EÚ27. Kvalifikačný nesúlad medzi štúdiom a prácou neznamená len stratu spoločenských nákladov na vzdelanie, ale nepriaznivo vplyva aj na produktivitu práce.

Graf 22

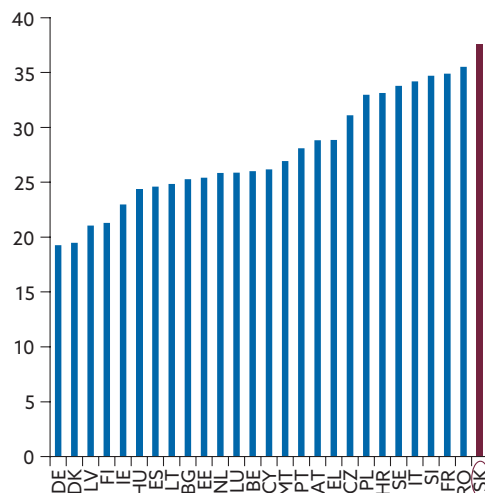
Vysokoškolskí na pracovných miestach s nižším požadovaným vzdelaním (% , 2019)

Zdroj: Európska komisia

Graf 23

Nesúlad medzi vykonávanou prácou a študijným odborom (% , 2019)

Zdroj: Európska komisia

Slovensko má značnú medzeru vo vzdelávaní detí v ranom detstve (od 4 rokov do začiatku povinnej školskej dochádzky). Dobudovanie štátnych alebo podporovanie neštátnych zariadení starostlivosti o malé deti by pomohlo zapojiť viac žien do pracovného procesu (miera zamestnanosti žien do 39 r. je na Slovensku nízka).

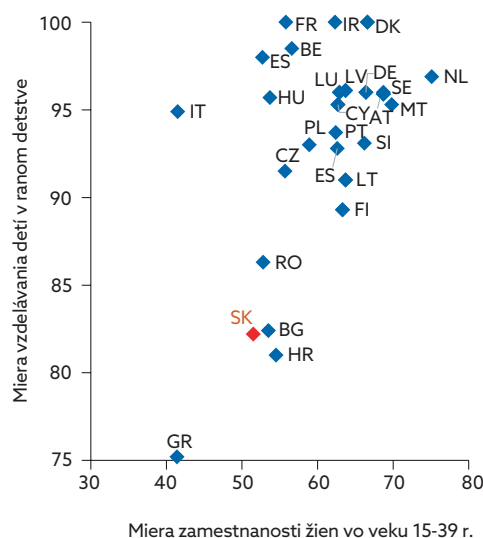
Podľa programu medzinárodného hodnotenia 15-ročných (PISA) slovenskí žiaci majú slabšie výsledky v porovnaní s priemerom OECD a EÚ27 vo všetkých troch oblastiach (čitateľskej, prírodovednej a matematickej). Najslabšie sú v čitateľskej gramotnosti. V rámci krajín V4 je Slovensko o niečo lepšie len v matematickej gramotnosti, a to v porovnaní s Maďarskom. Voči ostatným krajinám V4 zaostáva vo všetkých oblastiach.

Tabuľka 9 PISA – Program medzinárodného hodnotenia žiakov

Indikátor		2006	2009	2012	2015	2018
Čitateľská gramotnosť	SK	466	477	463	453	458
	priemer krajín EÚ	482	484	487	486	481
Prírodovedná gramotnosť	SK	488	490	471	461	464
	priemer krajín EÚ	496	495	495	487	483
Matematická gramotnosť	SK	492	497	482	475	486
	priemer krajín EÚ	490	489	488	487	488
Skóre		2006	2009	2012	2015	2018
Čitateľská gramotnosť		-0,49	-0,29	-0,99	-1,27	-0,81
Prírodovedná gramotnosť		-0,26	-0,20	-0,86	-1,02	-0,72
Matematická gramotnosť		0,06	0,30	-0,25	-0,51	-0,08

Graf 24

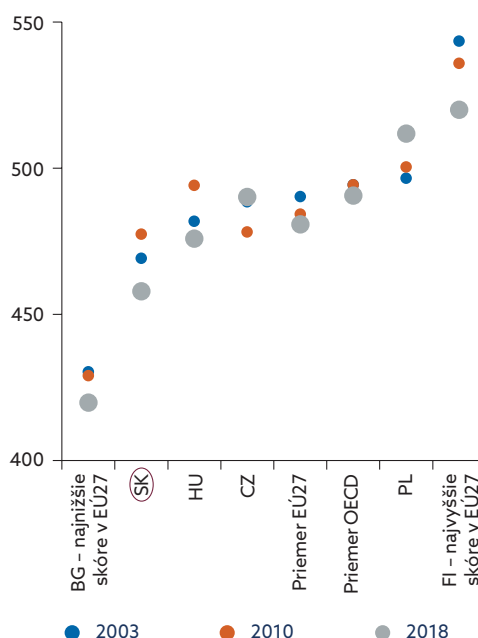
Miera zamestnanosti žien a vzdelávanie detí v ranom detstve (%)

Zdroj: Eurostat

Graf 25

Čitateľská gramotnosť PISA

Zdroj: PISA

Pripravenosť populácie na digitálnu spoločnosť je v porovnaní s EÚ27 slabšia. Digitálne zručnosti merajú základné a rozšírené zručnosti užívateľov internetu, vrátane práce so softvérom, a tiež zohľadňujú aj počet absolventov štúdií informačno-komunikačných technológií (IKT), IKT-špecialistov, vrátane žien. Nielen digitálne zručnosti, ale celkové zníženie kvality práce súvisí s kvalitou vzdelávania a jeho zosúladením s trhom práce.

Tabuľka 10 Kvalita ľudského kapitálu

Indikátor		2010	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Dĺžka vzdelávania	SK	11,6	12,3	12,5	12,6	12,6	12,6	12,7
roky, UNDP	priemer krajín EÚ	11,4	11,8	11,8	11,9	12,0	12,0	12,0
Predčasné ukončenie vzdelávania	SK	4,7	6,7	6,9	7,4	9,3	8,6	8,3
%, Eurostat	priemer krajín EÚ	12,1	9,8	9,8	9,4	9,4	9,1	8,9
Účasť na vzdelávaní v ranom detstve	SK	76,9	77,4	78,4	76,5	78,2	82,2	
%, Eurostat	priemer krajín EÚ	89,9	91,5	92,1	92,3	93,0	92,8	
Populácia (25 – 64 r.) s minimálne vyšším stredným vzdelaním	SK	91,0	91,0	91,4	91,9	91,4	91,7	91,4
%, Eurostat	priemer krajín EÚ	74,7	78,1	78,6	79,4	80,0	80,7	81,4
Populácia (25 – 64 r.) s VŠ vzdelaním	SK	11,8	11,8	11,8	18,3	19,2	19,8	20,9
%, Svetová banka	priemer krajín EÚ	22,9	24,6	25,3	26,6	26,9	27,5	29,0
Prekvalifikovaní na pracovnom mieste	SK	10,0	18,7	21,3	21,2	22,2	23,7	22,6
%, Eurostat	priemer krajín EÚ	17,0	19,4	20,0	20,0	20,1	20,4	20,4
Pracujúci mimo vyštudovaného odboru	SK		36,7	39,7	40,4	38,2	39,2	37,6
%, Eurostat	priemer krajín EÚ		27,6	27,8	28,6	28,0	28,2	27,9
Miera zamestnanosti čerstvých absolventov	SK	69,4	72,7	75,2	79,6	81,5	83,4	83,9
%, Eurostat	priemer krajín EÚ	76,5	74,8	75,9	78,2	79,7	81,8	82,2
Verejné výdavky na vzdelanie	SK	100	125	137	141			
USD v stálych cenách (parita kúpnej sily) na hlavu, OECD	priemer krajín EÚ	231	256	265	272			
Pripojenie na internet, všetky domácnosti	SK	67,0	78,0	79,0	81,0	81,0	81,0	82,0
%, Eurostat	priemer krajín EÚ	66,2	77,7	79,9	82,1	84,1	85,9	87,9
Pripojenie na internet, domácnosti s deťmi	SK	86,0	96,0	96,0	96,0	97,0	95,0	96,0
%, Eurostat	priemer krajín EÚ	84,4	93,0	94,4	95,7	96,6	97,0	97,6
Digitálne zručnosti ¹⁾	SK		37,0	39,0	40,6	42,9	44,2	41,8
skóre (0 – 100), Európska komisia	priemer krajín EÚ		43,9	44,6	45,4	47,3	47,8	49,3
Skóre		2010	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Dĺžka vzdelávania		0,10	0,48	0,58	0,60	0,61	0,61	0,61
Predčasné ukončenie vzdelávania		1,14	0,63	0,63	0,45	0,02	0,13	0,17
Účasť na vzdelávaní v ranom detstve		-1,43	-1,98	-2,03	-2,40	-2,58	-1,68	
Populácia (25 – 64 r.) s minimálne vyšším stredným vzdelaním		1,03	0,96	0,98	0,99	0,93	0,94	0,89
Populácia (25+ r.) s VŠ vzdelaním		-1,46	-1,67	-1,74	-1,12	-1,12	-1,16	-1,14
Prekvalifikovaní na pracovnom mieste		1,00	0,10	-0,19	-0,17	-0,29	-0,47	-0,31
Pracujúci mimo vyštudovaného odboru		0,00	-1,52	-2,09	-2,42	-1,84	-2,14	-1,86
Miera zamestnanosti čerstvých absolventov		-0,76	-0,18	-0,06	0,13	0,17	0,18	0,21
Verejné výdavky na vzdelanie		-0,80	-0,69	-0,71	-0,70			
Pripojenie na internet, všetky domácnosti		0,07	0,02	-0,09	-0,12	-0,38	-0,80	-1,04
Pripojenie na internet, domácnosti s deťmi		0,06	0,49	0,33	0,08	0,13	-0,81	-0,81
Digitálne zručnosti ¹⁾			-0,62	-0,49	-0,42	-0,37	-0,29	-0,59

Poznámka: 1) údaje za obdobie 2015 – 2020

Trh práce čelí viacerým výzvam. Z výsledkov medzinárodných i domácich štúdií¹⁶ vyplýva nasledujúci náčrt **situácie na slovenskom trhu práce v roku 2030:**

- na 1 poproduktívneho pripadnú 3 produktívni obyvatelia (dnes takmer piati);
- 10 % pracovných miest bude nahradených robotmi, 62 % je ohrozených robotizáciou;
- 20 - 30 % pracovných miest bude ohrozených dvojitou transformáciou (digitálnou a zelenou), najviac ohrozené sú automobilové výrobné;
- 30 % pracovných miest zvýši nároky na odbornosť,
- zníži sa potreba nízkokvalifikovaných (najmä ťažba, obchod, zdravotníctvo, sociálne služby);
- 40 % pracovných miest dnes ešte nepoznáme;
- na trh práce vstúpia dnešní žiaci (v priemere) s podpriemernou čitateľskou, matematickou a prírodovednou gramotnosťou;
- na trh práce vstúpi generácia zatvorených škôl;
- môže sa zintenzívniť odliv najlepších absolventov do zahraničia.

¹⁶ Georgieff, A., A. Milanez (2012), What happened to jobs at high risk of automation?, OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No. 255; Prognóza populačného vývoja Slovenskej republiky do roku 2060, Infostat, 2013; Nedelkoska, L., G. Quintini, Automation, skills use and training, OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No. 202; Education at a Glance 2019, OECD, 2019; The 2019 Ageing Report, European Commission, 2019.

5 Ekonomická zraniteľnosť

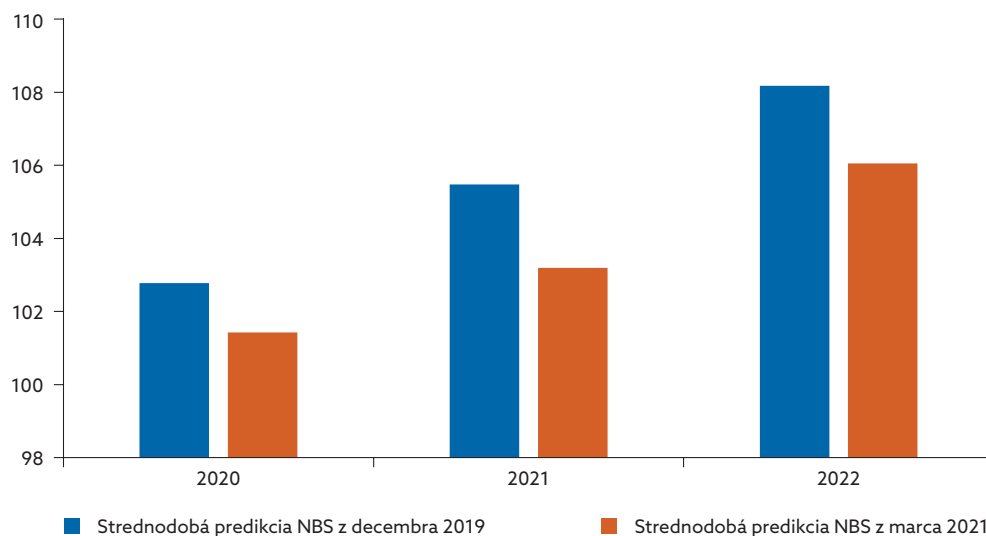
Ekonomické zraniteľnosti našej ekonomiky pramenia najmä z **neudržateľnosti verejných financií**. Rizikom do budúcnosti však môže byť aj **strata konkurencieschopnosti, rýchle zadlžovanie domácností a následky finančnej krízy na bankový sektor**. Zraniteľnosti skúmame v troch hlavných oblastiach – makroekonomická stabilita (vnútorná rovnováha), konkurencieschopnosť (vonkajšia rovnováha) a udržateľnosť verejných financií. Najväčšie riziká vyplývajú práve z očakávaného vývoja verejných financií, a to najmä pod vplyvom dramaticky starnúceho obyvateľstva.

5.1 Makroekonomická stabilita

Napriek dramatickému ekonomickému prepadu v roku 2020 bolo podchladenie ekonomiky o čosi menej výrazné než v prípade priemeru krajín EÚ. Rizikom sú však dlhodobé vplyvy pandémie na produkčný potenciál ekonomiky. Pandémia predstavovala výrazný šok z ponukovej aj dopytovej strany ekonomiky, kde protipandemické opatrenia vlád a prerušenie dodávateľských reťazcov obmedzili produkčnú kapacitu ekonomiky a neistota, ako aj pokles príjmov sa prejavili na spotrebiteľských výdavkoch. Výsledný ekonomický prepád v roku 2020 tvoril pokles rastu potenciálneho produktu aj podchladenie ekonomiky. Napriek výraznej produkčnej medzere na úrovni 4,6 % HDP podchladenie slovenskej ekonomiky bolo mierne nižšie než priemer krajín EÚ a po doznení pandémie možno očakávať pomerne rýchly návrat ekonomiky k svojmu potenciálu. Pandémia však zanechala do istej miery aj následky trvalejšieho charakteru v prípade podnikového sektora, trhu práce a spotrebiteľského správania, čo by sa malo negatívne premietnuť vo vývoji potenciálneho produktu, ktorého nárast medzi rokmi 2022 a 2019 by podľa Strednodobej predikcie NBS z marca 2021 mal byť až o 2 p. b. nižší, ako sa predpokladalo v decembri 2019 (graf č. 26).

Graf 26

Predikcia vývoja potenciálneho produktu (2019 = 100)

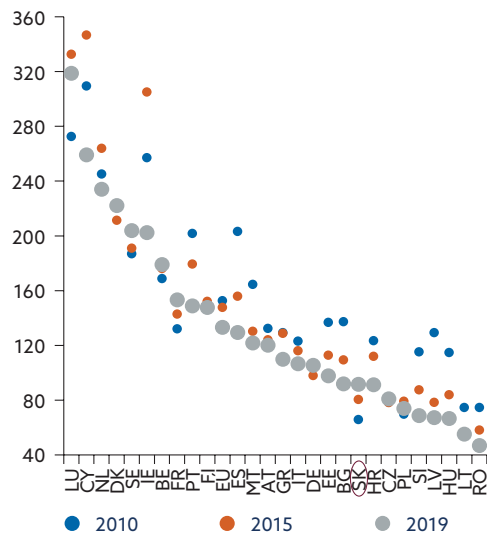

Zdroj: NBS

Zadlženie slovenského súkromného sektora nedosahuje zatiaľ priemer krajín EÚ, avšak jeho dynamický rast nedáva garanciu zdravého vývoja. Úroveň súkromného zadlženia na Slovensku v roku 2019 nedosahovala priemer krajín EÚ. V prípade krajín V4 Slovensko však dosahuje najvyššiu úroveň zadlženia. Rizikom je aj dynamika jeho vývoja, kde nárast oproti roku 2012 patril k najvýraznejším v EÚ. Za týmto nárastom bolo najmä zadlženie domácností, ktoré bolo sprevádzané aj pomerne dynamickým vývojom na realitnom trhu. Na tento vývoj reagovali opatrenia NBS, ktorým sa čiastočne podarilo tlmieť rast súkromného zadlženia.

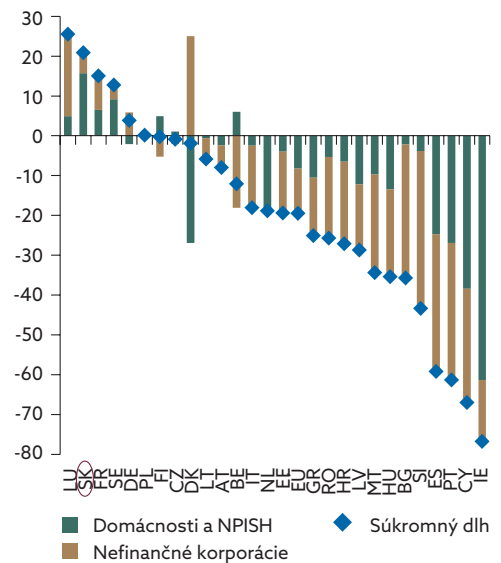
Slovenský bankový sektor bol v období pred pandémiou v európskom porovnaní odolný. V období pred pandémiou dosahovala miera zlyhaných úverov poskytnutých slovenskými bankami podpriemernú úroveň. Z hľadiska odolnosti bankového sektora podobne pozitívne pôsobí jeho relatívne nízka finančná páka, ako aj vystavenie voči slovenskému vládneho dlhu, čo limituje vplyvy prípadných rizík fiškálnej udržateľnosti na tento sektor. Z hľadiska zdravia systému však môže negatívnejšie vyznievať jeho podpriemerná ziskovosť a jej pokles v čase.

Graf 27
Súkromný dlh (% HDP)

Zdroj: Eurostat

Graf 28
Zmena súkromného dlhu medzi rokmi
2019 a 2012 (p. b. HDP)

Zdroj: Eurostat

Problémom pre finančný sektor môžu však byť následky koronakrízy, výrazné ohrozenie sektora by však nemalo nastať. Riziko predstavuje najmä zhoršenie finančnej situácie domácností a podnikov napriek vládnej podpore, ktorá sa môže premietnuť do nárastu nesplácaných úverov. Tento vývoj by následne mal viesť k nižšej ziskovosti bánk. **NBS však nepredpokladá, že by stabilita bankového sektora alebo ostatných finančných inštitúcií mala byť výraznejšie narušená.**¹⁷

¹⁷ Detailnejší pohľad NBS na vývoj v oblasti finančnej stability aj možné následky možno nájsť v Správe o finančnej stabilite z novembra 2020: <https://www.nbs.sk/sk/publikacie/sprava-o-financnej-stabilite>

Tabuľka 11 Vnútrná rovnováha

Katégoria	Indikátor		2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Výsledkové indikátory	Produkčná medzera	SK	-0,9	-0,6	-0,1	1,3	3,4	3,9	-4,6
	% pot. HDP, AMECO	priemer krajín EÚ	-2,8	-1,3	-0,5	1,1	2,1	2,6	-5,3
	Dlh súkromného sektora	SK	65,7	80,5	88,2	94,0	90,8	91,6	
	% HDP, Eurostat	priemer krajín EÚ	152,5	147,7	145,1	140,0	136,7	133,1	
	Zlyhané úvery	SK		4,4	4,6	3,7	3,2	2,9	
	%, Eurostat	priemer krajín EÚ		10,4	9,1	7,5	5,9	4,9	
Doplňkové indikátory	Nový dlh súkromnému sektoru	SK	23,5	15,0	19,3	23,9	20,8	16,6	
	% HDP za posledné 3 roky, Eurostat	priemer krajín EÚ	17,9	4,2	6,7	9,2	11,8	11,7	
	3-ročný reálny rast cien nehnuteľností	SK	-6,5	6,6	14,6	17,9	17,3	16,4	
	%, Eurostat	priemer krajín EÚ	-11,3	3,6	9,9	12,3	13,2	12,9	
	Finančná páka bankového sektora	SK	10,4	9,0	9,2	9,3	9,5	9,6	
	pomer aktív k vlastnému imaniu, Eurostat	priemer krajín EÚ	15,4	12,3	12,2	11,6	11,7	11,9	
	Vystavenie bankového sektora voči domácomu vládnomu dlhu	SK	18,8	14,3	12,7	10,2	9,5	8,9	
	% HDP, ECB, vlastné výpočty	priemer krajín EÚ	15,7	15,8	14,8	13,4	13,0	12,2	
	Ziskovosť bankového sektora (ROE)	SK	8,6	6,6	3,7	5,9	6,4	5,0	
	%, ECB	priemer krajín EÚ	-2,4	4,4	6,3	6,6	8,1	7,3	
Katégoria	Skóre		2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Výsledkové indikátory	Produkčná medzera		0,69	0,65	0,60	0,32	-0,46	-0,60	0,27
	Dlh súkromného sektora		1,33	0,83	0,74	0,63	0,64	0,60	
	Zlyhané úvery			0,56	0,43	0,40	0,34	0,29	
Doplňkové indikátory	Nový dlh súkromnému sektoru		-0,32	-0,79	-0,95	-1,19	-0,72	-0,47	
	3-ročný reálny rast cien nehnuteľností		-0,32	-0,25	-0,41	-0,57	-0,47	-0,41	
	Finančná páka bankového sektora		0,97	0,88	0,84	0,68	0,67	0,73	
	Vystavenie bankového sektora voči domácomu vládnomu dlhu		-0,38	0,17	0,25	0,43	0,43	0,43	
	Ziskovosť bankového sektora (ROE)		0,32	0,27	-0,38	-0,13	-0,38	-0,57	

Poznámka: V prípade produkčnej medzery bolo skóre vypočítané z jej absolútnej hodnoty. Ukazovatele za bankový sektor zahŕňajú aj pobočky zahraničných bánk.

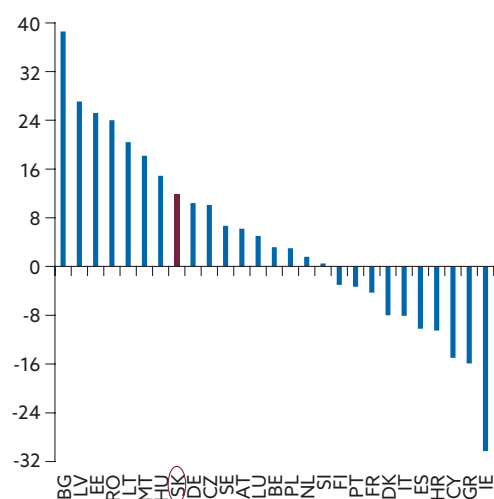
5.2 Konkurencieschopnosť

V posledných rokoch nastáva nárast vonkajšej nerovnováhy, čo môže v prostredí menovej únie viesť k zdĺhavému a nákladnému procesu jej obnovy. Rýchlejší rast cien a miezd voči obchodným partnerom vyúsťuje do

deficitov obchodnej bilancie. Obnova konkurencieschopnosti pri fixnom výmennom kurze, resp. v prostredí spoločnej meny, musí byť docieľaná relatívnym poklesom cien a miezd voči obchodným partnerom. Skúsenosti viacerých krajín eurozóny po finančnej kríze naznačujú, že tento proces obnovy externej rovnováhy môže byť zdĺhavý a nákladný.¹⁸

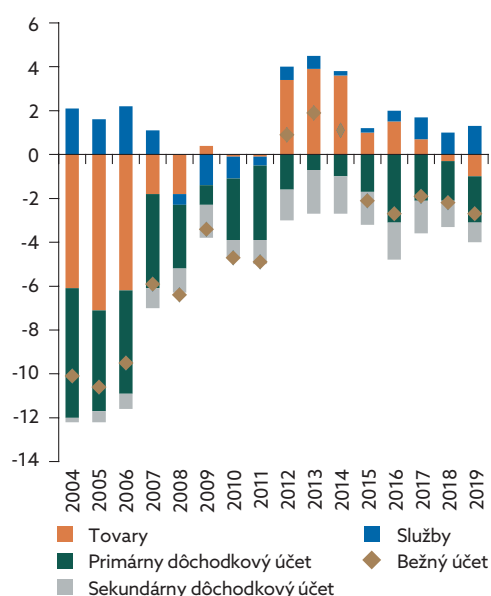
Stratu konkurencieschopnosti naznačuje vývoj jednotkových nákladov práce, reálneho efektívneho kurzu a trhových podielov vývozov. Slovensku dlhodobo prospievali nízke náklady na pracovnú silu. Taktiež sme v prostredí menovej únie neboli vystavení posilneniu výmenného kurzu ako v období pred prijatím spoločnej meny. Po roku 2015 však vidno, v prípade rastu jednotkových nákladov práce, roztvárajúce sa nožnice oproti priemeru krajín EÚ. Slovensko spolu s mnohými krajinami strednej a východnej Európy medzi rokmi 2019 a 2009 zaznamenalo relatívny nárast jednotkových nákladov voči eurozóne (graf č. 29). Z pohľadu konkurencieschopnosti ekonomiky môže byť do budúcnosti problematické, že po relatívne výraznom oslabení reálneho efektívneho kurzu v rokoch po finančnej kríze nastáva jeho mierne posilňovanie. Problémom je aj spomalenie aj relatívne nízky rast trhových podielov vývozu a nepriaznivý vývoj výmenných relácií (terms of trade), teda relatívnych cien vývozov voči cenám dovozov.

Graf 29
Zmena jednotkových nákladov práce voči eurozóne v % medzi rokmi 2020 a 2010

Zdroj: Eurostat

Graf 30
Vývoj bežného účtu (% HDP)

Zdroj: Eurostat

¹⁸ Problému konkurencieschopnosti v menovej únii sa detailnejšie venuje príloha 10.1.

Tento vývoj sa prejavuje aj na bežnom účte platobnej bilancie, kde zostáva prebytkový len obchod so službami. V období krátko po finančnej kríze dosiahla obchodná bilancia, najmä pod vplyvom obchodu tovarov, relatívne vysoké prebytky. Strata konkurencieschopnosti sa prejavuje aj v prípade platobnej bilancie, kde obchod s tovarmi poslal bežný účet do narastajúcich deficitov a kde zostal v prebytku len obchod so službami.

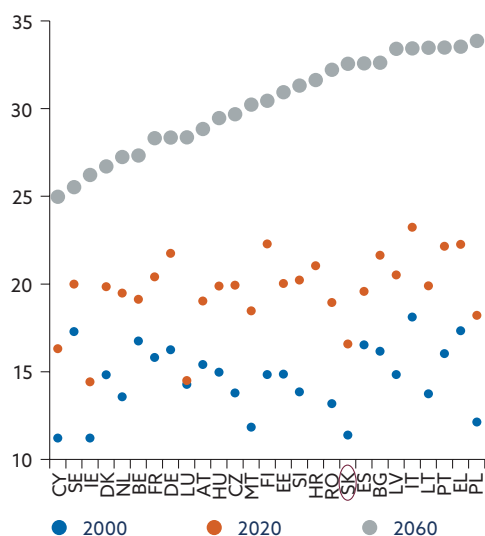
Tabuľka 12 Vonkajšia rovnováha									
Kategória	Indikátor		2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Výsledkové indikátory	Reálny efektívny kurz (PPI deflovaný)	SK	2,7	-3,0	-5,1	-5,2	-0,8	0,0	1,2
	3-ročný rast v %, ECB	priemer krajín EÚ	-0,9	-2,7	-3,3	-2,3	2,4	1,3	0,6
	Nominálne jednotkové náklady práce	SK	8,8	2,8	4,2	8,1	11,4	14,5	15,5
	3-ročný rast v %, Eurostat	priemer krajín EÚ	9,8	1,7	2,3	3,9	7,4	8,7	12,0
Doplnkové indikátory	Trhové podiely vývozu	SK	3,8	3,9	7,2	5,0	2,2	1,9	
	5 ročná zmena v %, Eurostat	priemer krajín EÚ	0,1	0,2	5,4	12,2	10,6	9,5	
	Výmenné relácie	SK	-5,9	-3,2	-2,3	-1,6	-1,7	-2,0	-2,1
	5 ročná zmena v %, Eurostat	priemer krajín EÚ	1,3	1,4	3,2	3,5	2,5	2,2	1,5
	Bilancia bežného účtu	SK	-4,9	0,3	-1,2	-2,2	-2,3	-2,3	
	3-ročný priemer v % HDP, Eurostat	priemer krajín EÚ	-2,4	1,7	1,7	1,8	1,7	1,7	
	Čistá investičná pozícia	SK	-11	-14	-15	-15	-17	-14	
	% HDP, Eurostat	priemer krajín EÚ	-94	-164	-155	-161	-146	-154	
	Čistý zahraničný dlh	SK	20	29	29	32	34	32	
	% HDP, Eurostat	priemer krajín EÚ	-101	-38	-43	-48	-53	-76	
Kategória	Skóre		2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Výsledkové indikátory	Reálny efektívny kurz (PPI deflovaný)		-0,99	0,07	0,38	0,93	1,19	0,39	-0,21
	Nominálne jednotkové náklady práce		0,12	-0,14	-0,28	-0,59	-0,56	-0,84	-0,54
Doplnkové indikátory	Trhové podiely vývozu		0,21	0,28	0,12	-0,45	-0,52	-0,52	
	Výmenné relácie		-1,17	-2,21	-2,13	-2,04	-1,81	-1,68	-1,46
	Bilancia bežného účtu		-0,44	-0,49	-1,00	-1,29	-1,20	-1,09	
	Čistá investičná pozícia		0,23	0,21	0,20	0,19	0,19	0,19	
	Čistý zahraničný dlh		-0,21	-0,17	-0,19	-0,21	-0,22	-0,23	

Poznámka: Pozitívna hodnota rastu reálneho efektívneho kurzu vyjadruje posilňovanie kurzu.

5.3 Udržateľnosť verejných financií

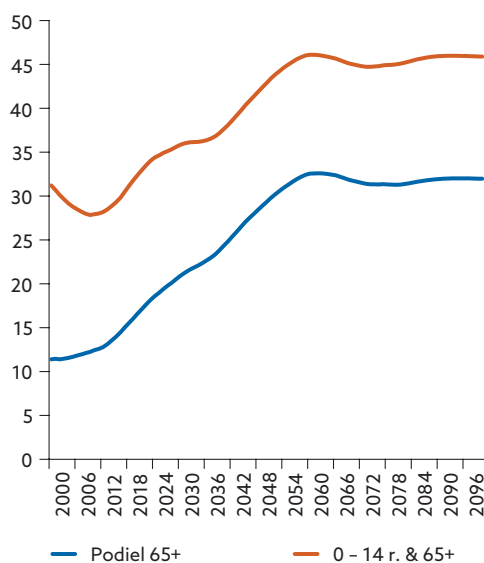
Demografický vývoj Slovenska v najbližších desaťročiach bude v znamení najvýraznejšieho rastu miery závislosti v rámci EÚ. Kým v roku 2000 žilo na Slovensku 11 % populácie s vekom nad 65 rokov, do roku 2060 vzrastie tento podiel takmer trojnásobne. Z krajiny s najmladšou populáciou v Európe sa v priebehu nasledujúcich desaťročí stane krajina s výrazným podielom populácie, ktorá nie je v produktívnom veku a bude odkázaná na zdroje čoraz menšieho počtu populácie, ktorá bude môcť pracovať.

Graf 31
Miera závislosti v krajinách EÚ

Zdroj: Eurostat, vlastné výpočty

Graf 32
Miera závislosti na Slovensku

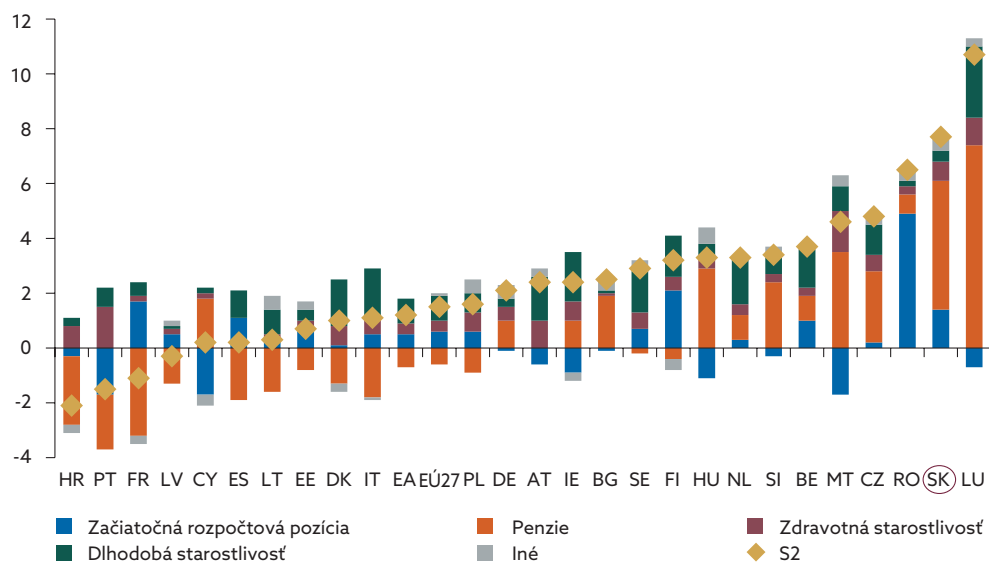
Zdroj: Eurostat, vlastné výpočty

Náklady spojené so starnutím obyvateľstva závažne zvyšujú riziko dlhodobej udržateľnosti verejných financií. Indikátor S2¹⁹ podľa Európskej komisie v roku 2019 dosiahol 7,7 % HDP a indikuje tak vysoké riziko dlhovej udržateľnosti. Udržateľnosť slovenských verejných financií je pritom druhá najhoršia v rámci krajín EÚ (graf č. 33). Riziká vyplývajú najmä z rapídne starnúcej populácie a neudržateľného nastavenia dôchodkového systému. Aj súčasný deficit verejných financií nastavuje zložitú východiskovú pozíciu pre postupné znižovanie zadlženosti v budúcnosti.

¹⁹ Indikátor vyjadruje potrebnú úpravu primárneho štrukturálneho salda na zabezpečenie stabilizácie verejného dlhu.

Graf 33

Dekompozícia indikátora udržateľnosti verejných financií S2 (2020)

Zdroj: EK

Súčasná úroveň dlhu, jeho štruktúra aj úrokové náklady pôsobia relatívne pozitívne a môžu tak zakrývať veľkosť výzvy v oblasti udržateľnosti verejných financií. Slovensko patrí ku krajinám s relatívne nízkou úrovňou verejného dlhu. Podobne priaznivá je aj jeho štruktúra – Slovensko má pomerne nízky podiel dlhu s krátkodobou splatnosťou. Priaznivo vyznievajú aj nízke náklady na obsluhu dlhu.

Vzhľadom na značné náklady súvisiace so starnutím obyvateľstva i súčasný výrazný deficit verejných financií bude nevyhnutné po doznení ekonomických následkov pandémie prijať opatrenia na ozdravenie verejných financií.

Tabuľka 13 Fiškálna udržateľnosť

Kategória	Indikátor		2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Výsledkový indikátor	Udržateľnosť verejných financií (S2)	SK	10,4	3,5	2,4	2,4	2,5	3,8	7,7
	% HDP, EK	priemer krajín EÚ	6,8	2,2	2,1	1,9	2,3	2,4	2,4
Doplnkové indikátory	Verejný dlh	SK	41,0	51,9	52,4	51,7	49,9	48,5	
	% HDP, Eurostat	priemer krajín EÚ	60,6	70,9	70,1	67,3	65,4	63,4	
	Verejný dlh so splatnosťou nižšou ako jeden rok	SK	4,7	3,6	4,5	2,3	3,7	4,0	
	% HDP, ECB	priemer krajín EÚ	11,6	11,4	11,7	10,4	11,0	10,4	
	Verejný dlh so splatnosťou 1 - 5 rokov	SK	17,3	16,6	12,6	9,8	12,3	11,8	
	% HDP, ECB	priemer krajín EÚ	22,9	22,7	22,8	21,7	20,5	20,4	
	Výnosy 10-ročných vládnych dlhopisov	SK	3,9	0,9	0,5	0,9	0,9	0,3	0,0
	%, Eurostat	priemer krajín EÚ	4,8	1,9	1,6	1,6	1,5	0,8	0,4
Kategória	Skóre		2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Výsledkový indikátor	Udržateľnosť verejných financií (S2)		-0,87	-0,66	-0,15	-0,26	-0,07	-0,55	-1,83
Doplnkové indikátory	Verejný dlh		0,60	0,49	0,46	0,41	0,39	0,38	
	Verejný dlh so splatnosťou nižšou ako jeden rok		0,78	0,93	0,85	1,00	0,87	0,83	
	Verejný dlh so splatnosťou 1 - 5 rokov		0,46	0,59	0,97	1,13	0,76	0,78	
	Výnosy 10-ročných vládnych dlhopisov		0,47	0,53	0,58	0,48	0,52	0,52	0,51

6 Sociálna inklúzia

Na Slovensku je relatívne nízke riziko chudoby bez ohľadu na pohlavie, vek alebo ekonomickú aktivitu. V porovnaní s priemerom Európskej únie je riziko chudoby na Slovensku pozitívne pre všetky sledované vekové skupiny, pohlavie aj ekonomickú aktivitu.

U zamestnaných je prirodzene riziko najnižšie a zároveň je aj najbližšie k priemeru EÚ. Rozdiel v riziku chudoby medzi Slovenskom a priemerom EÚ je väčší pre celú populáciu, pre dôchodcov a aj pre ľudí bez pracovného pomeru.

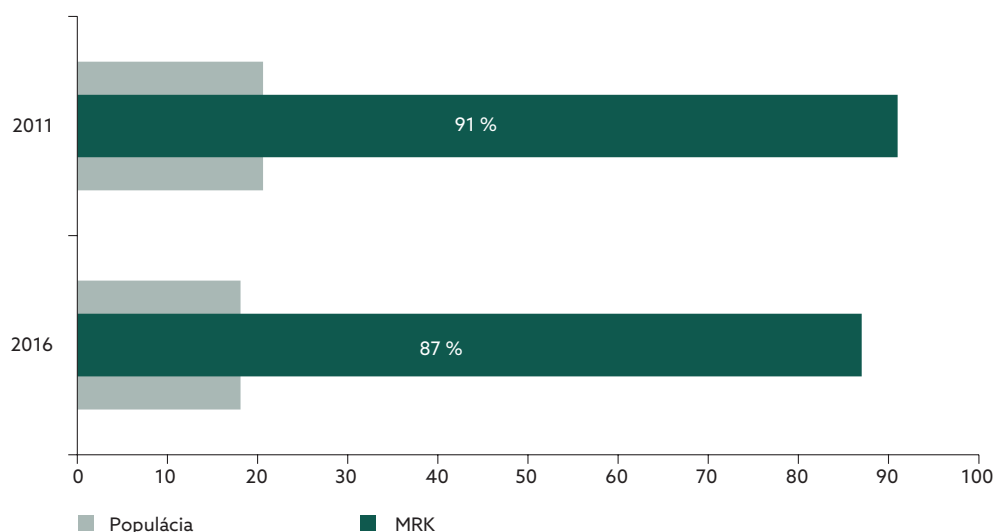
Výraznejšie zlepšenie nastalo medzi rokmi 2010 – 2015. V období po roku 2015 nastala stagnácia. Postupné stabilné zlepšovanie oproti priemeru EÚ vidno iba v skupine zamestnaných. Relatívne najnižšie riziko oproti priemeru EÚ je v skupine dôchodcov do 59 rokov. Do tejto skupiny patria najmä poberatelia výsluhových dôchodkov, ktoré sú na Slovensku relatívne skoré a štedré.

Riziko chudoby je rozšírené v prostredí marginalizovaných rómskych komunít (MRK). Aj v prostredí MRK však nastalo medzi rokmi 2011 a 2016 zníženie rizika chudoby o 4 p. b., pričom v celej populácii nastalo zlepšenie o 2,5 p. b.

V celej populácii je chudobou najmenej ohrozená skupina zamestnaných. Nasleduje skupina dôchodcov, ktorej riziko chudoby zostáva nižšie ako riziko chudoby celej populácie, napriek tomu, že v roku 2019 sa ich riziko chudoby zhoršilo a rozdiel voči priemeru krajín EÚ sa zmenšil.

Graf 34

Riziko chudoby v prostredí MRK a v celej populácii Slovenska

Zdroj: Eurostat, FRA

Na rozdiel od rizika chudoby je pohľad cez materiálnu depriváciu mierne odlišný, kedy miera materiálnej deprivácie je nižšia ako riziko chudoby. Jedinou výnimkou sú domácnosti s dvoma dospelými, kde je aspoň jeden starší ako 65 rokov. Tento rozdiel je najvýraznejší pri domácnostiach s 2 dospelými a 3 a viac závislými deťmi – predstavuje tu až 26,6 p. b. To znamená, že riziko chudoby často zostáva nenaplnené a neprejavuje sa tým, že by si domácnosť reálne nemohla dovoliť 3 a viac základných životných potrieb, ktoré sú súčasťou prieskumu o materiálnej deprivácii.

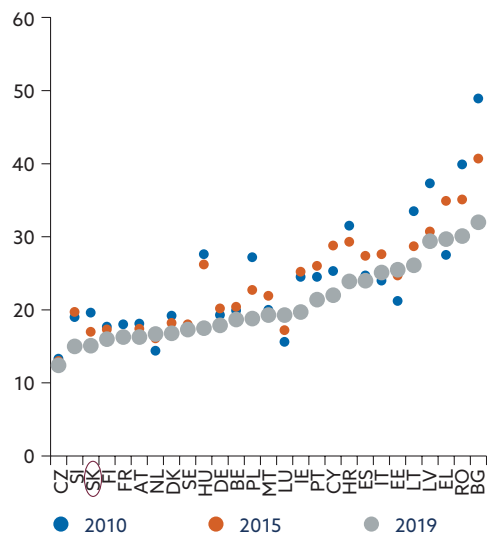
Miera materiálnej deprivácie na Slovensku je približne na úrovni priemeru krajín EÚ. To znamená, že rozdiel medzi mierou materiálnej deprivácie a rizikom chudoby je v krajinách EÚ ešte väčší ako na Slovensku.

Tabuľka 14 Riziko chudoby podľa ekonomickej aktivity a riziko materiálnej deprivácie

Indikátor		2010	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Riziko chudoby – populácia	SK	19,6	17,3	17,0	16,7	14,8	14,5	15,1
<i>percent, Eurostat</i>	priemer krajín EÚ	24,0	24,2	23,7	23,3	22,4	21,4	20,8
Riziko chudoby – zamestnaní	SK	11,1	9,7	9,9	10,1	9,0	8,4	7,4
<i>percent, Eurostat</i>	priemer krajín EÚ	13,4	13,1	12,7	12,3	11,8	10,8	10,4
Riziko chudoby – bez zamestnania	SK	29,2	26,6	25,8	25,4	23,3	23,2	25,7
<i>percent, Eurostat</i>	priemer krajín EÚ	35,5	35,7	35,5	35,3	34,5	34,0	33,6
Riziko chudoby – dôchodcovia	SK	18,6	14,3	13,6	13,1	12,8	12,2	14,4
<i>percent, Eurostat</i>	priemer krajín EÚ	24,1	21,8	22,0	22,4	22,5	22,9	23,1
Riziko chudoby – dôchodcovia 18 – 59 rokov	SK	54,2	45,0	44,7	42,9	22,0	12,8	18,8
<i>percent, Eurostat</i>	priemer krajín EÚ	57,1	61,0	57,9	58,6	54,3	52,8	53,6
Materiálna deprivácia	SK	-	18,5	16,7	15,3	13,3	12,2	11,4
<i>percent, Eurostat</i>	priemer krajín EÚ	-	21,0	18,7	17,0	15,5	13,8	12,7
Skóre		2010	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Riziko chudoby – populácia		0,53	1,02	0,98	0,97	1,14	1,20	1,08
Riziko chudoby – zamestnaní		0,29	0,55	0,48	0,36	0,48	0,53	0,70
Riziko chudoby – bez zamestnania		0,69	1,20	1,17	1,20	1,30	1,25	0,98
Riziko chudoby – dôchodcovia		0,44	0,72	0,73	0,81	0,81	0,84	0,69
Riziko chudoby – dôchodcovia 18 – 59 rokov		0,30	1,92	1,36	1,83	3,13	3,02	2,84
Materiálna deprivácia		-	0,19	0,15	0,13	0,19	0,17	0,15

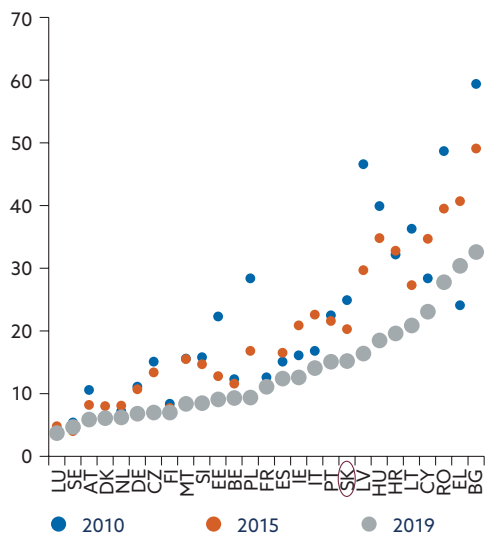
Postavenie Slovenska v rámci krajín EÚ sa výrazne líši. Kým v riziku chudoby sa v roku 2019 umiestnilo na 3. mieste, v materiálnej deprivácii troch a viac položiek je až na 19. mieste z 27 krajín EÚ. Horšie postavenie v rámci krajín EÚ dosahujú aj iné krajiny, ktoré majú výraznejšie zastúpenie marginalizovaných rómskych komunit: Rumunsko, Bulharsko, Grécko a Maďarsko.

Graf 35
Riziko chudoby v krajinách EÚ (%)

Zdroj: Eurostat

Graf 36
Materiálna deprivácia v krajinách EÚ (%)

Zdroj: Eurostat

Chudobou sú najviac ohrozené domácnosti osamelých rodičov, o málo lepšie sú na tom rodiny s 3 a viac deťmi. Miera rizika chudoby osamelých rodičov je porovnateľná s priemerom krajín EÚ, pričom rodiny s 3 a viac deťmi výraznejšie zaostávajú. Rovnako ako riziku chudoby podľa ekonomickej aktivity, aj v tomto pohľade platí, že medzi rokmi 2010 – 2015 nastalo na Slovensku výrazné zlepšenie s výnimkou rodín s 3 a viac deťmi.

Kým priemer rizika chudoby sa v krajinách EÚ od roku 2015 úspešne znižuje, na Slovensku je pozorovateľná skôr stagnácia. Výnimkou sú domácnosti osamelých dôchodcov a rodiny s 2 deťmi.

Riziko chudoby domácností osamelých dôchodcov sa od roku 2015 výraznejšie zhoršilo a aktuálne je horšie ako v roku 2010. Riziko chudoby osamelých dôchodcov je v porovnaní s priemerom EÚ približne polovičné.

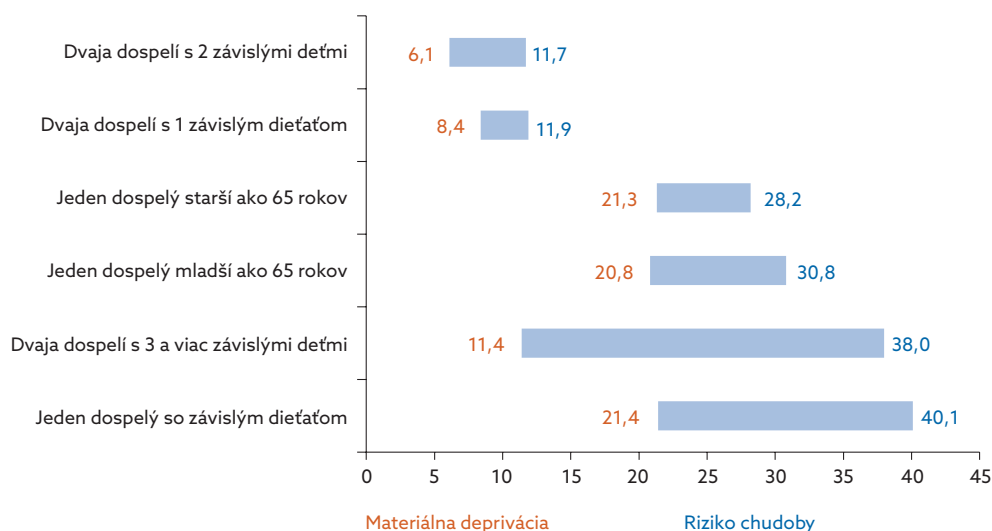
Riziko chudoby rodín s dvoma dospelými a jedným alebo dvoma závislými deťmi sa medzi rokmi 2014 a 2019 výrazne znížilo o 6,5 p. b., resp. 3,5 p. b. Opačný vývoj nastal pri rodinách s 2 dospelými a 3 a viac závislými deťmi, ktorých riziko chudoby sa za 5 rokov zhoršilo o 6,0 p. b. To znamená, že medzi rodinami, ktoré majú 3 a viac detí, sa zvýšil podiel tých, ktoré majú nižší príjem.

Tabuľka 15 Riziko chudoby podľa typu domácnosti

Indikátor		2010	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Riziko chudoby – 1 dospelý mladší ako 65 rokov	SK	38,2	31,0	28,3	28,7	30,7	27,9	30,8
percent, Eurostat	priemer krajín EÚ	40,6	39,9	39,6	38,5	38,1	35,9	34,5
Riziko chudoby – 1 dospelý starší ako 65 rokov	SK	26,8	21,4	18,9	16,6	17,7	19,7	28,2
percent, Eurostat	priemer krajín EÚ	34,0	31,2	32,3	33,2	34,1	35,8	36,4
Riziko chudoby – 1 dospelý so závislým dieťaťom	SK	44,1	39,0	39,1	40,7	45,0	45,7	40,1
percent, Eurostat	priemer krajín EÚ	49,9	49,1	47,8	47,7	45,9	44,6	41,9
Riziko chudoby – 2 dospelí s 1 závislým dieťaťom	SK	17,7	18,4	12,5	12,3	12,3	14,2	11,9
percent, Eurostat	priemer krajín EÚ	19,1	19,3	18,2	17,4	16,6	15,4	14,9
Riziko chudoby – 2 dospelí s 2 závislými deťmi	SK	13,4	15,2	18,5	17,3	15,7	16,3	11,7
percent, Eurostat	priemer krajín EÚ	19,5	18,8	18,2	17,7	16,3	15,0	14,2
Riziko chudoby – 2 dospelí s 3 a viac závislými deťmi	SK	33,7	32,0	37,9	37,7	35,4	37,7	38,0
percent, Eurostat	priemer krajín EÚ	33,9	35,9	35,2	33,9	31,8	29,0	28,9
Skóre		2010	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Riziko chudoby – 1 dospelý mladší ako 65 rokov		0,26	1,27	1,68	1,43	1,10	1,12	0,68
Riziko chudoby – 1 dospelý starší ako 65 rokov		0,42	0,57	0,71	0,87	0,86	0,83	0,44
Riziko chudoby – 1 dospelý so závislým dieťaťom		0,56	1,08	1,13	0,76	0,13	-0,18	0,26
Riziko chudoby – 2 dospelí s 1 závislým dieťaťom		0,17	0,14	0,90	0,75	0,71	0,25	0,61
Riziko chudoby – 2 dospelí s 2 závislými deťmi		0,66	0,42	-0,04	0,04	0,08	-0,18	0,39
Riziko chudoby – 2 dospelí s 3 a viac závislými deťmi		0,01	0,22	-0,16	-0,22	-0,22	-0,72	-0,68

Graf 37

Porovnanie materiálnej deprivácie a rizika chudoby na Slovensku v roku 2019 podľa typu domácnosti (%)

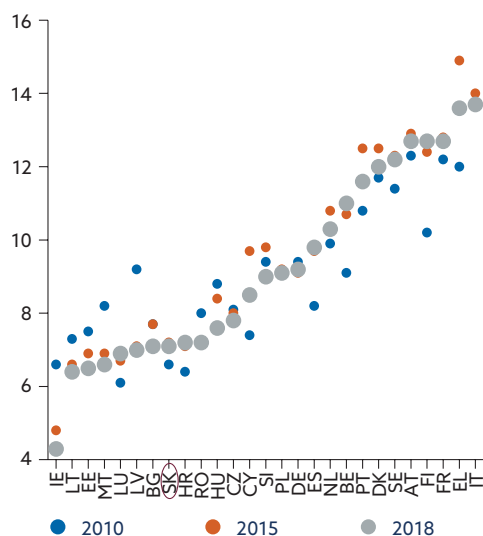
Zdroj: Eurostat

V sociálnej ochrane obyvateľstva dominuje poskytovanie peňažných dávok a ostatné formy pomoci sú nízke. Najzreteľnejšia je absencia iných

foriem podpory najmä v oblasti nezamestnanosti a rodinnej politiky – peňažné dávky nie sú vždy tým, čo prijímateľ pomoci skutočne potrebuje.

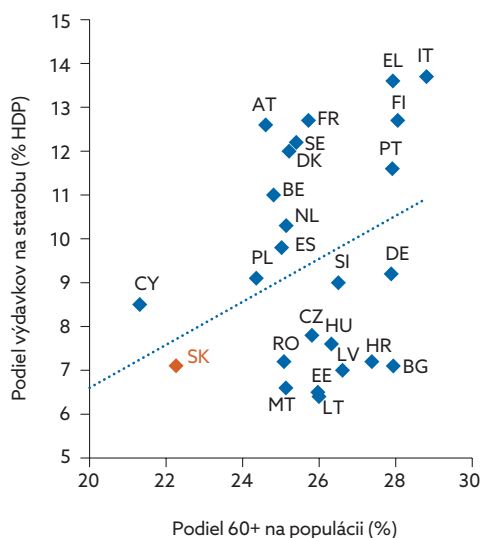
Relatívne najmenej výdavkov v porovnaní s priemerom EÚ vynakladá Slovensko na starobu a nezamestnanosť. Tieto typy výdavkov sú však veľmi závislé od demografie a situácie na trhu práce. Výdavky na starobu v relatívnom vyjadrení voči pomeru obyvateľov vo veku 60 a viac rokov na celkovej populácii sú iba mierne pod priemerom krajín EÚ a očakávané starnutie obyvateľstva sa postupne bude pretavovať do rastu celkových výdavkov.

Graf 38
Výdavky na starobu v krajinách EÚ
(% HDP)

Zdroj: Eurostat

Graf 39
Výdavky na starobu vs. podiel ľudí vo veku 60+

Zdroj: Eurostat

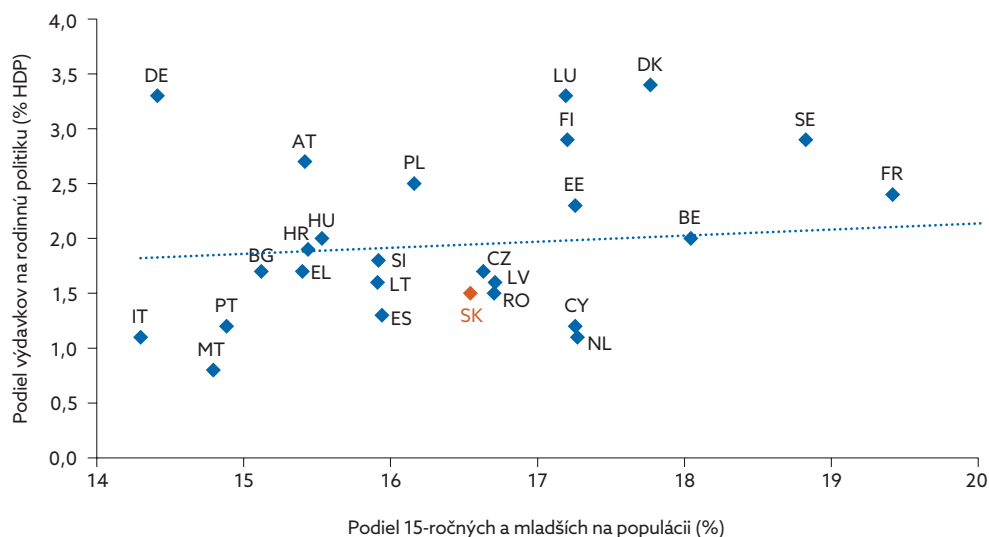
Slovensko vynakladá na výdavky na ŤZP približne 1,5 % HDP. Významnou zložkou týchto výdavkov je príspevok na opatrovanie, ktorý bol v posledných rokoch niekoľkokrát výraznejšie zvyšovaný tak, aby dosahoval približne hodnotu čistej minimálnej mzdy. Aj zásluhou tohto zvyšovania bol v roku 2018 rozdiel výdavkov v porovnaní s priemerom EÚ iba o 0,2 p. b. HDP menší, pričom v roku 2010 to bolo 0,5 p. b.

Výdavky na rodinnú politiku sa medzi rokmi 2013 a 2018 znížili o 0,2 p. b. HDP, kým priemer EÚ stagnoval. Dávky rodinnej politiky boli v týchto rokoch valorizované len o infláciu nízkopříjmových domácností, ktorá bola výrazne nižšia ako rast HDP Slovenska. Treba tiež pripomenúť, že v roku 2020 bola zvýšená rodičovská dávka, čo Slovensko priblíži k priemeru krajín EÚ. **Výdavky na rodinnú politiku prevládajú vo forme peňažných dávok.** Iné ako peňažné dávky predstavujú iba 0,1 % HDP, pričom priemer krajín EÚ je 0,8 % HDP. V rámci krajín V4 je úroveň výdavkov iných ako peňažné dávky porovnateľná s Českou republikou a Poľskom, kde dosahujú 0,2 % HDP, resp. 0,3 % HDP. V Maďarsku iné ako peňažné dávky predstavujú až 0,8 % HDP.

Výdavky na nezamestnanosť sú na Slovensku v porovnaní s priemerom krajín EÚ približne polovičné. V roku 2018 Slovensko vynaložilo na nezamestnanosť 0,5 % HDP, pričom priemer krajín EÚ bol 0,9 % HDP. Pomer výdavkov na nezamestnanosť na HDP je na Slovensku relatívne stabilný aj napriek tomu, že miera nezamestnanosti v tomto období značne klesla. Naopak, priemer krajín EÚ za 5 rokov klesol z 1,3 % HDP na 0,9 % HDP.

Graf 40

Výdavky na rodinnú politiku vs. podiel detí do 15 rokov

Zdroj: Eurostat

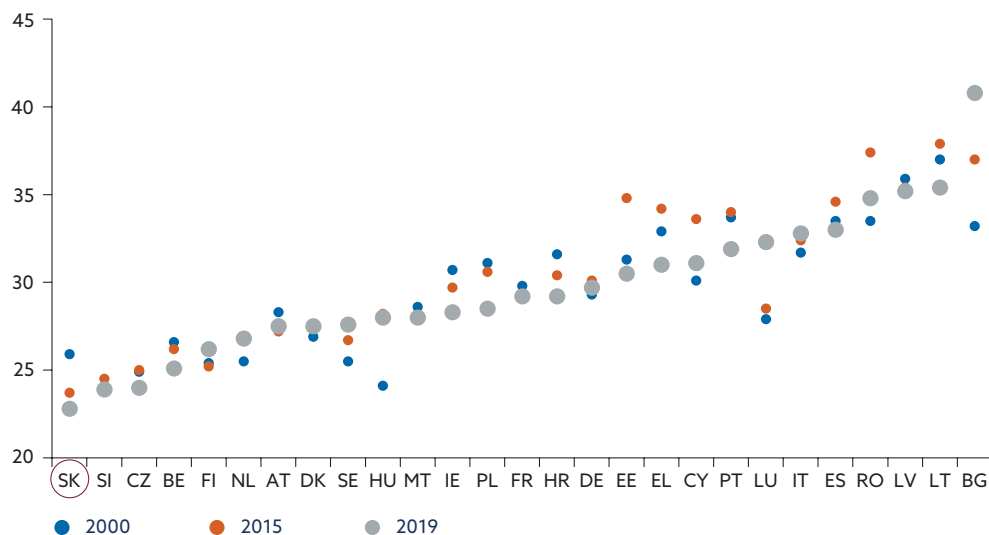
Poznámka: V grafe chýba Írsko, ktoré má výrazný podiel populácie 0 – 15 (22 %) na celkovom obyvateľstve (výdavky na rodinnú politiku 1,2 % HDP).

Tabuľka 16 Výdavky na sociálnu inklúziu

Indikátor		2010	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Výdavky na sociálnu ochranu	SK	18,1	18,2	18,4	18,0	18,4	18,2	18,0
<i>percent HDP, Eurostat</i>	priemer krajín EÚ	24,0	24,0	23,7	23,3	23,1	22,7	22,5
Výdavky na starobu	SK	6,6	7,0	7,3	7,2	7,2	7,2	7,1
<i>percent HDP, Eurostat</i>	priemer krajín EÚ	9,2	9,6	9,6	9,6	9,4	9,3	9,2
Výdavky na ŽZP	SK	1,5	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,5
<i>percent HDP, Eurostat</i>	priemer krajín EÚ	2,0	1,9	1,9	1,8	1,8	1,7	1,7
Výdavky na rodinnú politiku	SK	1,7	1,7	1,7	1,6	1,6	1,6	1,5
<i>percent HDP, Eurostat</i>	priemer krajín EÚ	2,1	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9
Výdavky na nezamestnanosť	SK	1,0	0,6	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
<i>percent HDP, Eurostat</i>	priemer krajín EÚ	1,4	1,3	1,2	1,1	1,1	1,0	0,9
Skóre		2010	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Výdavky na sociálnu ochranu		-1,13	-0,94	-0,84	-0,83	-0,76	-0,72	-0,74
Výdavky na starobu		-1,25	-1,05	-0,91	-0,87	-0,84	-0,79	-0,81
Výdavky na ŽZP		-0,53	-0,35	-0,33	-0,26	-0,21	-0,16	-0,24
Výdavky na rodinnú politiku		-0,51	-0,29	-0,27	-0,40	-0,42	-0,45	-0,60
Výdavky na nezamestnanosť		-0,46	-0,80	-0,83	-0,81	-0,83	-0,79	-0,77

Príjmové rozdiely v porovnaní s priemerom krajín EÚ sú nízke. Miera príjmových nerovností (meraná na základe distribúcie príjmov cez GINI koeficient) vykresľuje Slovensko v rámci EÚ ako krajinu s najmenšími rozdielmi.

Graf 41
GINI koeficient v krajinách EÚ

Zdroj: Eurostat

Pomer medzi príjmom domácností najlepšie zarábajúcich k najmenej zarábajúcim identifikuje Slovensko ako relatívne rovnostársku krajinu²⁰. Príjmová nerovnosť sa na Slovensku od roku 2010 ešte znížila, pričom priemer EÚ zostáva v čase stabilný. Zásľuhu na zlepšovaní má najmä znižovanie rozdielu medzi viac zarábajúcimi (80 percentil) a priemerne zarábajúcimi (50 percentil).

Výraznejšie nerovnosti príjmov pretrvávajú medzi pohlaviami. V roku 2019 boli príjmy mužov vyššie o 18,1 percenta. Od roku 2010 nastalo zlepšenie približne o 1,5 p. b., pričom priemer EÚ sa zlepšil o 2,0 p. b. Rozdiely v príjme medzi pohlaviami sú vyššie pre mladšie vekové skupiny 25 – 44 rokov. Pre staršie vekové skupiny sa tento rozdiel znižuje.

²⁰ Ukazovateľ pomer 80/20 percentilov sa dá interpretovať nasledovne: ak by sme zoradili ľudí na Slovensku podľa výšky príjmu, tak ten, kto by mal príjem vyšší ako 80 % jeho krajanov, by mal približne 3,3-násobne vyšší príjem ako ten, kto má príjem nižší ako 80 % jeho krajanov (vyšší ako 20 % jeho krajanov). Tento podiel je výrazne nižší ako priemer krajín EÚ, ktorý dosahuje až 4,8-násobok.

Tabuľka 17 Príjmová nerovnosť

Indikátor		2010	2014	2015	2016	2017	2018	2019
GINI koeficient	SK	25,9	26,1	23,7	24,3	23,2	20,9	22,8
<i>koeficient, Eurostat</i>	priemer krajín EÚ	29,6	30,4	30,3	30,1	29,9	29,7	29,7
Podiel príjmu 80/20 percentilu	SK	3,8	3,9	3,5	3,6	3,5	3,0	3,3
<i>koeficient, Eurostat</i>	priemer krajín EÚ	4,8	5,0	5,1	5,0	4,9	4,9	4,8
Podiel príjmu 80/50 percentilu	SK	2,0	2,0	1,8	-	1,7	1,6	1,7
<i>koeficient, Eurostat</i>	priemer krajín EÚ	2,2	2,2	2,2	2,1	2,2	2,2	2,2
Podiel príjmu 50/20 percentilu	SK	2,0	2,0	2,0	-	2,0	1,9	2,0
<i>koeficient, Eurostat</i>	priemer krajín EÚ	2,2	2,3	2,3	2,1	2,2	2,2	2,2
Skóre		2010	2014	2015	2016	2017	2018	2019
GINI koeficient		1,00	1,13	1,56	1,52	1,65	2,07	1,69
Podiel príjmu 80/20 percentilu		0,91	0,93	1,10	1,08	1,14	1,46	1,22
Podiel príjmu 80/50 percentilu		0,91	1,04	1,71	-	1,74	2,00	1,72
Podiel príjmu 50/20 percentilu		0,79	0,68	0,62	-	0,59	1,04	0,74

Tabuľka 18 Rozdiel v príjme pohlaví

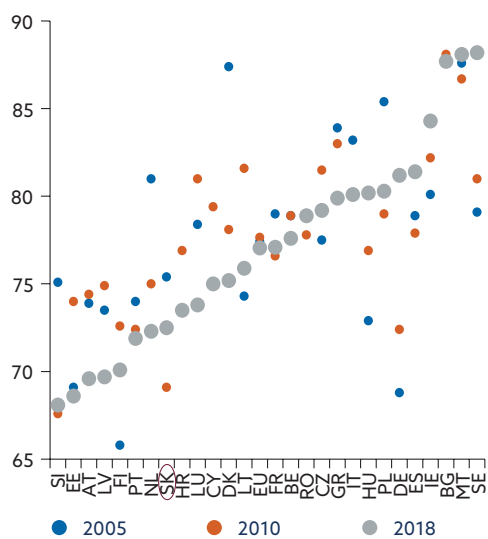
Indikátor		2010	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Rozdiel v príjme pohlaví	SK	19,6	19,8	19,8	19,0	19,9	19,7	18,1
<i>percent, Eurostat</i>	priemer krajín EÚ	14,6	14,2	14,7	14,4	13,7	12,5	12,6
Rozdiel v príjme pohlaví 25 – 34 rokov	SK	16,2	13,2	14,5	13,4	15,7	15,9	14,1
<i>percent, Eurostat</i>	priemer krajín EÚ	7,2	7,3	8,4	8,5	8,9	8,9	9,7
Rozdiel v príjme pohlaví 35 – 44 rokov	SK	27,5	25,8	24,6	24,2	24,4	24,0	22,3
<i>percent, Eurostat</i>	priemer krajín EÚ	15,5	14,6	14,9	14,5	14,3	13,9	13,7
Rozdiel v príjme pohlaví 45 – 54 rokov	SK	21,5	22,1	22,2	22,0	22,5	22,1	20,6
<i>percent, Eurostat</i>	priemer krajín EÚ	16,6	16,6	16,3	15,8	15,7	15,1	14,4
Rozdiel v príjme pohlaví 55 – 64 rokov	SK	13,5	18,3	17,6	16,8	17,1	17,3	16,3
<i>percent, Eurostat</i>	priemer krajín EÚ	15,4	15,8	14,7	13,5	13,4	13,8	11,9
Rozdiel v príjme pohlaví viac ako 65 rokov	SK	6,7	17,7	20,5	20,6	24,4	14,9	11,7
<i>percent, Eurostat</i>	priemer krajín EÚ	18,5	21,6	19,8	17,8	16,4	16,2	12,5
Rozdiel v príjme pohlaví menej ako 25 rokov	SK	7,3	11,5	12,3	11,1	12,8	12,3	10,4
<i>percent, Eurostat</i>	priemer krajín EÚ	2,7	5,2	6,2	6,2	6,6	5,7	6,6
Skóre		2010	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Rozdiel v príjme pohlaví		-0,84	-1,02	-1,03	-0,97	-1,12	-1,38	-0,99
Rozdiel v príjme pohlaví – 25 – 34 rokov		-1,57	-1,09	-1,19	-1,01	-1,40	-1,16	-0,97
Rozdiel v príjme pohlaví – 35 – 44 rokov		-1,76	-1,67	-1,53	-1,60	-1,65	-1,44	-1,43
Rozdiel v príjme pohlaví – 45 – 54 rokov		-0,69	-0,85	-0,95	-1,03	-1,14	-1,06	-1,04
Rozdiel v príjme pohlaví – 55 – 64 rokov		0,19	-0,32	-0,40	-0,45	-0,54	-0,47	-0,65
Rozdiel v príjme pohlaví – viac ako 65 rokov		0,83	0,29	-0,05	-0,19	-0,49	0,10	0,06
Rozdiel v príjme pohlaví – menej ako 25 rokov		-0,88	-1,29	-1,30	-1,08	-1,43	-1,30	-1,08

7 Zdravie

Slovensko výrazne zaostáva vo všetkých výsledkových ukazovateľoch zdravia. Obyvatelia SR narodení v roku 2019 sa priemerne dožijú o 2,7 roka menej ako priemer krajín EÚ. Napriek postupnému nárastu očakávanej dĺžky života na Slovensku sa však nedarí stierať zaostávanie Slovenska v tejto oblasti. **Problémom nie je len kratší život v porovnaní s ostatnými krajinami, ale aj relatívne menšia časť prežitá v zdraví** (graf č. 42).

Graf 42

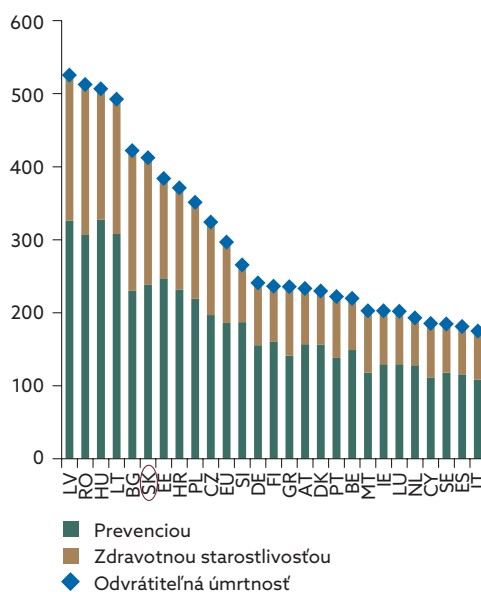
Podiel očakávanej dĺžky života prežitej v zdraví (%)

Zdroj: Eurostat

Graf 43

Odvratiteľná úmrtnosť na 100-tis. obyvateľov (2017)

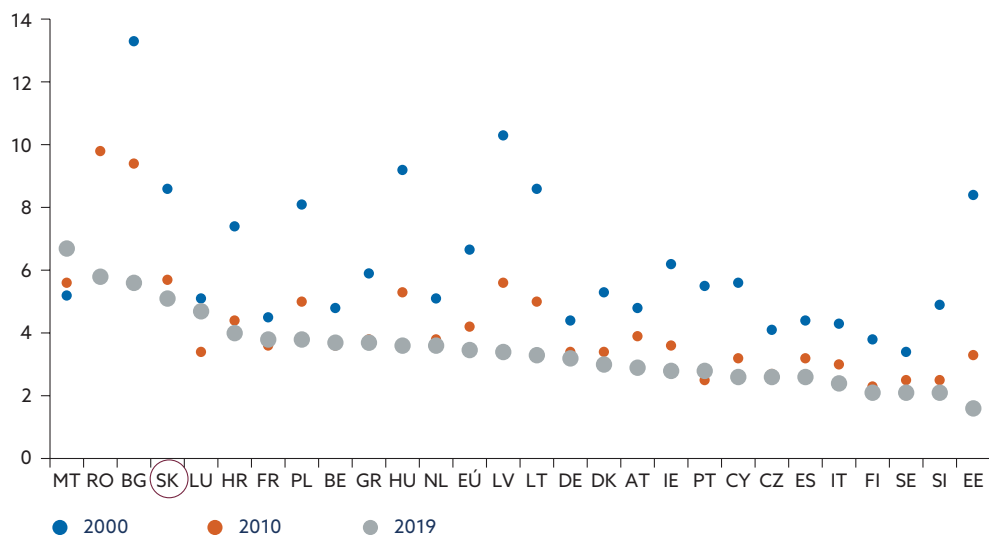
Zdroj: Eurostat

Zlé zdravotné vyhlíadky môžu ísť na vrub zlej prevencie aj zdravotnej starostlivosti. Slovensko podobne ako ostatné krajiny strednej a východnej Európy dosahuje oproti krajinám západnej Európy výrazne vyššiu úroveň odvrátiteľnej úmrtnosti (graf č. 43). Na Slovensku bolo v roku 2017 týchto odvrátiteľných úmrtí 412 na 100-tisíc obyvateľov. Odvrátiteľná úmrtnosť pritom vyplýva z úmrtnosti odvrátiteľnej prevenciou (239), ako aj zdravotnou starostlivosťou (174). Obe kategórie pritom dosahujú v rámci krajín nadpriemernú úroveň.

Napriek pokroku Slovensko zaostáva za západnou Európou aj za ostatnými krajinami V4 aj v prípade dojčenskej úmrtnosti. Dojčenská úmrtnosť na Slovensku klesla z 8,6 úmrtí na tisíc pôrodov v roku 2000 na 5,1 v roku 2019. Napriek tomu je dojčenská úmrtnosť na Slovensku štvrtá najvyššia v rámci krajín EÚ a Slovensko výrazne vyčnieva aj v rámci krajín V4. Príznačná je tu regionálna nerovnomernosť. Kým oblasť západného Sloven-

ska dosahuje porovnateľné hodnoty ako je priemer EÚ, tak východ Slovenska – výraznejšie zastúpený marginalizovanými komunitami – celkový priemer výrazne zvyšuje. Okrem dojčenskej úmrtnosti je problémom aj relatívne vysoký podiel novorodencov s nízkou hmotnosťou.

Graf 44
Dojčenská úmrtnosť

Zdroj: Eurostat

Tabuľka 19 Výsledkové indikátory zdravia

Indikátor		2010	2015	2016	2017	2018	2019
Očakávaná dĺžka života pri narodení	SK	75,6	76,7	77,3	77,3	77,4	77,8
<i>v rokoch, Eurostat</i>	priemer krajín EÚ	78,7	79,7	80,0	80,0	80,2	80,5
Úmrtnosť odvrátiteľná prevenciou	SK		258	244	239		
<i>počet na 100-tis. obyv., Eurostat</i>	priemer krajín EÚ		192	188	186		
Úmrtnosť odvrátiteľná zdravotnou starostlivosťou	SK		177	168	174		
<i>počet na 100-tis. obyv., Eurostat</i>	priemer krajín EÚ		114	111	111		
Dojčenská úmrtnosť	SK	5,7	5,1	5,4	4,5	5,0	5,1
<i>na tisíc živých pôrodov, Eurostat</i>	priemer krajín EÚ	4,2	3,6	3,7	3,5	3,4	3,5
Podiel novorodencov s nízkou hmotnosťou	SK	9,0	7,7	7,5	7,5	7,3	7,5
<i>%, OECD</i>	priemer krajín OECD	6,5	6,6	6,5	6,5	6,4	
Skóre		2010	2015	2016	2017	2018	2019
Očakávaná dĺžka života pri narodení		-1,02	-1,05	-0,95	-0,98	-0,99	-0,97
Úmrtnosť odvrátiteľná prevenciou			-0,87	-0,77	-0,74		
Úmrtnosť odvrátiteľná zdravotnou starostlivosťou			-1,21	-1,14	-1,28		
Dojčenská úmrtnosť		-0,81	-1,08	-1,21	-0,76	-1,34	-1,33
Podiel novorodencov s nízkou hmotnosťou		-1,45	-0,67	-0,66	-0,66	-0,56	

Globálna pandémia poukázala na dôležitosť robustnosti politík v oblasti verejného zdravia a zdravotného systému a ich prepojenia s ekonomikou. Rozšírenie vírusu SARS-CoV-2 z konca roku 2019 zastihlo väčšinu krajín nepripravených – rýchle šírenie vírusu v populácii viedlo k obrovskému tlaku na zdravotné systémy a k vysokej nadmernej úmrtnosti. Tento vývoj sa zároveň premietol do značných ekonomických prepádov (box č. 4).

Box 4

Prepojenie ekonomických a zdravotných dosahov pandémie

Rýchle šírenie koronavírusu vyvolalo opatrenia vlád na obmedzenie sociálnej mobility, čo sa priamo premietlo do poklesu ekonomickej aktivity. Na ponukovej strane obmedzenia pohybu obyvateľstva a prevádzok viedli priamo k odstaveniu značnej časti sektora služieb. Podobne karantény a uzatváranie školských a predškolských zariadení spôsobujú výpadky pracovnej sily, čo sa nepriaznivo odzrkadľuje na výrobe podnikov. Obmedzenia na ponukovej strane v prvej vlne na jar 2020 vyústili až do paralýzy globálnych produkčných reťazcov. Vývoj na ponukovej strane ekonomiky bol navyše umocnený poklesom dopytu v dôsledku neistoty a poklesu príjmov domácností.

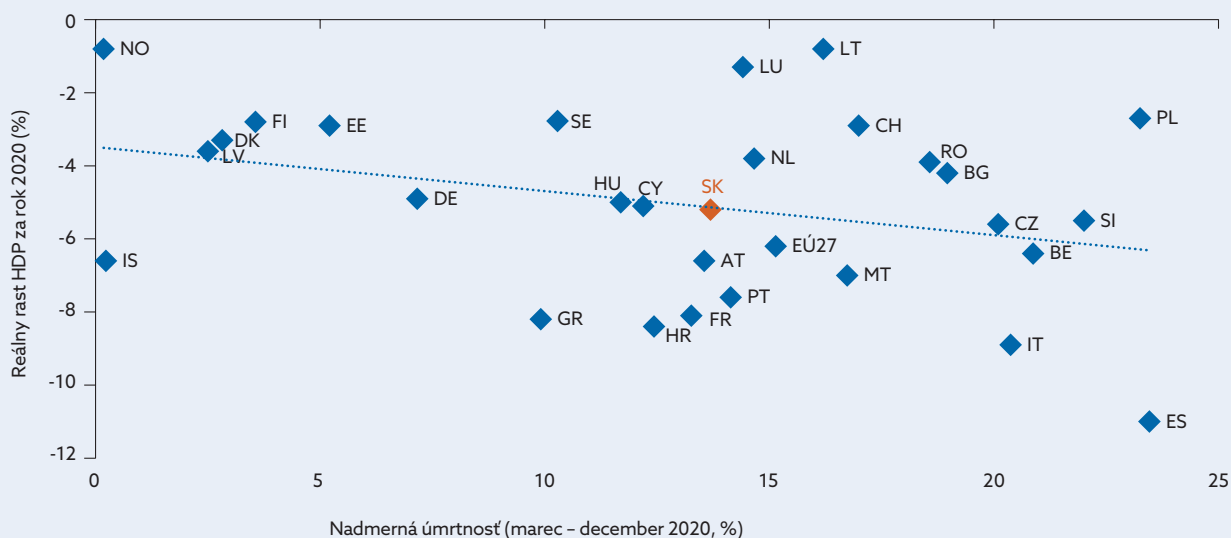
Hĺbka ekonomického prepadu súvisí s mierou nezvládnutia pandémie. Graf A ilustruje situáciu v krajinách EHP a Švajčiarska, kde krajiny s vyššou priemernou nadmernou úmrtnosťou od marca do decembra 2020 v priemere trpeli aj väčším prepadom ekonomiky. Analýza Medzinárodného menového fondu²¹ za prvých sedem mesiacov pandémie bližšie poukázala na charakter prepojenia šírenia infekcie s ekonomickými následkami pandémie. Opatrenia na zamedzenie šírenia infekcie síce vedú krátkodobo k ekonomickým výpadkom, nekontrolované šírenie infekcie však na druhej strane môže viesť k ešte väčším ekonomickým stratám. Najúspešnejšou stratégiou bola podľa MMF implementácia rýchlych a razantných opatrení, ktoré umožnili v relatívne krátkom čase zvládnuť pandemickej situácie a po uvoľnení opatrení silné oživenie. Naopak, skoré uvoľňovanie opatrení bez kontroly šírenia infekcie bolo spojené aj s nižšou mierou ekonomického oživenia²².

²¹ Chapter 2: Dissecting the Economic Effects, IMF World Economic Outlook, October 2020. <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/09/30/world-economic-outlook-october-2020>

²² Jedným z dôvodov tohto javu je, že je možné pozorovať dobrovoľnú zmenu správania súvisiacu so stavom pandémie v krajine bez ohľadu na striktnosť platných vládnych opatrení.

Graf A

Ekonomický rast a nadmerné úmrtia v krajinách EHP a Švajčiarska

Zdroj: Eurostat, vlastné výpočty

Slovenský zdravotný systém v rámci krajín EÚ disponuje menšími finančnými zdrojmi, má však dočasnú výhodu v podobe stále relatívne mladej štruktúry obyvateľstva. Výdavky na zdravotnú starostlivosť²³ v roku 2018 dosiahli 6,7 % HDP, čo bolo o 1,5 p. b. menej než v prípade priemeru krajín EÚ. Relatívne nízky podiel obyvateľstva nad 60 rokov však môže v skutočnosti znižovať dopyt po zdravotnej starostlivosti. Po očistení tohto efektu²⁴ dosahujú zdravotné výdavky približne úroveň priemeru krajín EÚ (graf č. 46).

Zvýšenie efektivity výdavkov v zdravotníctve má potenciál zlepšiť zdravotné výsledky. Na problém s nízkou efektivitou výdavkov v zdravotníctve upozornil Útvar hodnoty za peniaze v rámci druhej revízie výdavkov na zdravotníctvo z októbra 2019²⁵. Problémom sú predovšetkým vysoké výdavky na lieky, diagnostiku a nadmerné počty vyšetrení u špecialistov. Potenciál úsporných opatrení bol vyčíslený na 542 mil. € ročne. Dôsledná

²³ Ide o celkové bežné výdavky na zdravotnú starostlivosť, zahŕňajú teda aj výdavky mimo verejného zdravotného poistenia vrátane hotovostných platieb domácností, t. j. všetky zdroje, ktorými zdravotné systémy disponujú na zabezpečenie zdravotnej starostlivosti (mimo kapitálových investícií).

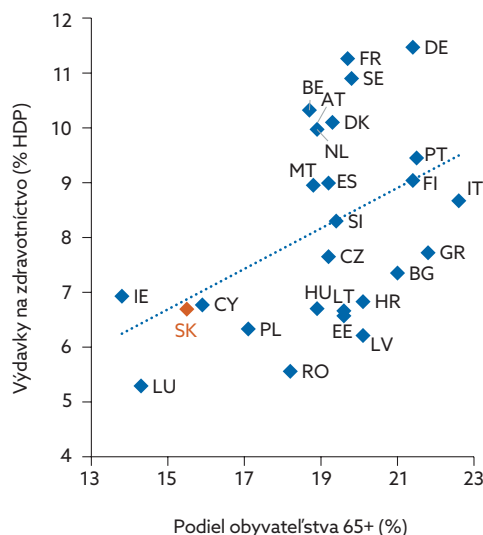
²⁴ Výdavky boli očistené o vplyv starnutia cez ich prenормovanie podľa relatívneho podielu obyvateľstva nad 60 rokov. Tento ukazovateľ je silno korelovaný s reziduálom z regresie zdravotných výdavkov voči podielu obyvateľstva 60+.

²⁵ Revízia výdavkov na zdravotníctvo II. Záverečná správa. https://www.mfsr.sk/files/archiv/44/revizia_zdravotnictvo_2.pdf

implementácia opatrení na zvýšenie efektivity výdavkov tak môže viesť k zlepšeniu zdravotných výsledkov pri rovnakej úrovni výdavkov, zároveň však bude kľúčová na zvládnutie finančných tlakov na systém vyplývajúcich zo starnutia obyvateľstva.

Graf 45

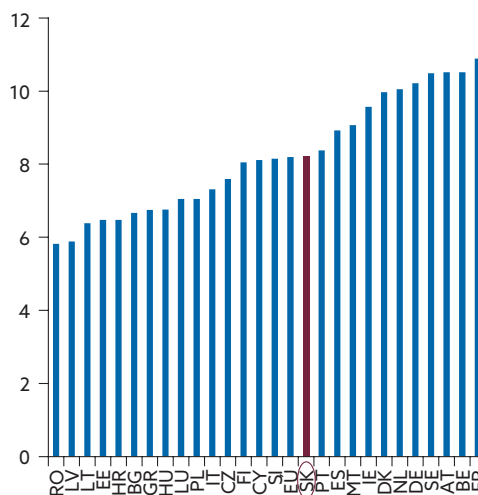
Vplyv starnutia na zdravotné výdavky (2018)

Zdroj: Eurostat, vlastné výpočty

Graf 46

Výdavky na zdravotníctvo očistené o vplyv starnutia (% HDP, 2018)

Zdroj: Eurostat, vlastné výpočty

Zdravotný systém na Slovensku trpí nedostatkom lekárov a zdravotných sestier i zlou štruktúrou zdravotníckeho personálu. Na Slovensku pripadá v rámci krajín EÚ relatívne veľa obyvateľov na lekára a zdravotnú sestru, pričom v prípade lekárov sa zaostávanie voči krajinám EÚ v čase prehĺbuje. Podľa druhej revízie výdavkov v zdravotníctve je navyše problém aj v štruktúre zdravotníckeho personálu a prerozdelení jeho kompetencií. Poddimezovaná je najmä primárna starostlivosť. Spolu s relatívne obmedzenými kompetenciami všeobecných lekárov tak dochádza k nadmernému využívaniu špecializovanej zdravotnej starostlivosti. Podobne problematické sú aj relatívne nízke kompetencie zdravotných sestier – ich prípadné rozšírenie je tiež limitované ich nízkymi počtami. Výzvou do budúcnosti je aj nepriaznivá veková štruktúra všeobecných lekárov a zdravotných sestier.

Slovenské nemocnice majú oproti priemeru krajín EÚ viac lôžkových kapacít, čo môže naznačovať priestor na úspory v prípade lepšieho nastavenia nemocničnej siete. Optimalizácia však bude musieť zohľadniť skúsenosti z pandémie tak, aby reformovaná sieť nemocníc dokázala reagovať na podobné situácie v budúcnosti. Zároveň tieto skúsenosti naznačili, že problémovým článkom zdravotného systému neboli lôžkové kapacity, ale všeobecný nedostatok zdravotného personálu.

Prístrojové vybavenie CT a MRI nedosahuje priemerné úrovne OECD, avšak ich intenzívnejšie využitie tento stav vyrovnáva. Napriek slabšiemu vybaveniu modernými diagnostickými zariadeniami počet vyšetrení CT a MRI len mierne zaostáva za priemerom krajín OECD. Príčinou je relatívne lepšie využívanie existujúcich kapacít. Priaznivo vyznieva aj zlepšenie v tejto oblasti po roku 2010.

Indikátor		2010	2014	2015	2016	2017	2018
Výdavky na zdrav. starostlivosť	SK		6,9	6,8	7,0	6,8	6,7
% HDP, Eurostat	priemer krajín EÚ	9,1	8,3	8,2	8,2	8,2	8,2
Výdavky na zdrav. starostlivosť na obyvateľa	SK		1 533	1 605	1 506	1 478	1 539
eur v PKS, Eurostat	priemer krajín EÚ	2 406	2 291	2 405	2 409	2 460	2 552
Počet obyvateľov na nemocničné lôžko	SK	155	173	174	173	172	176
Eurostat	priemer krajín EÚ	207	220	221	223	228	234
Počet obyvateľov na lekára	SK	298	292	290	288	292	284
Eurostat	priemer krajín EÚ	304	283	280	273	269	256
Počet obyvateľov na zdravotnú sestru	SK	165	174	176	174	177	175
Eurostat	priemer krajín EÚ	133	130	132	130	128	133
Počet vyšetrení CT	SK	90	135	156	162	154	155
na 1000 obyvateľov, OECD	priemer krajín OECD	112	135	137	142	148	158
Počet vyšetrení MRI	SK	34	52	57	61	63	70
na 1000 obyvateľov, OECD	priemer krajín OECD	45	61	63	67	69	74
Počet vyšetrení na jeden CT skener	SK	6 371	7 770	8 734	9 375	8 905	8 451
OECD	priemer krajín OECD	6 410	6 122	6 587	6 700	6 867	7 135
Počet vyšetrení na jeden MRI skener	SK	4 875	6 213	6 415	6 808	6 585	7 282
OECD	priemer krajín OECD	4 709	4 461	4 766	4 735	4 735	5 106
Skóre		2010	2014	2015	2016	2017	2018
Výdavky na zdrav. starostlivosť			-0,73	-0,75	-0,68	-0,76	-0,82
Výdavky na zdrav. starostlivosť na obyvateľa			-0,72	-0,74	-0,87	-0,94	-0,96
Počet obyvateľov na nemocničné lôžko		0,72	0,56	0,56	0,60	0,64	0,65
Počet obyvateľov na lekára		0,10	-0,17	-0,17	-0,29	-0,46	-0,69
Počet obyvateľov na zdravotnú sestru		-0,63	-0,88	-0,89	-0,92	-1,01	-0,88
Počet vyšetrení CT		-0,42	-0,01	0,39	0,38	0,11	-0,04
Počet vyšetrení MRI		-0,43	-0,29	-0,21	-0,16	-0,20	-0,15
Počet vyšetrení na jeden CT skener		-0,01	0,48	0,64	0,76	0,57	0,35
Počet vyšetrení na jeden MRI skener		0,07	0,70	0,72	0,91	0,89	0,97

Výsledky v oblasti kvality zdravotnej starostlivosti sú zmiešané. Problematická je prevencia a liečba rakoviny aj zaočkovanosť starších. Naopak, priaznivo vyznieva zaočkovanosť detí.

V liečbe a prevencii rakoviny Slovensko dosahuje zlé výsledky. Pravdepodobnosť prežitia rakoviny pľúc a prsníka po 5 rokoch na Slovensku výrazne zaostáva za krajinami OECD. Podobne nepriaznivý je aj podiel žien, ktoré absolvovali preventívnu prehliadku na rakovinu prsníka a krčka maternice. Navyše oproti roku 2010 tieto podiely klesali a rozdiel medzi Slovenskom a krajinami OECD sa ďalej prehĺbil.

Slovensko má relatívne vysokú zaočkovanosť detí, v prípade očkovania starších zaostávame. Zaočkovanosť detí na osýpky, záškrt, tetanus, čierny kašeľ a hepatitídu B presahuje 95 % a je tak nad priemerom krajín OECD. Problémom je však jej postupný pokles v posledných rokoch. Naopak, zaočkovanie ľudí nad 65 rokov na chrípku výrazne zaostáva, čo môže viesť k odvrátiteľným úmrtiam v rámci tejto vekovej skupiny aj záťaži zdravotného systému.

V oblasti kvality akútnej starostlivosti po infarktoch a mozgových príhodách sú výsledky slovenského zdravotného systému zmiešané. Vyhliadky slovenských pacientov 30 dní po prijatí do nemocnice na infarkt sú mierne nad priemerom krajín OECD. Opačná situácia je v prípade mozgových príhod. Pozitívny je však trend zlepšovania kvality akútnej starostlivosti.

Len malý podiel obyvateľstva mal problém s prístupom k potrebnej zdravotnej starostlivosti. Podiel reportovanej nenaplnenej potreby zdravotnej starostlivosti v roku 2019 dosiahol 2,7 %. Napriek nárastu počtu ľudí s nenaplnenou potrebou zdravotnej starostlivosti po roku 2010 ich počet zostáva relatívne porovnateľný s priemerom krajín OECD.

Životné prostredie, životný štýl a rôzne sociálne faktory majú tiež značný vplyv na zdravie obyvateľstva. Zlý stav znečistenia ovzdušia sa priamo odráža do vysokej úrovne predčasných úmrtí. Na Slovensku ročne v dôsledku znečistenia ovzdušia prachovými časticami PM_{2,5} zomiera predčasne 637 ľudí na mil. obyvateľov. Je to viac než dvojnásobná hodnota voči priemeru krajín OECD. Spoločná štúdia Svetovej banky a Inštitútu environmentálnej politiky²⁶ odhaduje, že ak by sa koncentrácie znečisťujúcich častíc²⁷ znížili na úrovne odporúčané Svetovou zdravotníckou organizáciou, na Slovensku by ročne predčasne zomrelo o 1600 ľudí menej. Podobne odhadujú celkové náklady znečistenia vzduchu súvisiace s nadmernou úmrtnosťou a chorobnosťou na 6,9 % HDP ročne.

²⁶ Príčiny a zdravotné dôsledky znečistenia ovzdušia na Slovensku: <https://www.minzp.sk/iep/publikacie/ekonomicke-analyzy/drivers-health-impact-ambient-air-pollution.html>

²⁷ Mimo častíc PM_{2,5} štúdia zohľadňuje aj častice PM₁₀ a NO₂.

Tabuľka 21 Vybrané indikátory kvality zdravotnej starostlivosti

Indikátor		2010	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Reportovaná nenaplnená potreba ZS	SK	1,7	2,1	2,1	2,3	2,4	2,6	2,7
% obyvateľstva vo veku 16 r. a viac, Eurostat	priemer krajín EÚ	3,6	3,9	3,5	3,2	2,5	2,7	2,5
30-denná úmrtnosť po prijatí do nemocnice na infarkt	SK	8,0	6,2	6,3	5,8	5,9		
na 100 pacientov, OECD	priemer krajín OECD	8,0	7,3	7,4	7,3	7,6		
30-denná úmrtnosť po prijatí do nemocnice na ischemickú mozgovú príhodu	SK	11,5	9,6	9,4	8,8	9,6		
na 100 pacientov, OECD	priemer krajín OECD	9,4	8,5	9,0	8,7	8,6		
30-denná úmrtnosť po prijatí do nemocnice na hemoragickú mozgovú príhodu	SK	30,8	28,2	28,8	25,5	26,9		
na 100 pacientov, OECD	priemer krajín OECD	25,2	23,7	24,1	24,7	24,0		
5-ročná pravdepodobnosť prežitia rakoviny prsníka ¹⁾	SK	76,6	75,5					
%, OECD	priemer krajín OECD	83,2	84,2					
5-ročná pravdepodobnosť prežitia rakoviny pľúc ¹⁾	SK	10,5	11,2					
%, OECD	priemer krajín OECD	15,0	17,0					
Očkovanie detí na osýpky	SK	98,0	97,0	95,0	95,0	96,0	96,0	
%, OECD	priemer krajín OECD	93,8	94,8	94,9	94,6	94,4	94,8	
Očkovanie detí na záškrt, tetanus a čierny kašeľ	SK	99,1	96,8	96,0	96,4	96,4	96,5	
%, OECD	priemer krajín OECD	95,1	95,1	95,2	95,0	94,9	94,8	
Očkovanie detí na hepatitídu B	SK	99,0	97,0	96,0	96,0	96,0	97,0	
%, OECD	priemer krajín OECD	88,6	90,6	91,4	92,2	90,4	90,8	
Očkovanie ľudí nad 65 rokov na chrípku	SK	23,8	14,1	13,8	13,3	13,0	12,5	
%, OECD	priemer krajín OECD	44,1	43,2	43,4	42,8	44,7	46,7	
Preventívne prehliadky na rakovinu prsníka	SK	32,7	30,1	30,4	30,8	30,7	30,4	
% žien vo veku 50 - 69 rokov, OECD	priemer krajín OECD	58,8	59,4	57,2	58,3	58,2	60,3	
Preventívne prehliadky na rakovinu krčka matrice	SK	48,5	46,9	48,3	46,0	46,2	45,6	
% žien vo veku 20 - 69 rokov, OECD	priemer krajín OECD	56,8	59,7	59,6	59,1	59,6	60,2	

Tabuľka 21 Vybrané indikátory kvality zdravotnej starostlivosti (pokračovanie)

Skóre	2010	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Reportovaná nenaplnená potreba ZS	0,50	0,50	0,37	0,23	0,03	0,03	-0,07
30-denná úmrtnosť po prijatí do nemocnice na infarkt	0,00	0,26	0,25	0,28	0,36		
30-denná úmrtnosť po prijatí do nemocnice na ischemickú mozgovú príhodu	-0,64	-0,30	-0,12	-0,03	-0,20		
30-denná úmrtnosť po prijatí do nemocnice na hemoragickú mozgovú príhodu	-0,96	-0,73	-0,80	-0,12	-0,48		
5-ročná pravdepodobnosť prežitia rakoviny prsníka ¹⁾	-1,30	-1,69					
5-ročná pravdepodobnosť prežitia rakoviny pľúc ¹⁾	-1,03	-1,09					
Očkovanie detí na osýpky	1,04	0,71	0,03	0,14	0,42	0,40	
Očkovanie detí na záškrt, tetanus a čierny kašeľ	1,12	0,57	0,30	0,44	0,47	0,53	
Očkovanie detí na hepatitídu B	0,61	0,52	0,49	0,53	0,57	0,66	
Očkovanie ľudí nad 65 rokov na chrípku	-0,89	-1,19	-1,35	-1,33	-1,51	-1,60	
Preventívne prehliadky na rakovinu prsníka	-1,38	-1,83	-1,60	-1,64	-1,92	-1,82	
Preventívne prehliadky na rakovinu krčka matrice	-0,49	-0,88	-0,76	-0,93	-1,02	-1,00	

Poznámka: 1) Hodnota za rok 2014 predstavuje obdobie 2010 – 2014. Za rok 2010 bola použitá hodnota za obdobie 2005 – 2009.

V prípade faktorov životného štýlu negatívne vyznieva najmä relatívne vysoká spotreba alkoholu na Slovensku. Priemerný Slováč ročne skonzumuje o 1,2 litra čistého alkoholu viac než je priemer krajín OECD. Fajčeniu holdujú Slováci len mierne viac než zodpovedá priemeru krajín EÚ. Pokles fajčenia na Slovensku po roku 2008 však bol v porovnaní s týmito krajinami menej výrazný. Pomerne priaznivo pre Slovensko vychádza porovnanie s krajinami v EÚ v oblasti miery obezity podľa BMI.

Sociálne vylúčenie najmä marginalizovaných rómskych komunít negatívne ovplyvňuje zdravotné výsledky. Negatívny vplyv na zdravotné výsledky môže mať aj problematický prístup k zdravotnej starostlivosti a sociálne vylúčenie. Podiel hotovostných výdavkov na zdravotných výdavkoch na Slovensku dosahuje 18,9 %, čo je pod priemerom krajín EÚ. Spôsob financovania zdravotnej starostlivosti by teda nemal byť celkovo výraznejšie obmedzujúcim faktorom prístupu k zdravotnej starostlivosti. Inštitút finančnej politiky²⁸ však upozornil na nízku mieru využívania zdravotnej starostlivosti zo strany vylúčených komunít. Príčinami mimo finančných bariér sú najmä nízka informovanosť, diskriminácia aj kultúrne a jazykové bariéry. Nízky prístup k zdravotnej starostlivosti spolu

²⁸ IFP (2018), Inklúzia Rómov je potrebná aj v zdravotníctve, komentár Inštitútu finančnej politiky, december 2018. <https://www.mfsr.sk/sk/financie/institut-financnej-politiky/publikacie-ifp/komentare/komentare-z-roku-2018/23-inkluzia-romov-je-potrebna-aj-zdravotnictve-december-2018.html>

so zlými životnými podmienkami tak vedú v porovnaní s majoritnou populáciou k výrazne horšiemu zdravotnému stavu, kratšej očakávanej dĺžke života pri narodení i vyššej doženskej úmrtnosti.

Tabuľka 22 Indikátory životného štýlu a iných faktorov								
Indikátor		2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Predčasné úmrtia v dôsledku znečistenia vzduchu	SK	751	646	613	614	622	636	
<i>na mil. obyvateľov, OECD</i>	priemer krajín OECD	357	301	286	280	285	290	
Podiel hotovostných výdavkov	SK		18,4	18,2	18,7	18,9		
%, Eurostat	priemer krajín EÚ	21,0	22,3	22,3	22,3	21,7		
Podiel fajčiaceho obyvateľstva ¹⁾	SK	26,0			26,0			25,0
%, Eurostat	priemer krajín EÚ	29,6			26,0			24,6
Miera obezity podľa BMI ²⁾	SK	15,1			14,4			
%, Eurostat	priemer krajín EÚ	15,8			16,8			
Spotreba alkoholu v litroch na obyvateľa (15+), OECD	SK	10,1	10,2	9,9	9,7	10,1		
	priemer krajín OECD	9,1	8,9	8,8	9,0	8,9		
Skóre		2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Predčasné úmrtia v dôsledku znečistenia vzduchu		-1,67	-1,69	-1,68	-1,74	-1,73	-1,76	
Podiel hotovostných výdavkov			0,37	0,38	0,34	0,27		
Podiel fajčiaceho obyvateľstva ¹⁾		0,62			0,01			-0,05
Miera obezity podľa BMI ²⁾		0,19			0,70			
Spotreba alkoholu		-0,37	-0,48	-0,40	-0,28	-0,46		

Poznámka: 1) Namiesto roku 2010 je uvedená hodnota za rok 2009. 2) Namiesto roku 2010 je uvedená hodnota za rok 2008.

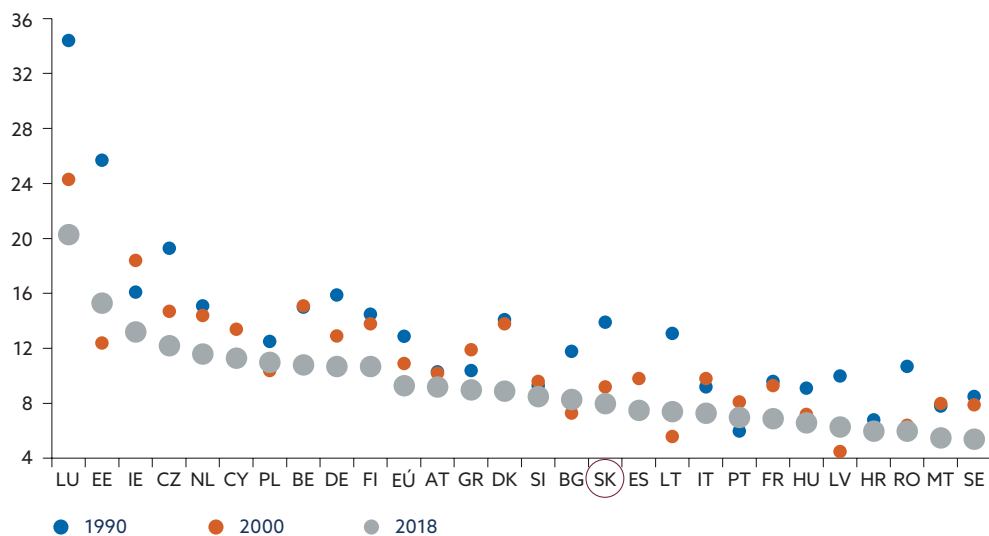
8 Životné prostredie

Napriek relatívne nízkej uhlíkovej stope Slovensko čaká výzva ako skĺbiť ekonomickú konvergenciu s cieľom klimateckej neutrality do polovice storočia. Ďalšími výzvami životného prostredia sú znečistenie ovzdušia, narastajúca produkcia odpadov i zvýšenie miery recyklácie. Nárast HDP na obyvateľa bude musieť byť kompenzovaný zlepšením energetickej produktivity hospodárstva a znížením emisnej náročnosti spotreby energie. Táto transformácia si vyžiada značné náklady. Tieto náklady zároveň možno považovať za investíciu, ktorá odvráti nepomerne väčšie náklady súvisiace s klimatickými zmenami a celkovo zlepší životné prostredie na Slovensku. Problému sa detailnejšie venuje box č. 5.

Slovensko patrí v rámci EÚ ku krajinám s podpriemernou úrovňou emisií skleníkových plynov na obyvateľa, ktoré zároveň výrazne klesli oproti roku 1990. Relatívne nízka ekonomická úroveň Slovenska v rámci krajín EÚ sa premieta do nižších emisií na obyvateľa. Oproti roku 1990 navyše klesli emisie o viac než 40 %. Tento pokles súvisí najmä s transformáciou ekonomiky po roku 1989, pričom po roku 2000 nastal v tejto oblasti len malý pokrok (graf č. 47).

Graf 47

Emisie skleníkových plynov na obyvateľa (v tonách)

Zdroj: Eurostat

Doplňkové indikátory ukazujú priestor na ďalšie znižovanie energetickej a emisnej intenzity. Energetická produktivita slovenskej ekonomiky výrazne zaostáva oproti priemeru krajín EÚ, navyše nastáva jej prehĺbenie v čase. Pokrok v znižovaní emisnej náročnosti spotreby energie oproti roku 2000 je podobný ako priemer krajín EÚ, ale evidujeme relatívne spomalenie tempa v posledných rokoch. Slovensko zaostáva aj v oblasti podielu obnoviteľných

zdrojov na energetickom mixe a dosahuje vysoký podiel tuhých fosílnych palív na spotrebe energie. Zle vyznievajú aj vysoké emisie nových áut a nízka efektivita materiálovej spotreby. Pozitívny je nižší nárast konečnej spotreby energie oproti roku 2000, zároveň však v posledných rokoch nastalo zrýchlenie jej rastu. Podobne priaznivý je aj relatívne vysoký podiel verejnej dopravy na osobnej preprave a vlkovej dopravy na nákladnej preprave.

Tabuľka 23 Indikátory klimatickej neutrality

Katégoria	Indikátor		2010	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Výsledkové indikátory	Zmena skleníkových plynov	SK	63,3	55,6	57,0	57,7	59,3	59,2	
	1990=100, Eurostat	priemer krajín EÚ	90,9	81,2	81,1	81,4	83,1	82,1	
	Skleníkové plyny na obyvateľa	SK	8,6	7,6	7,7	7,8	8,0	8,0	
	tony na obyvateľa, Eurostat	priemer krajín EÚ	10,5	9,3	9,2	9,3	9,4	9,3	
Doplnkové indikátory	Energetická produktivita hospodárstva	SK	5,8	7,1	7,2	6,8	6,5	6,8	7,0
	PKS na kilogram ropného ekvivalentu, Eurostat	priemer krajín EÚ	6,5	7,7	8,0	8,1	8,3	8,6	9,1
	Emisná náročnosť spotreby energie	SK	90,4	84,7	84,6	84,9	83,2	83,6	
	2000=100, Eurostat	priemer krajín EÚ	94,9	88,9	88,2	86,9	85,7	84,0	
	Konečná spotreba energie	SK	105,2	90,8	91,8	94,8	101,5	101,4	101,8
	2000=100, Eurostat	priemer krajín EÚ	109,3	101,0	103,3	105,7	108,4	109,7	109,6
	Podiel obnoviteľných zdrojov v energetickom mixe	SK	9,1	11,7	12,9	12,0	11,5	11,9	16,9
	%, Eurostat	priemer krajín EÚ	16,4	19,8	20,4	20,5	20,9	21,5	22,4
	Podiel tuhých fosílnych palív na finálnej spotrebe energie	SK	6,9	5,1	4,9	4,0	4,1	4,3	4,2
	%, Eurostat	priemer krajín EÚ	2,7	2,4	2,3	2,1	2,1	2,1	1,9
	Priemerné CO2 emisie na km nových osobných áut	SK	149,0	131,7	127,6	124,8	126,1	127,7	
	g CO2 na km, Eurostat	priemer krajín EÚ	144,1	124,7	120,9	118,7	119,1	120,3	
	Efektivita materiálovej spotreby	SK	1,4	1,7	1,7	1,7	1,7	1,6	1,8
	PKS na kg, Eurostat	priemer krajín EÚ	1,6	1,8	1,8	1,9	1,9	2,0	2,0
	Podiel autobusov a vlakov na osobnej preprave	SK	22,0	22,6	24,2	25,2	25,6	26,1	
	%, Eurostat	priemer krajín EÚ	18,3	18,4	18,3	18,2	17,9	17,9	
Podiel vlakov na nákladnej preprave	SK	38,5	38,9	36,6	34,6	32,9	32,6		
%, Eurostat	priemer krajín EÚ	25,9	25,1	24,5	23,7	23,8	24,1		

Tabuľka 23 Indikátory klimatickej neutrality (pokračovanie)

Katégoria	Skóre	2010	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Výsledkové indikátory	Zmena skleníkových plynov	0,99	1,05	0,99	0,95	0,91	0,89	
	Skleníkové plyny na obyvateľa	0,45	0,49	0,46	0,44	0,42	0,39	
Doplňkové indikátory	Energetická produktivita hospodárstva	-0,42	-0,30	-0,37	-0,53	-0,66	-0,64	-0,71
	Emisná náročnosť spotreby energie	0,47	0,45	0,38	0,20	0,24	0,05	
	Konečná spotreba energie	0,45	0,86	1,01	0,90	0,49	0,52	0,46
	Podiel obnoviteľných zdrojov v energetickom mixe	-0,67	-0,69	-0,63	-0,71	-0,79	-0,81	-0,45
	Podiel tuhých fosílnych palív na finálnej spotrebe energie	-1,06	-0,75	-0,77	-0,57	-0,61	-0,72	-0,89
	Priemerné CO2 emisie na km nových osobných áut	-0,47	-0,70	-0,68	-0,75	-0,89	-0,89	
	Efektivita materiálovej spotreby	-0,23	-0,16	-0,13	-0,27	-0,31	-0,34	-0,29
	Podiel autobusov a vlakov na osobnej preprave	0,77	0,93	1,33	1,62	1,73	1,86	
	Podiel vlakov na nákladnej preprave	0,57	0,69	0,63	0,60	0,50	0,46	

Box 5

Skĺbenie klimatickej neutrality s ekonomickým rastom

Dosiahnutie klimatickej neutrality do roku 2050 aj ciele do roku 2030²⁹ pri predpokladanom dobiehaní ekonomickej úrovne západnej Európy si budú vyžadovať odpojenie ekonomického rastu od produkcie emisií. Kaya identita³⁰ umožňuje dekompozíciu emisií skleníkových plynov podľa faktorov, ktoré k nim prispievajú. Emisie skleníkových plynov sa dajú vyjadriť ako:

$$Emisie = Obyvateľstvo \times \frac{HDP}{Obyvateľstvo} \times \frac{Energia}{HDP} \times \frac{Emisie}{Energia},$$

kde Energia/HDP a Emisie/Energia predstavujú energetickú intenzitu ekonomiky, resp. emisnú intenzitu spotreby energie.

Z dekompozície vyplýva, že nárast emisií v súvislosti s rastom HDP na obyvateľa, resp. obyvateľstva ako takého, môže byť zvrátený pomocou znižovania energetickej a emisnej intenzity hospodárstva. K zníženiu energetickej intenzity môžu prispieť politiky zamerané na zvyšovanie energetickej efektívnosti i zmena štruktúry ekonomiky v prospech odvetví menej náročných na spotrebu energie. Emisnú intenzitu môže znížiť zvyšovanie podielu obno-

²⁹ Pôvodný cieľ na úrovni EÚ predpokladal zníženie emisií do roku 2030 o 40 % voči roku 1990. Tento cieľ však nebol konzistentný so záväzkami vyplývajúcimi z Parížskej dohody. Rada EÚ v decembri 2020 preto rozhodla o navýšení požadovanej redukcie emisií do roku 2030 na úroveň 55 %. V nasledujúcom období dôjde k zapracovaniu tohto cieľa do legislatívy a politik na úrovni EÚ aj cieľov a opatrení na národnej úrovni. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/12/17/council-agrees-on-full-general-approach-on-european-climate-law-proposal/#:~:text=On%2010%2D11%20December%20the,gave%20guidance%20on%20its%20implementation>.

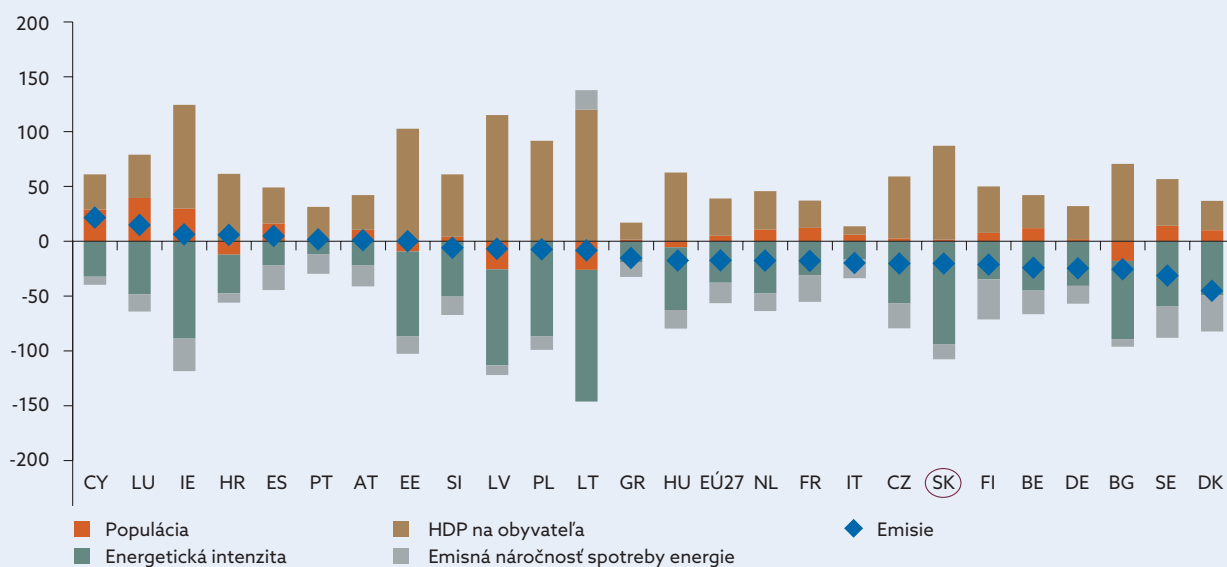
³⁰ Kaya, Y., 1990, Impact of carbon dioxide emission control on GNP growth: Interpretation of proposed scenarios. IPCC Energy and Industry Subgroup, Response Strategies Working Group, Paris 76

viteľných zdrojov na energetickom mixe, resp. výroba elektrickej energie pri nižšej emisnej náročnosti, technológie na zachytávanie a ukladanie oxidu uhličitého a pod.

Na Slovensku sa v súčasnosti darí odpojiť ekonomický rast od tvorby emisií, výzvou však bude pokračovať v ich znižovaní aj po vyčerpaní menej nákladných opatrení. Napriek silnému ekonomickému rastu medzi rokmi 1995 a 2018 patrilo Slovensko ku krajinám EÚ, ktorým sa darilo najvýraznejšie znižovať emisie skleníkových plynov (graf A). Pokles nastal najmä vplyvom znižovania energetickej intenzity hospodárstva a čiastočne aj emisnej náročnosti spotreby energie. Nízkouhlíková stratégia rozvoja Slovenskej republiky do roku 2030 s výhľadom do roku 2050³¹ však konštatuje, že relatívne lacné opatrenia (prechod z uhlia na plyn, reštrukturalizácia hospodárstva v prospech efektívnejších podnikov a zavádzanie trhových princípov a pod.) sa zväčša už vyčerpali. Dodatočné opatrenia na dekarbonizáciu nad rámec aktuálne platných opatrení si na základe modelovania v spolupráci so Svetovou bankou vyžadujú v rokoch 2020 – 2050 dodatočné ročné náklady vo výške 4,2 % HDP³². Tieto náklady však podľa stratégie treba vnímať ako investície na zamedzenie negatívnych vplyvov klimatických zmien ako aj investície generujúce pozitívne externality v podobe kvalitnejšieho životného prostredia a nových zelených sektorov ekonomiky.

Graf A

Dekompozícia zmeny emisií skleníkových plynov medzi rokmi 1995 a 2018

Zdroj: Eurostat, vlastné výpočty

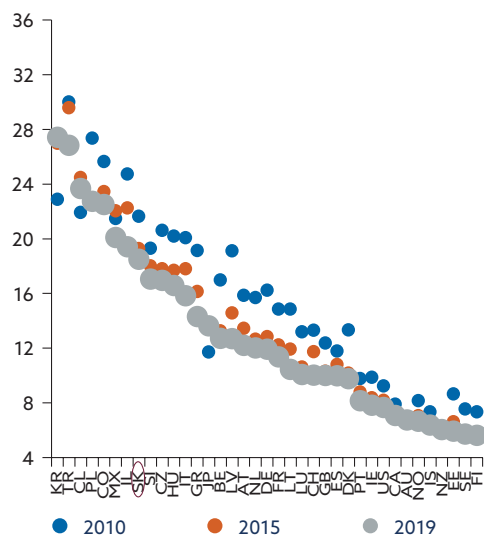
Poznámka: Ide o logaritmickú, nie percentuálnu zmenu.

³¹ <https://www.minzp.sk/files/oblasti/politika-zmeny-klimy/nus-sr-do-roku-2030-finalna-verzia.pdf>

³² Scenár s dodatočnými opatreniami však stále nestačí na dosiahnutie cieľa klimatickej neutrality v roku 2050, keďže tento cieľ bol formálne prijatý až po uskutočnení modelovania. Dodatočné náklady tak v skutočnosti môžu dosiahnuť ešte vyššiu úroveň, ktorej odhad bude predmetom aktualizácie stratégie.

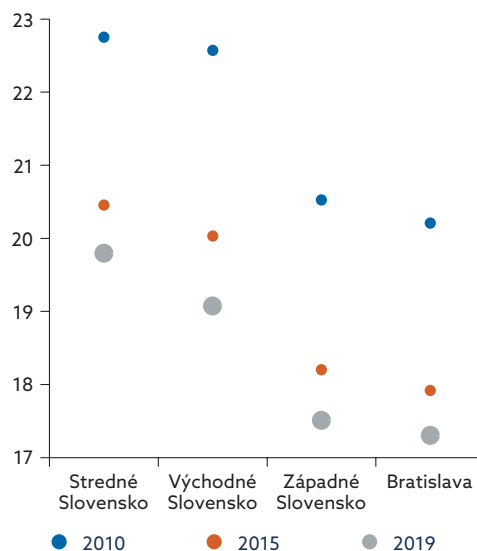
Napriek zlepšovaniu kvality ovzdušia patrí Slovensko ku krajinám s vysokým znečistením ovzdušia, čo sa premieta do nadmernej úmrtnosti. Napriek poklesu priemerného vystavenie prachovým časticiam PM_{2,5} medzi rokmi 2010 a 2019 Slovensko zostáva v rámci krajín OECD medzi krajinami s relatívne vysokým znečistením ovzdušia. Tento stav sa premieta aj do nadmerných úmrtí spôsobených znečistením vzduchu (kapitola č. 7). Vystavenie znečisteniu je navyše regionálne diferencované – stredné a východné Slovensko dosahujú relatívne vyššie úrovne znečistenia. Regionálnu diferenciáciu na úrovni okresov pre širší okruh znečisťujúcich látok potvrdzuje aj spoločná štúdia Svetovej banky a Inštitútu environmentálnej politiky³³. Podľa správy by implementácia opatrení³⁴ z Národného programu znižovania emisií (NAPCP) do roku 2030 mohla viesť k prínosom v podobe zníženia úmrtnosti a chorobnosti, ktorých súčasná hodnota by mohla dosiahnuť 2,4 mld. € oproti nákladom v rozmedzí 398 mil. až 1,12 mld. €.

Graf 48
Priemerné vystavenie časticiam PM_{2,5} (µg/m³)

Zdroj: OECD

Graf 49
Vystavenie časticiam PM_{2,5} v regiónoch SR (µg/m³)

Zdroj: OECD

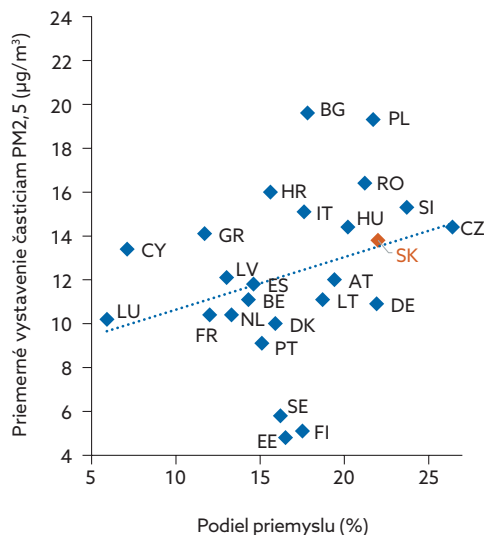
K vyššiemu znečisteniu slovenského životného prostredia vedie aj nižšia miera pripojenia k čističkám odpadových vôd a vysoký podiel priemyslu na slovenskej ekonomike. Vyššiu mieru zaťaženia životného prostredia indikujú aj ďalšie vybrané doplnkové indikátory znečistenia. V roku 2018 bolo pripojených k čističkám odpadových vôd 65,7% slovenského obyvateľstva, kým priemer za krajiny EÚ predstavoval 71,9%. Nepriaznivo vyznieva

³³ Príčiny a zdravotné dôsledky znečistenia ovzdušia na Slovensku: <https://www.minzp.sk/iep/publikacie/ekonomicke-analyzy/drivers-health-impact-ambient-air-pollution.html>

³⁴ Ide o opatrenia na zníženie emisií v oblasti dopravy, vykurovania domácností, skladovania hnoja a jeho využitia v poľnohospodárstve i zjednotenie sadzby dane na benzín a naftu.

aj znečistenie riek fosfátmi. Nepriaznivo môže pôsobiť aj pomerne vysoký podiel priemyslu, znečistenie vzduchu prachovými časticami PM_{2,5} je však na očakávanej úrovni pre danú štruktúru ekonomiky (graf č. 50). Naopak, pomerne dobre pre Slovensko vyznieva porovnanie s krajinami EÚ v prípade znečistenia podzemných vôd dusičnanmi.

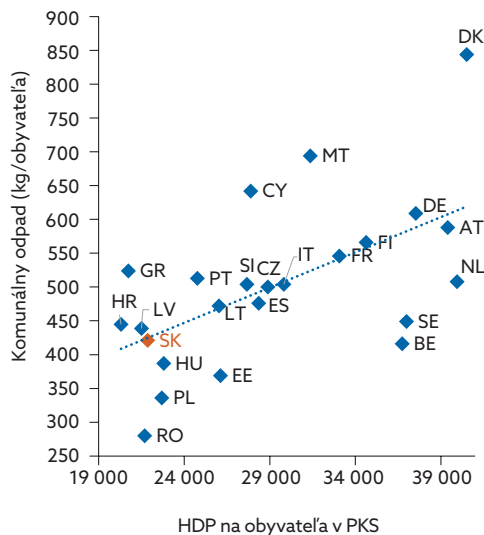
Graf 50
Znečistenie vzduchu a podiel priemyslu (2019)

Zdroj: Eurostat, vlastné výpočty

Poznámka: Extrémna hodnota za Írsko bola odstránená.

Graf 51
Tvorba komunálneho odpadu a ekonomická úroveň (2019)

Zdroj: Eurostat, vlastné výpočty

Poznámka: Mimo extrémnej hodnoty za LU.

Obyvatelia Slovenska produkujú relatívne málo komunálneho odpadu, v jeho recyklácii stále mierne zaostávame. Slovensko, rovnako ako krajiny s podobnou ekonomickou úrovňou, produkuje relatívne málo komunálneho odpadu na obyvateľa (graf č. 51). V posledných rokoch je však badať stieranie rozdielov aj v prípade tvorby odpadov, tento nárast je však čiastočne daný lepším vykazovaním odpadov z kovov³⁵. Na Slovensku podlieha recyklácii 38,5 % komunálneho odpadu, čo je stále mierne pod priemerom krajín EÚ³⁶. Aj v prípade recyklácie komunálneho odpadu je nárast v posledných rokoch čiastočne vysvetlený metodickými faktormi. V prípade odpadového hospodárstva na Slovensku je problematická aj vysoká miera skládkovania a nízka miera zhodnotenia obalových odpadov.

³⁵ Inštitút environmentálnej politiky: <https://www.facebook.com/iep.mzp/photos/a.1816857928544136/2934641630099088/?type=3>

³⁶ Na porovnanie: lídrom v recyklácii v rámci krajín EÚ je Nemecko, ktoré recykluje až 66,7 % komunálneho odpadu.

Tabuľka 24 Indikátory znečistenia

Katégoria	Indikátor		2010	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Výsledkový indikátor	Vystavenie časticiam PM _{2,5}	SK	21,7	19,5	19,3	18,0	18,4	18,7	18,5	
	$\mu\text{g}/\text{m}^3$, OECD	priemer krajín OECD	15,5	14,0	13,9	13,1	13,1	13,2	13,1	
Doplnkové indikátory	Dusičnany v podzemnej vode	SK	15,9	15,2	15,9	14,1	13,2			
	mg na liter, Eurostat	priemer krajín EÚ	23,5	23,1	24,4	23,7	23,8			
	Fosfáty v riekach	SK	0,08	0,11	0,10	0,10	0,09			
	mg na liter, Eurostat	priemer krajín EÚ	0,07	0,07	0,06	0,06	0,07			
	Podiel priemyslu na HDP	SK	22,8	23,6	23,4	22,4	21,5	22,2	22,0	21,7
	%, Eurostat	priemer krajín EÚ	17,9	17,5	18,1	18,0	17,8	17,5	17,1	16,2
	Pripojenie k čističkám odpadových vôd	SK				63,6	65,0	65,7		
%, Eurostat	priemer krajín EÚ	73,0	78,1	72,7	76,2	73,9	71,9			
Katégoria	Skóre		2010	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Výsledkový indikátor	Vystavenie časticiam PM _{2,5}		-0,96	-0,85	-0,83	-0,77	-0,87	-0,88	-0,88	
Doplnkové indikátory	Dusičnany v podzemnej vode		0,63	0,60	0,61	0,72	0,75			
	Fosfáty v riekach		-0,07	-0,82	-0,81	-0,93	-0,42			
	Podiel priemyslu na HDP		-0,93	-1,08	-0,81	-0,70	-0,61	-0,78	-0,84	-1,08
	Pripojenie k čističkám odpadových vôd					-0,57	-0,41	-0,24		

Tabuľka 25 Indikátory tvorby odpadov

Katégoria	Indikátor		2010	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Výsledkové indikátory	Tvorba komunálneho odpadu na obyvateľa	SK	319	320	329	348	378	414	421
	kg na obyv., Eurostat	priemer krajín EÚ	479	467	469	488	499	505	513
	Miera recyklácie komunálneho odpadu	SK	9,1	10,3	14,9	23,0	29,8	36,3	38,5
	%, Eurostat	priemer krajín EÚ	26,7	33,0	35,2	37,4	37,9	38,4	39,9
Doplnkové indikátory	Recyklácia obalov	SK	45,7	65,4	64,3	65,8	65,7	66,6	
	%, Eurostat	priemer krajín EÚ	59,9	62,6	63,4	64,9	64,4	64,7	
	Zhodnotenie obalových odpadov	SK	47,5	68,0	66,7	69,5	68,6	69,1	
	%, Eurostat	priemer krajín EÚ	70,8	74,2	74,9	76,5	76,2	77,2	
	Miera skládkovania	SK	55,0	52,0		47,0			
	%, Eurostat	priemer krajín EÚ	35,3	32,2		30,4			

Tabuľka 25 Indikátory tvorby odpadov (pokračovanie)								
Katégoria	Skóre	2010	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Výsledkové indikátory	Tvorba komunálneho odpadu na obyvateľa	1,35	1,18	1,11	1,02	0,94	0,71	0,70
	Miera recyklácie komunálneho odpadu	-1,00	-1,51	-1,33	-0,97	-0,56	-0,14	-0,09
Doplňkové indikátory	Recyklácia obalov	-1,15	0,32	0,10	0,10	0,14	0,25	
	Zhodnotenie obalových odpadov	-1,19	-0,36	-0,48	-0,42	-0,45	-0,51	
	Miera skládkovania	-0,85	-0,79		-0,72			

Na Slovensku existuje priestor na úpravu daňového mixu v prospech environmentálnych daní. Výnos z environmentálnych daní a ich podiel na príjmoch verejnej správy je mierne nižší než priemer krajín EÚ. Implicitné zdanenie energií však výraznejšie zaostáva. Stále relatívne nízka úroveň týchto daní vytvára priestor na presun daňového bremena zo zdaňovania práce v prospech zdanenia škodlivých ekonomických aktivít.

Tabuľka 26 Indikátory environmentálnej politiky							
Indikátor		2010	2015	2016	2017	2018	2019
Implicitné zdanenie energie	SK	118	191	187	185	185	178
<i>eur na tonu ropného ekvivalentu, Eurostat</i>	priemer krajín EÚ	184	219	222	221	222	223
Príjem z environmentálnych daní	SK	2,1	2,5	2,5	2,5	2,5	2,4
<i>% HDP, Eurostat</i>	priemer krajín EÚ	2,6	2,7	2,7	2,7	2,6	2,6
Podiel environmentálnych daní na príjmoch verejnej správy	SK	7,4	7,7	7,6	7,5	7,2	7,0
<i>%, Eurostat</i>	priemer krajín EÚ	7,6	7,6	7,6	7,5	7,3	7,1
Investície do ochrany životného prostredia	SK	0,4	0,8	0,4	0,4		
<i>% HDP, Eurostat</i>	priemer krajín EÚ	0,6	0,7	0,4	0,4	0,3	
Národné výdavky na ochranu životného prostredia	SK	2,2	2,3	1,9	1,9		
<i>% HDP, Eurostat</i>	priemer krajín EÚ	1,9	2,0	1,8	1,9	1,6	
Skóre		2010	2015	2016	2017	2018	2019
Implicitné zdanenie energie		-0,97	-0,35	-0,44	-0,45	-0,46	-0,60
Príjem z environmentálnych daní		-1,00	-0,31	-0,35	-0,19	-0,25	-0,30
Podiel environmentálnych daní na príjmoch verejnej správy		-0,13	0,03	-0,05	0,02	-0,02	-0,10
Investície do ochrany životného prostredia		-0,57	0,30	0,19	0,33		
Národné výdavky na ochranu životného prostredia		0,66	0,48	0,09	-0,03		

**Výdavky na ochranu životného prostredia³⁷ dosahujú približne priemer-
nú úroveň.** Podiel bežných a investičných výdavkov na ochranu životného
prostredia dosahoval v roku 2017 približne priemer krajín EÚ. Vzhľadom
na výzvu dosiahnutia klimatickej neutrality do roku 2050 však možno oč-
kávať ich nárast na Slovensku aj v iných krajinách EÚ.

³⁷ Ide o celkové výdavky v ekonomike, t. j. vrátane výdavkov súkromného sektora.

9 Priority

Slovenská ekonomika stojí pred pascou stredného príjmu a nevyhnutne potrebuje štrukturálne reformy na zrýchlenie dobiehania životnej úrovne západnej Európy. Plán obnovy poskytuje jedinečnú príležitosť posunúť krajinu dopredu cez štrukturálne reformy a investície v kľúčových oblastiach. Ekonomický rast založený na akumulácii nie veľmi produktívnych aktív dosahuje svoje limity. Kvalita ľudského kapitálu brzdí rozvoj znalostnej ekonomiky založenej na inováciách. Ekonomika musí navyše prejsť zelenou transformáciou tak, aby bol ekonomický rozvoj zlučiteľný s naším záväzkom dosiahnutia klimatickej neutrality do polovice storočia. Popri tejto transformácii je namieste ostražitosť voči narastajúcim rizikám zraniteľnosti ekonomiky. Vážne obavy vzbudzuje najmä dlhodobá udržateľnosť verejných financií. Okrem nižšej životnej úrovne je výzvou priblížiť Slovákov k európskemu priemeru aj v oblasti zdravotných výsledkov, ktoré výrazne zaostávajú. V neposlednom rade inkluzívny ekonomický rast si vyžiada začlenenie znevýhodnených skupín na trh práce a odstránenie ich zaostávania v životných podmienkach, vzdelávaní a zdravotnom stave.

Zmazanie ekonomických rozdielov voči západnej Európe si vyžiada zrýchlenie rastu produktivity a zvýšenie zapojenia obyvateľstva na trhu práce. Reformné úsilie v tejto oblasti môže taktiež významne zmierniť riziká straty konkurencieschopnosti a udržateľnosti verejných financií. Reformné priority v tejto oblasti by mali zahŕňať:

- vzdelávací systém od predškolskej výchovy až po univerzity, celoživotné vzdelávanie a aktívne politiky trhu práce musia vybaviť obyvateľstvo znalosťami a zručnosťami pre potreby trhu práce 21. storočia; potrebná je preto reforma osnov, zlepšenie fyzickej infraštruktúry, zvýšenie atraktivity učiteľského povolania, reformy riadenia a internacionalizácia vysokých škôl, zvýšenie kvality ich výskumu a jeho dofinancovanie,
- posilnenie inovačného potenciálu Slovenska najmä v progresívnych oblastiach (priemysel 5.0, digitálna ekonomika, AI, robotizácia, elektromobilita, vodíková ekonomika); reforma financovania výskumu, jeho internacionalizácia a prepojenie so súkromným sektorom, jeho dofinancovanie aj investície do digitálnej infraštruktúry,
- zlepšenie podnikateľského prostredia, vymožitelnosti práva a skvalitnenie verejných inštitúcií vrátane ich digitalizácie.

Zelená transformácia ekonomiky si v nasledujúcich dekádach vyžiada významné investície, ktoré sa vrátia v podobe nižších nákladov klimatických zmien, rozvoja zelených odvetví ekonomiky i kvalitnejšieho životného prostredia. Kľúčové bude v tomto smere aj efektívne čerpanie

dostupných zdrojov z RRP a štrukturálnych fondov. Reformy a investície v tejto oblasti by sa mali prioritne zamerať na:

- dekarbonizáciu priemyslu a energetiky investíciami do moderných technológií a obnoviteľných zdrojov; utlmovanie spaľovania uhlia a transformáciu Hornej Nitry,
- zvyšovanie energetickej efektívnosti vrátane renovácií verejných budov a rodinných domov,
- prechod k udržateľnej doprave cez investície do elektromobility, železničnej a verejnej dopravy a cyklistickej infraštruktúry,
- podporu cirkulárnej ekonomiky a odstraňovanie starých environmentálnych záťaží,
- implementáciu opatrení z Národného programu znižovania emisií (NAPCP),
- adaptáciu na zmenu klímy.

Po doznení ekonomických následkov pandémie bude nevyhnutné pristúpiť k znižovaniu deficitu verejných financií a verejného zadlženia. V oblasti verejných financií je nevyhnutné pristúpiť aj k:

- reforme dôchodkového systému vrátane opätovného naviazania veku odchodu do dôchodku na strednú dĺžku života, zvýšenie flexibility odchodu do dôchodku spojenej s výpočtom dôchodku motivujúceho k zotrvaní na pracovnom trhu i zvýšenie efektivity sporenia v 2. pilieri,
- zavedeniu výdavkových limitov a dôslednej implementácie identifikovaných opatrení z revízie výdavkov do rozpočtového procesu (hodnota za peniaze),
- zlepšeniu prioritizácie a riadenia verejných investícií,
- zlepšeniu výberu daní a presunu daňového bremena z aktivity v prospech environmentálnych daní a zdanenia bohatstva.

Zdravotný stav slovenského obyvateľstva výrazne zaostáva za západnou Európou, zdravotný systém je finančne neudržateľný a zdravotné zariadenia investične zanedbané. Na zlepšenie stavu je potrebné:

- dôsledne naplňať opatrenia na zvýšenie efektivity zdravotných výdavkov, na ktoré poukázala ich revízia,
- zlepšiť nastavenie siete nemocníc a riadenie verejných nemocníc,
- reagovať na nevyváženú vekovú štruktúru zdravotníkov a navýšiť počty nedostatkového personálu (najmä všeobecní lekári a zdravotné sestry) a rozšíriť kompetencie všeobecných lekárov a zdravotných sestier,
- účinne využiť zdroje z RRP a štrukturálnych fondov na zmazanie investičného dlhu v zdravotníctve; kľúčové je v tomto smere zabezpečenie dostatku budúcich zdrojov na údržbu nových a modernizovaných zariadení tak, aby bol maximalizovaný úžitok z vynaložených zdrojov,
- dokončiť digitalizáciu zdravotného systému a podporu využitia moderných technológií (telemedicína, automatizácia a umelá inteligencia).

V oblasti sociálnej inklúzie je nevyhnutné:

- zefektívniť a zvýšiť výdavky na aktívne politiky trhu práce zamerané na začlenenie znevýhodnených skupín na trh práce,
- podporovať účasť žien v reprodukčnom veku na trhu práce prostredníctvom cielených nástrojov rodinnej politiky, napr. podporou využívania jasli, alebo možnosťou poberať vyššiu rodičovskú dávku po kratší čas,
- potláčať rodové rozdiely v odmeňovaní a podporovať rovnosť príležitostí,
- rozšíriť predškolskú výchovu a zlepšiť inklúziu a kvalitu vzdelávacieho systému s cieľom zlepšiť výsledky najslabších s dôrazom na desegregáciu škôl v oblastiach s vyšším zastúpením rómskeho obyvateľstva,
- zlepšiť životné podmienky a základnú infraštruktúru rómskeho obyvateľstva vrátane jeho prístupu k zdravotnej starostlivosti a osvetu v oblasti zdravia.

Návrh plánu obnovy³⁸ odzrkadľuje väčšinu uvedených reformných priorít a predstavuje jedinečnú príležitosť zlepšiť kvalitu života, inovačný potenciál ekonomiky a prispieť k zelenej transformácii ekonomiky. V nasledujúcom desaťročí máme možnosť na to využiť viaceré zdroje financovania: RRP (6 mld. €), končiace 3. programové obdobie (8 mld. €) a prostriedky z nového obdobia (13 mld. €).

Rizikom bude však samotná implementácia reforiem a schopnosť efektívne čerpať dostupné zdroje. Kľúčové v tejto oblasti bude najmä konkrétne nastavenie jednotlivých reforiem, ich komunikácia verejnosti a zainteresovaným skupinám. Podobne vzhľadom na skúsenosti s využitím EÚ fondov v minulosti rizikom bude schopnosť čerpať zdroje pri zachovaní hodnoty za peniaze. Vzhľadom na časový horizont bude výzvou aj využitie plánovaných reforiem v riadení verejných investícií na samotné projekty z RRP.

³⁸ <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/LP/2021/112>

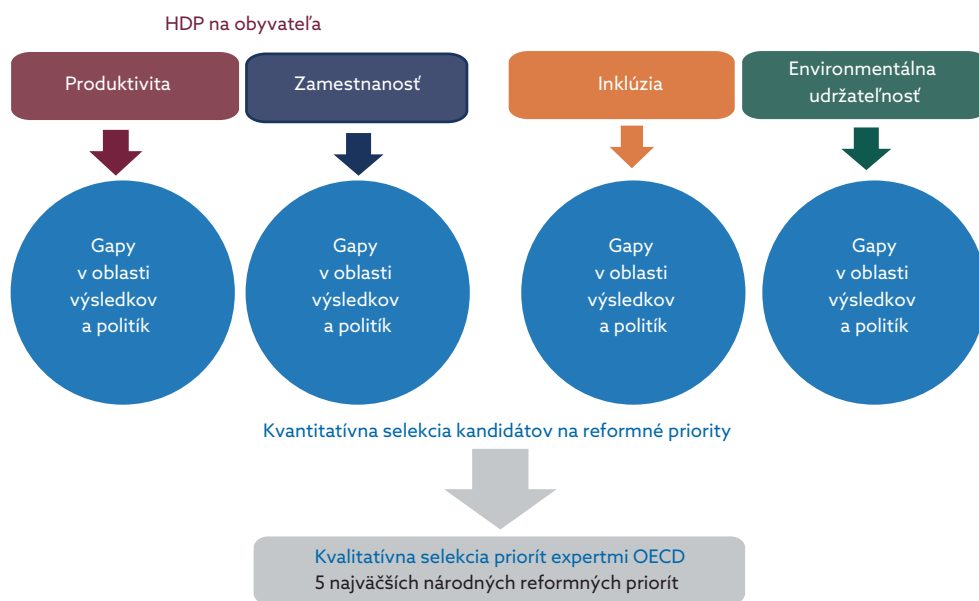
10 Príloha

10.1 Analytický koncept

Analytický koncept NBS je podobne ako prístup OECD³⁹ zameraný na identifikáciu reformných priorít. Spočíva v dekompozícii ekonomického rastu (cez ukazovateľ HDP) na produktivitu práce a využitie pracovnej sily. Tieto dimenzie sú ďalej doplnené o sociálnu inklúziu a environmentálnu udržateľnosť. Každý dimenzii sú následne priradené výsledkové ukazovatele (napr. rast produktivity výrobných faktorov) a doplnkové ukazovatele, resp. ukazovatele relevantných politík (napr. regulácia trhu produktov). Na základe porovnania výsledkových a doplnkových ukazovateľov s priemerom OECD sú pre každú krajinu identifikované problematické oblasti, ktoré sú podrobené kvalitatívnej analýze zo strany expertov OECD pre danú krajinu. Táto analýza vedie k výberu piatich najväčších reformných priorít⁴⁰.

Schéma 3

Prístup OECD

Zdroj: OECD⁴¹, vlastný preklad

³⁹ Economic Policy Reforms 2019: Going for Growth, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/aec5b059-en>.

⁴⁰ Obdobný prístup bol v slovenských podmienkach využitý aj Inštitútom environmentálnej politiky (2017) na identifikáciu nakladania s odpadom, kvality ovzdušia a lesov ako troch najväčších výziev životného prostredia na Slovensku. Podobne Inštitút finančnej politiky (2019) určil základné školstvo, zdravotníctvo a trh práce ako tri výzvy slovenskej ekonomiky. *IEP (2017), Tri výzvy životného prostredia na Slovensku: Medzinárodné porovnanie kľúčových indikátorov životného prostredia, Inštitút environmentálnej politiky, január 2017; IFP (2019), Tri výzvy slovenskej ekonomiky: Aktualizácia identifikácie priorít Slovenska, Inštitút finančnej politiky, marec 2019.*

⁴¹ Economic Policy Reforms 2019: Going for Growth, str. 30.

Prístup NBS významným spôsobom rozširuje koncept, ktorý používa OECD. Ide najmä o oblasti ekonomickej zraniteľnosti a zdravia. K rastu HDP totiž môže dochádzať za cenu prehrievania ekonomiky, straty konkurencieschopnosti i ohrozenia finančnej stability alebo udržateľnosti verejných financií. Zaradenie dimenzie zdravia vychádza z jeho dôležitosti pre blahobyt obyvateľstva nad rámec jeho priamych ekonomických efektov na kvalitu a množstvo ľudského kapitálu v ekonomike.

Schéma 4
Dimenzie analytického konceptu NBS

Dimenzie	Ekonomická výkonnosť	Ekonomická zraniteľnosť	Sociálna inklúzia	Zdravie	Životné prostredie
Kategórie	Produktivita Zamestnanosť	Makroekonomická stabilita Konkurencieschopnosť Udržateľnosť verejných financií	Chudoba Rovnosť šanci	Život v zdraví Kvalita zdravotnej starostlivosti	Klimatická neutralita Znečistenie Produkcia odpadov

Metodika výpočtu skóre referenčných ukazovateľov

Porovnáваме výsledky Slovenska v jednotlivých dimenziách, resp. doplnkových oblastiach s referenčnými krajinami (tzv. gap analýza). Na účely porovnania rôznych oblastí jednotlivé indikátory sú transformované na relatívne skóre. Skóre používané v tomto materiáli je totožné s prístupom použitým IFP v publikácii Tri výzvy slovenskej ekonomiky⁴², jej následnej aktualizácii aj IEP pri identifikácii najväčších výziev slovenského životného prostredia⁴³.

Konkrétne skóre indikátora j za krajinu i vyjadrujeme ako rozdiel hodnoty ukazovateľa x_i^j a neváženého priemeru referenčnej skupiny krajín \bar{x}^j normovaný smerodajnou odchýlkou sd^j :

$$skóre_i^j = (-1) \frac{x_i^j - \bar{x}^j}{sd^j}$$

⁴² IFP (2015), Tri výzvy slovenskej ekonomiky: Metodika identifikácie priorít Slovenska, manuál Inštitútu finančnej politiky, marec 2015

⁴³ IEP (2017), Tri výzvy životného prostredia na Slovensku: Medzinárodné porovnanie kľúčových indikátorov životného prostredia

Pri indikátoroch, kde nižšia hodnota daného ukazovateľa znamená lepší výsledok krajiny, je skóre navyše upravené pre násobenie hodnotou -1. Pozitívne skóre tak vždy vyjadruje nadpriemerné výsledky krajiny.

Normalizácia tak zabezpečí, že skóre môže byť porovnávané medzi rôznymi ukazovateľmi. Navyše ak sa predpokladá, že hodnoty indikátora za jednotlivé krajiny majú normálne rozdelenie, skóre bude mať štandardizované normálne rozdelenie. Hodnota skóre tak zjednodušene vyjadruje aj pozíciu v rámci distribúcie výsledkov jednotlivých krajín.

Referenčnými krajinami sú vo väčšine prípadov členské štáty Európskej únie. Výnimkou sú indikátory z databázy OECD, kde vzorka zahŕňa členov tejto organizácie. V tejto súvislosti treba zdôrazniť, že \bar{x}^j vyjadruje **nevážený** priemer za dostupné referenčné krajiny. V texte a tabuľkách tento priemer označujeme ako „priemer krajín EÚ“ (v grafoch skrátene EÚ), resp. „priemer krajín OECD“. Vzhľadom na účel analýzy, ktorým je identifikovať úspešné, resp. neúspešné štrukturálne politiky, sa nejaví váženie veľkosťou populácie ako vhodné. V ojedinelých prípadoch, keď chceme zdôrazniť hodnotu ukazovateľa pre „priemerného“ obyvateľa EÚ, hovoríme o priemere EÚ27.

Zvolený prístup so sebou nesie aj určité negatíva, ktoré treba pri formulovaní záverov zohľadniť. Najzreteľnejším je jeho relativita. V situácii, keď existuje priestor na výrazné zlepšenie v určitej oblasti vo všetkých referenčných krajinách, náš prístup nemusí dostatočne zdôrazniť potrebu štrukturálnych reforiem.

Inokedy treba brať do úvahy špecifickú situáciu krajiny. Napríklad problém marginalizovaných rómskych komunít na Slovensku je natoľko špecifický, že nemôže byť vyhodnocovaný použitím tohto prístupu. V týchto prípadoch využívame národné dáta, expertný pohľad i dostupné analýzy a výskumy v týchto oblastiach.

V neposlednom rade je náš prístup limitovaný kvalitou, porovnateľnosťou a dostupnosťou dát, kde sa vzorka krajín môže podľa zdrojovej databázy, resp. dostupnosti dát meniť.

10.2 Štrukturálne politiky a menová politika

Štrukturálne politiky – politiky regulačného a inštitucionálneho charakteru – majú za cieľ dlhodobý rast príjmov, ekonomickú odolnosť, inklúziu a sociálnu férovosť. Zvyšovanie dlhodobého/potenciálneho rastu a odolnosť voči šokom prispieva k cenovej a mzdovej flexibilitate a stimuluje efektívnu realokáciu výrobných faktorov. Tieto politiky majú výrazný dosah na účinné plnenie primárneho cieľa cenovej stability najmä cez vplyv na

rovnovážnu úrokovú mieru, fungovanie EMÚ aj konkurencieschopnosť krajiny v rámci menovej únie⁴⁴.

Problém klesajúcej rovnovážnej úrokovej miery a transmisie menovej politiky

Pri nízkych úrovniach rovnovážnej reálnej úrokovej sadzby sú možnosti pôsobenia menovej politiky cez úrokový kanál transmisného mechanizmu tradičným spôsobom ohraničené. Ak neštandardné nástroje menovej politiky nedokážu zabezpečiť, aby sa aktuálna reálna úroková miera dostala v prípade potreby na alebo dostatočne pod jej rovnovážnu úroveň, dochádza k brzdeniu ekonomiky aj cenového rastu. Výkon mandátu cenovej stability, ktorý centrálna banka má, je v takom prípade významne obmedzený.

Vyspelé ekonomiky sveta po finančnej kríze vykazovali podľa niektorých ekonómov známky sekulárnej stagnácie, pričom problém siaha aj do obdobia pred krízou. Napríklad podľa Summersa (2014) viedli štrukturálne zmeny v ekonomike k zásadným zmenám v bilancii medzi úsporami a investíciami, ktoré ďalej spôsobili pokles rovnovážnej reálnej úrokovej miery konzistentnej s plnou zamestnanosťou. K týmto zmenám patrí podľa autora pokles dopytu po dlhovo financovaných investíciách⁴⁵, pomalší potenciálny rast (v dôsledku demografických zmien a možného spomalenia technologického progresu), zmeny v distribúcii príjmov (od práce smerom ku kapitálu, od chudobnejších smerom k bohatším), pokles relatívnych cien kapitálových statkov a globálna akumulácia bezpečných aktív. Riešením situácie môžu byť popri expanzívnej menovej a fiškálnej politike aj zmeny štrukturálneho charakteru, napr. zmeny daňového a regulačného systému zamerané na podporu investícií aj stimulácia voľného obchodu.

Sekulárnu stagnáciu je možné vidieť aj ako primárne ponukový problém. Podľa Gordona (2015) vyplýva zo spomalenia rastu produktivity práce a odpracovaných hodín, pričom za týmto poklesom je pomalší populačný rast a znižujúca sa participácia na trhu práce. Spomalenie rastu produktivity práce nastáva podľa autora v dôsledku relatívne nižšieho prínosu nových technologických inovácií v porovnaní s minulosťou, nižšej dynamiky podnikového sektora aj nižšej akumulácie ľudského kapitálu.

⁴⁴ Pozri napr. Masuch et al. (2018), ktorí sa venujú problematike štrukturálnych politík v eurozóne.

⁴⁵ To môže byť spôsobené nadmerným zadlžením podnikového sektora, reštrikciami voči finančnému sektoru ako následok finančnej krízy, ale aj menšími nárokmi digitálnej ekonomiky na výšku kapitálových investícií.

Rachel a Smith (2017) argumentujú, že zmeny globálneho trendového rastu dostatočne nevysvetľujú pokles globálnej rovnovážnej úrokovej miery pred finančnou krízou, ale predpokladajú, že pomalší trendový rast v dôsledku demografických zmien a spomalenia technologického pokroku môže prispieť k jej ďalšiemu poklesu v budúcnosti. Dôležitým faktorom za poklesom globálnej úrokovej miery boli, naopak, zmeny preferencií v prípade úspor a investícií. K vyššej miere úspor prispieval demografický vývoj, vyššia nerovnosť v rámci krajín a vyššie verejné úspory v rozvíjajúcich sa krajinách po ázijskej finančnej kríze. Na dopyte po investíciách sa negatívne prejavil pokles relatívnych cien kapitálových statkov a pokles verejných investícií.

Podobne Brand a kol. (2018) vysvetľujú pokles rovnovážnej reálnej úrokovej miery vo vyspelých krajinách od 80. rokov 20. storočia starnutím obyvateľstva⁴⁶, nižším rastom produktivity a po finančnej kríze aj vyššou averziou k riziku, ktorá zvyšovala rozdiel medzi výnosmi. Autori ďalej konštatujú, že nekonvenčná menová politika a vyššie inflačné ciele môžu situáciu riešiť len čiastočne a sú spojené s rizikami a nákladmi⁴⁷. Zvýšenie prirodzených úrokových mier tak podľa autorov musí prísť zo strany štrukturálnych politík zameraných na zvýšenie produktivity a navýšenia veku odchodu do dôchodku spolu s posilnením ľudského kapitálu starnúceho obyvateľstva.

Klimatické zmeny a odpovede verejných politík na ne budú v najbližšom období tiež významne formovať prostredie, v ktorom menová politika plní svoj mandát. Odklad nevyhnutných opatrení vedúcich k dekarbonizácii ekonomiky a súvisiace častejšie a vážnejšie ekonomické výkyvy z klimatických dôvodov môžu výrazným spôsobom sťažiť dosahovanie cenovej stability bez väčších vedľajších účinkov. Naopak, účinné „zelené“ investície môžu pozdvihnúť rast produktivity v ekonomike a tým aj reálnu rovnovážnu úrokovú mieru.

Uskutočňovanie štrukturálnych reforiem tak efektívne dopĺňa menovú politiku najmä v prostredí veľmi nízkych úrokových sadzieb. Štrukturálne reformy, ktoré vedú k vyššiemu potenciálnemu produktu, resp. tlmia negatívny demografický vývoj, dokážu zvýšiť rovnovážnu reálnu úrokovú sadzbu, čím sa rozširuje manévrovací priestor pre menovú politiku.

⁴⁶ Nižšia ponuka práce znižuje marginálny produkt kapitálu a teda aj prirodzenú úrokovú mieru. Dlhšia dĺžka dožitia zvyšuje mieru úspor v dôsledku dlhšieho očakávaného dôchodku. Tieto faktory sú však čiastočne kompenzované nárastom dôchodcov, ktorí čerpajú úspory.

⁴⁷ Trvalé zvýšenie inflačného cieľa môže byť ťažko zlučiteľné napr. s mandátom cenovej stability a môže byť nekredibilné v situácii klesajúcich inflačných očakávaní.

Štrukturálne politiky a optimálne fungovanie menovej únie

Štrukturálne politiky môžu zmierňovať problém, kedy jednotná menová politika v menovej únii nemusí byť schopná stabilizovať všetky krajiny únie naraz. V podmienkach menovej únie, kde spoločná menová politika reaguje na ekonomické šoky, je účinnosť menovej politiky podmienená potrebnou mierou synchronizácie jednotlivých ekonomických celkov aj existenciou ďalších predpokladov na jej efektívne fungovanie (najmä mobilita práce a kapitálu, produktová diverzifikácia, finančná a fiškálna integrácia). Naopak, absencia, resp. nedostatočná prítomnosť týchto prvkov, môže viesť k nerovnomernej transmisii menovej politiky a jej neefektívnosti.

Na problém nákladov súvisiacich zo straty stabilizačnej funkcie výmenného kurzu a vlastnej menovej politiky upozornil Mundell (1961). Vo svojej teórii optimálnej menovej oblasti (OCA)⁴⁸ argumentoval, že pri absencii flexibilných cien a miezd i pri obmedzenej mobilite práce a kapitálu budú asymetrické šoky v menovej oblasti viesť k situácii, kde spoločná centrálna banka vie stabilizovať vybrané krajiny alebo regióny, ale nie celú úniu naraz.

McKinnon (1963) pridal k spomínaným štrukturálnym charakteristikám mieru otvorenosti (a prepojenosti) ekonomík. Vyššia otvorenosť vedie k vyššiemu vplyvu zahraničných cien na domácu cenovú úroveň, čo znižuje efekt cenových ilúzií v mzdových vyjednávaniach a potenciálny pozitívny efekt depreciácie. Čím sú ekonomiky v menovej únii viac otvorené, tým sú menšie náklady zo straty efektu výmenného kurzu ako nástroja na obnovenie rovnováhy. Kenen (1969) zdôrazňuje dôležitosť diverzifikácie spotreby a produkcie, ktorá znižuje váhu sektorálnych šokov. Podobne Kenen (1969) a Mundell (1973) poukazujú na inštitucionálne charakteristiky, akými sú finančná a fiškálna integrácia.

Štrukturálne politiky tak môžu viesť priamo k vyššej synchronizácii hospodárskych cyklov, odolnosti voči šokom a optimálnemu fungovaniu menovej únie. Posilnenie odolnosti jednotlivých krajín smeruje primárne k otázkam efektívnosti inštitucionálneho nastavenia krajiny, kvality ľudského kapitálu, jeho rozvoja a efektívnej alokácie, optimálneho využívania primárnych zdrojov a technológií, regulácie a inovácií na trhu produktov. Dobre nastavené štrukturálne politiky tak zvyšujú blahobyť v spoločnosti cez inkluzívny rast životnej úrovne a prispievajú k trvalo udržateľnému rozvoju a konvergencii medzi jednotlivými krajinami.

⁴⁸ Vývoj teórie optimálnej menovej oblasti popisujú napr. Mongelli (2005) a Dellas a Tavlas (2009).

Udržateľnosť verejných financií a finančná stabilita sú kľúčovým predpokladom účinného fungovania menovej politiky, obzvlášť v prostredí menovej únie. Globálna finančná kríza oživila diskusiu o optimalite menových únií aj v tomto smere. Podľa Shambaugh (2012) čelila eurozóna trom navzájom prepojeným krízam: makroekonomická divergencia súvisiaca so stratou konkurencieschopnosti periférie a zrkadlovým obrazom v jadre eurozóny, dlhová kríza a finančná kríza. Veľkosť problému navyše umocňovala vzájomná prepojenosť kríz. Prepad úverovania zo strany nezdravého bankového sektora a konsolidačné opatrenia súvisiace s neudržateľným verejným dlhom prehĺbovali nepriaznivý makroekonomický vývoj periférie. Nízky ekonomický rast navyše zvyšoval dlhovú kvótu periférie a neistotu zo schopnosti vlád periférie splácať svoje záväzky, čo len ďalej navyšovalo úrokové náklady a zintenzívňovalo fiškálne problémy zasiahnutých krajín. Fiškálnu pozíciu vlád zhoršovala záchrana bankového sektora a, naopak, obavy o solventnosti vlád sa premietali do zdravia bankového sektora. Slabá reálna ekonomika navyše negatívne ovplyvňovala bankový sektor cez zlyhané úvery a nižšiu hodnotu bankových aktív.

Kríza poukázala na dva hlavné problémy. Prvým bola strata konkurencieschopnosti periférie a nárast nerovnováh v rámci eurozóny. Pri absencii vlastnej menovej politiky a kurzového kanála si strata konkurencieschopnosti vyžaduje pomerne zdĺhavý a bolestný proces obnovy rovnováhy. Štrukturálne reformy zamerané na flexibilitu trhu práce a zvyšovanie produktivity tak naberajú na dôležitosť z pohľadu ekonomickej politiky jednotlivých členských štátov a zachovania ich konkurencieschopnosti v rámci menovej únie.

Globálna finančná kríza odkryla aj problémy inštitucionálneho rámca EMÚ a viedla k prijatiu nevyhnutných krokov na záchranu spoločnej meny a posilnenie jej odolnosti. Krízu v eurozóne sa podarilo prekonať aj vďaka aktívnej úlohe ECB (QE a OMTs) a záchranných fiškálnych mechanizmov na európskej úrovni (EFSE, EFSM a ESM). Tieto opatrenia viedli k záchrane krajín s neudržateľnou výškou dlhu, všeobecnému poklesu nákladov na obsluhu pre krajiny eurozóny a v niektorých prípadoch aj k záchrane národných finančných systémov. Nastalo tiež posilnenie regulácie finančného sektora vrátane nových nástrojov makroprudenciálnej politiky. Napriek pokroku však banková únia naďalej zostáva nedobudovaná.

Koronakríza len ďalej umocnila tlak na ďalšie prehľbovanie kapitálovej únie a fiškálnej integrácie. Veľkosť a symetrický charakter nepriaznivého ekonomického šoku spojeného s globálnou pandemiou poukázal na absenciu fiškálnych nástrojov na európskej úrovni, ktoré by vedeli na tento vývoj pružne reagovať. **Štrukturálne politiky v oblasti inštitucionálneho usporiadania eurozóny tak majú potenciál na zvýšenie odolnosti meno-**

vej únie, ako aj odbremenenie menovej politiky od neúmerného tlaku ako primárneho riešiteľa (nielen) krízových situácií v eurozóne. Nové fiškálne nástroje, napr. Mechanizmus na podporu obnovy a odolnosti podmienený realizáciou štrukturálnych reforiem, budú súčasťou európskeho semestra, čo ďalej posilňuje význam analýzy štrukturálnych politík.

Referencie

Brand, C., Bielecki, M., Penalver, A., 2018. The natural rate of interest: estimates, drivers, and challenges to monetary policy JEL Classification: E52, E43 (Occasional Paper Series No. 217). European Central Bank.

Dellas, H., Tavlas, G.S., 2009. An optimum-currency-area odyssey. *Journal of International Money and Finance* 28, 1117–1137. <https://doi.org/10.1016/j.jimonfin.2009.06.001>

Gordon, R.J., 2015. Secular Stagnation: A Supply-Side View. *American Economic Review* 105, 54–59. <https://doi.org/10.1257/aer.p20151102>

Kenen, P., 1969. The theory of optimum currency areas.

Masuch, K., Anderton, R., Setzer, R., Benalal, N., 2018. Structural policies in the euro area (Occasional Paper Series No. 210). European Central Bank.

McKinnon, R.I., 1963. Optimum Currency Areas. *American Economic Review* 53, 717–25.

Mongelli, F.P., 2005. What is European Economic and Monetary Union Telling us About the Properties of Optimum Currency Areas? *Journal of Common Market Studies* 43, 607–635. <https://doi.org/10.1111/j.0021-9886.2005.00571.x>

Mundell, R.A., 1973. Uncommon arguments for common currencies. *The economics of common currencies: proceedings* 114.

Mundell, R.A., 1961. A Theory of Optimum Currency Areas. *The American Economic Review* 51, 657–665.

Rachel, L., Smith, T.D., 2017. Are Low Real Interest Rates Here to Stay? *International Journal of Central Banking* 13, 1–42.

Shambaugh, J.C., 2012. The Euro's Three Crises. *Brookings Papers on Economic Activity* 44, 157–231.

Summers, L.H., 2014. U.S. Economic Prospects: Secular Stagnation, Hysteresis, and the Zero Lower Bound. *Business Economics* 49, 65–73.